

# ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL

---

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TIZENNEGYEDIK KÖTET

---

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PAUER IMRE és FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ

---

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1915

3 136 02

## TARTALOM

---

1. A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismérve. Székfoglaló értekezés. *Finkey Ferencz* 1. tagtól.
2. Az ősember kritikai méltatása. Székfoglaló értekezés. *Platz Bonifác* 1. tagtól.
3. Interpretatio és szokásjog a római jogban. *Kiss Gézá*tól.
4. Visszalépés a kísérletől, eredményelhárítás és jóvátétel. Székfoglaló értekezés. *Angyal Pál* 1. tagtól.
5. Az északamerikai büntetőjog mai vezéreszméi és reformintézményei. *Finkey Ferencz* 1. tagtól.
6. A római obligatio fogalmilag véve. Székfoglaló értekezés. *Farkas Lajos* 1. tagtól.
7. A szövetkezetek alapelve. *Dr. Galovits Zoltán*tól.
8. Jogállam. *Balogh Arthur* 1. tagtól.
9. A paläolith ember. *Platz Bonifác* 1. tagtól.
10. Egyén és társadalom. Székfoglaló értekezés. *Dr. Giesswein Sándor* 1. tagtól.

Az I—IX. füzetet szerkesztette *Pauer Imre*, a X. füzetet *Fejérpataky László*.

---

# ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL,

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

DR PAUER IMRE

OSZTÁLYTITKÁR.

---

XIV. KÖTET. 4. SZÁM.

---

## VISSZALÉPÉS A KÍSÉRLETTŐL, EREDMÉNYELHÁRÍTÁS ÉS JÓVÁTÉTEL.

SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS.

IRTA

ANGYAL PÁL

L. TAG.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1909. december 6-iki ülésén.)

*Ára 1 kor. 50 fillér.*

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1910.





Minden élő szervezet első sorban arra törekszik, hogy önmagát fenntartsa s ezt egyfelől a létezés kedvező feltételeinek megszilárdításával és fejlesztésével, másfelől azáltal igyekszik elérni, hogy a feléje irányuló s életét veszélyeztető támadásokat távoltartja vagy legalább is hatásukban gyengíti. Az embernek, az emberek kisebb-nagyobb csoportjainak, a társadalomnak s államnak a természet erőivel szemben folytatott küzdelme, az egyéni erők békés együttműködésének biztosítása, a gyengülést vagy megsemmisülést előidéző különféle tényezők elhárítása : mind ezt a célt szolgálja. A büntetendő cselekmény, mint az egyéni javakat s egyszersmind a társadalmi rendet is sértő vagy veszélyeztető jelenség csakúgy ellenálló tevékenységre hívja fel az érdekelteket, mint akár a romboló természeti erők. Itt is védelmi állásba kell helyezkednie az egyénnek, társadalomnak s államnak. A büntetendő cselekménnyel, illetőleg ezek elkövetőivel szemben a védekezés aszerint, a mint az mint valóság avagy mint lehetőség jelentkezik : *büntetés* vagy *megelőző intézkedés*. A *büntetés* a büntetőjog fegyvere s bár a multa tekint, de előre is néz, mert a helyes felfogás szerint ugyan *megtorlás* (Vergeltungsstrafe), de egyidejűleg a *megelőzés* céljait is szolgálja (Zweckstrafe) ; <sup>1)</sup> már a *megelőző intézkedés* a multat csupán

<sup>1)</sup> Az évezredes vita, mely ama kérdés körül forog, hogy vajjon a büntetést a »quia peccatum est«, vagy a »ne peccatur« elv igazolja-e, mai napig sincs eldöntve. V. ö. a legújabb irodalomból : Vergeltungsstrafe, Rechtsstrafe, Schutzstrafe. Vier Vorträge gehalten im akademisch-juristischen Verein zu München von v. Liszt, Birkmeyer, Kraepelin, Lipps, 1906. ; Birkmeyer, Was lässt v. Liszt vom Strafrecht übrig ? Eine Warnung vor der modernen Richtung im Strafrecht, 1906. ; Liepmann, Strafrechts-

indiciális alapként veszi figyelembe, melyről a valószínű jog-sértésre következtet, s a figyelmet teljesen erre a lehetőségre, tehát a jövőre irányítja, melynek megvalósulását az akadályozó erők célszerű összpontosításával, feszültségben tartásával, sőt mozgásba hozatalával megakadályozni törekszik. A megelőzés lényegileg a bűnösség tényezői ellen küzd; ezeknek erejét igyekszik megsemmisíteni vagy legalább is gyengíteni, s majd *gyökerekben*, majd *törzsükben*, majd *hajtásaikban* támadja, irtja, nyesegeti azokat. A távolabb fekvő s inkább általános jellegű tényezők elleni harc szociálpolitikai jellegű, mert általában a társadalmi bajok orvoslását célozza és így lehatol ugyan a gyökerekig, de csak közvetve érdekli a büntetőjogászt. Ily *szociálpolitikai megelőzés*: a nyomor enyhítése, a munkásosztály jogos igényeinek kielégítése, a műveltség terjesztése, a vallás-erkölcsi nevelés biztosítása stb. Már az a küzdelem, mely a bűnösség közvetlenebb tényezői ellen irányul s ez alapon az ú. n. *kriminálpolitikai megelőzés* fogalmi körébe esik, a büntetőjogász érdeklődését is felkelti, mert oly területen folyik, mely a büntetőjogával érintkezik. A galyak és hajtások nem nyúlnak ugyan még át a bűnösség területére, de ha a törzs fejlődését nem szabályozzuk, félő, hogy az előbb-utóbb bekövetkezik. A kriminálpolitikai megelőzés többek között kiterjeszkedik a züllésnek indult gyermekek és fiatalok megmentésére, a közveszélyes egyének megfékezésére, a csavargás és koldulás ügyének szabályozására stb., szóval védelemben részesíti a társadalmat a bűnösségre hajló egyénekkal szemben. Van végezetül a megelőzésnek oly neme is, mely a büntetőtörvénykönyvvel immár összeütközésbe jutott egyéneket igyekszik a büntetendő cselekmény folytatásától, illetve ismétlésétől visszatartani s e cél elérésére a büntetőjog eszközeit használja fel, melyekkel a haj-

---

reform und Schulenstreit. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft; 28. köt. 1908. 1—21. l. *Részünkről* azt valljuk, hogy: a büntetés alapja az emberi igazság követelte megtorlás, melyet azonban a cél gondolata mérsékel és szabályoz, és tehát, hogy a büntetést mint fegyvert az igazság adja kezünkbe, melyet azonban csak akkor és úgy szabad használnunk, mint a célszerűség kívánja; v. ö. bővebben: *Angyal*, Büntetőjogi előadásai I. köt. 110., 117. l., és *Angyal*, A magyar büntetőjog tan-könyve II. kiadás, Budapest, 1909. 43—44. l.



tásokat visszanyesi vagy beoltja. Ez eszközök közül a büntetés emelkedik ki, mely ugyan külső formájában eredettől fogva napjainkig mint megtorlás jelentkezik, de kisebb-nagyobb mértékben, s eleinte öntudatlanul, majd mind tudatosabban a megelőzés eszméjét is magában rejtí. <sup>1)</sup> Már a büntetéssel való *fenyegetésben* is van némi visszatartó erő, mely nemcsak általánosságban int és figyelmeztet, hogy a bűnösség örvényéhez ne közeledjünk, mert ellenkező esetben az könnyen magával ragad, de különösen azokhoz is szól, kik már a bűnösségre indító motívumok útján az örvény széléhez jutottak, s a kiket nem ritkán az a megfontolás ment meg a bukástól, hogy ballépésüket felfedezés esetén nyomon követi a büntetendő cselekményből származó előnyök értékét lerontó szigorú büntetés. E visszatartó erőt jelentékenyen fokozza az esetenként kiszabott büntetés végrehajtásáról való *tudomásszerzés*, szóval a büntetésvégrehajtásnak pszichikai és morális hatása, mely a távolabb állók és immár küzködők lelkében a bűnösségtől való tartózkodás érzetét szilárdítja. <sup>2)</sup> A büntetés, mint megelőzés mindazonáltal azok irányában érhet el nagyobb és közvetlenebb eredményeket,

<sup>1)</sup> A bosszú mint kezdetleges büntetés látszólag csak megtorlás; a mélyebb vizsgálat azonban meggyőz, hogy az ilyen — sokszor ösztönzerű — visszahatás bár öntudatlanul, de a megelőzés céljait is szolgálja, mert kétségtelen, minél inkább sikerül a sértőn bosszút állani s a sértett nagyobb erejét bizonyítani, annál inkább várható, hogy a sértő s a bosszuló cselekményről tudomást szerzett harmadik személyek a jövőben tartózkodni fognak a sértett megtámadásától. V. ö. *Angyal*, Büntetőjogi előadásai I. köt. 339—342. l.

<sup>2)</sup> Mindazonáltal a büntetéssel való fenyegetést nem szabad túlbecsülnünk, mert hogy annak mily kevés az értéke, tán mi sem bizonyítja jobban, mint a pénzhamisító példája, ki a cselekményére szabott büntetést kőbe vési; még a halálbüntetés sem riaszt el minden esetben (a Haverda-bűnper szereplői, a gyilkosság tettese s részesei a Hau-Molitor esetet vették mintául, pedig itt a főszereplő hóhér kéz által vesztette életét); viszont ott, hol bizonyos bűncselekmények igen elszaporodnak, a szigorú büntetés sürő alkalmazása csökkenést von maga után (a Bn. életbeléptetése óta — mint értesülünk — a leánykereskedők száma megfogyatkozott; mióta a pécsi kir. törvényszék és esküdtbiróság a dunaszekcsői verekedések alkalmán elkövetett testi sértések, ölések tetteseire a szokottnál súlyosabb büntetéseket mért, e büntetendő cselekmények, melyek Dunaszekcsőn ezelőtt napirenden voltak, jelentékenyen kisebb számmal fordulnak elő; Finkey Pál pécsi kir. törvényszéki bíró közlése).

kikkel szemben alkalmazásba jön ; a büntetés és pedig különösen a szabadságvesztésbüntetés *végrehajtása* során nyílik ugyanis a legtöbb alkalom arra, hogy a büntetett társadalmilag s erkölcsileg megjavíttassék, valamint ugyan a büntetés és ennek ismét az az alakja, mely a szabadságtól való megfosztásban áll, nyújthat legerősebb védelmet a társadalomnak a közveszélyes büntettekkel szemben, kiket ez úton oly helyzetbe lehet hozni, hogy legalább a büntetés végrehajtása alatt ne ártsanak.

Mindezekben az esetekben *büntetőjogi megelőzésről* szólhatunk, szemben az említett szociálpolitikai és kriminálpolitikai megelőzéssel, mert míg ez utóbbi körben inkább általánosabb társadalmi és közigazgatási jellegű tevékenységet fejtünk ki, melynek eszközei nem a büntetőjog fegyvertárából kerülnek ki és csak a cél azonosságánál fogva érdeklik a büntetőjogászt, addig a részünkről büntetőjoginak nevezett megelőzés nemcsak feladatára, hanem alanyaira s eszközeire való tekintettel is teljesen a büntetőjog területére esik. *Czélja* : a büntetendő cselekmények számának apasztása ; *alanya* : a bíró, ügyész, védő s a büntetés végrehajtója ; *eszközei* : a büntetés és a legszorosabb értelemben vett büntetőjogi intézmények. Ez utóbbiak közül kiemelkednek azok a *jutalomszerű* intézmények, melyek épúgy mint a büntetés az igazságosság és célszerűség elvén épülnek, a mennyiben annak, ki immár a bűnösség területére tévedt, *ha megtér*, bizonyos előnyöket ígérenk és adnak. Az előnyök *ígéretével* az állam buzdítani akarja a büntettest, hogy javuljon meg s ha még van mód, tegye jóvá hibáját, hárítsa el a bűnös tevékenységéből már-már beálló jogsértő eredményt, illetőleg ne folytassa cselekményét, szóval az állam így mintegy megmutatja a tisztességes társadalomba vezető visszatérés útját, miáltal kétségtelenül a megelőzés céljait szolgálja ; az előnyök *kiosztásával* viszont azt az igazságossági elvet tartja az állam szem előtt, mely szerint a bűn büntetést, az érdem pedig jutalmat von maga után. Ha valaki büntetendő cselekményével rászolgált már a büntetésre, úgy utóbb tanúsított, társadalmi és erkölcsi szempontból helyes magatartásával kiérdemelt jutalma büntetésébe mintegy beszámít, s nemcsak az igazság, de a célszerűség szempontjai alapján : a büntetés kiszabásánál annak elengedésére vagy enyhítésére, végrehajtásánál annak rövidítésére,



utóhatásainál pedig ezek megszüntetésére vezethet. Ily jutalom-szerű intézmények: *a kísérlettől való visszalépés, a büntetendő cselekmény eredményének elhárítása, az okozott kár megtérítése s általában az utólagos jóvátétel eseteiben törvényileg biztosított büntetés-elengedés, illetőleg enyhítés; a feltételes szabadságra bocsátás,* mely ha nem is jogilag, de tényleg annyi, mint a büntetés idejének megrövidítése azok javára, kik a letartóztató intézetben »szorgalmuk, valamint jóviseletük által a javulásra alapos reményt nyújtottak« (btk. 44. §.); *a büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztése,* mely intézménynél a várható és valószínű jó viselet jutalma mintegy előzőleg számít be a kiérdemelt büntetésbe; idetartozik továbbá *a rehabilitáció* is, mely szinte nem más, mint annak az alapgondolatnak érvényesülése, hogy a hol indokolt, ott jutalmazzunk, mert midőn büntetőjogi úton valakit rehabilitálunk, ezzel kifejezésre juttatjuk, hogy nemcsak méltánytalan, de igazságtalan is, hogy az az egyén, ki elkövetett büntetendő cselekményeért büntetését elszenvedte: egész életén keresztül magánhordja a már elenyészett büntetés bélyegét s ne szabadulhasson a büntetés tényéből folyó törvényes következményektől daczára annak, hogy hosszú időn keresztül kifogástalan magaviseletet tanusított.<sup>1)</sup>

Ez intézmények közül jelen székfoglaló értekezésünkben azt óhajtjuk elméleti, dogmatikai és kriminálpolitikai szempontból megbeszélni, melynél a törvény egyfelől az igazságosság, másfelől a czélszerűség követelményeinek engedve a már kiérdemelt büntetést egészen vagy részben elengedi annak, ki a büntetendő cselekmény véghezvitelétől visszalép, a büntetőjogilag tiltott, vagy ezen túleső jogsértő eredmény bekövetkezését megakadályozza, a már beállott erkölcsi vagy anyagi kárt kipótolja, megtéríti, illetőleg a megelőző állapotot helyreállítja. Az irodalom eddigelé még nem talált ezekre az azonos gyökérről fakadó intézményekre egységes kifejezést; a német írók közül néhányan a »tätige Reue«, a francziák a »repentir actif«, s ezek nyomán a régibb magyar írók is a »tevékeny bánat« műkifejezést

<sup>1)</sup> Az itt említett eszmét nagy alapossággal fejtegeti a külföldi irodalomban *Thomsen, Criminalpolitische Bekämpfungsmethoden*. Berlin, 1893. című művében és legújabbán *Oetker, Strafe und Lohn* című tanulmányában, v. ö. *Gerichtssaal*, 70. köt. 1907. 321—369. l.



használták, de rendszerint nyomban elismerték annak helytelenségét, másfelől a kísérlettől való visszalépést többnyire külön tartották. Részünkről a magyar nyelv szókincsében nem találunk oly kifejezést, mely a tárgyalandó intézmények mindegyikét takarná, miért is jobbnak véljük azokat aszerint, a mint a kísérletnél vagy a véghezvitt büntetendő cselekménynél érvényesülnék, két csoportra osztva, az előbbieket : *visszalépés a kísérlettől*, az utóbbiakat : *eredményelhárítás és jóvátétel* címek alá foglalni.

## Visszalépés a kísérlettől.

### I.

Az államnak a büntetés alkalmazására irányuló joga és kötelessége oly cselekményt tételez fel, melynek tényálladási elemei megegyeznek valamely, arra jogosított kútfő által büntetendőnek kijelentett cselekmény törvényes fogalmának ismérveivel. Ha a tényálladékot a kifejlődés hosszsmetszetében szemlélve, úgy találjuk, hogy az nem haladt el a törvényes fogalom utolsó ismérvéig, de legalább is az elsőt megvalósította : kísérletről beszélünk, melyet a magyar büntetőtörvénykönyv imígyen határoz meg : »A cselekmény, melylyel a szándékolt büntett vagy vétség véghezvitele megkezdett, de be nem végeztetett : a megkezdett büntett vagy vétség kísérletét képezi.« (Btk. 65. §. 1. bek.) E meghatározásból kitűnőleg : a ki a véghezvitel megkezdésével a bűnösség területére lépett, az — a mennyiben nem valósult meg mindaz, mit a büntetendő cselekmény törvényes fogalma átfoglal — kísérletben bűnös és ha büntettről, vagy oly vétségről van szó, melynek kísérletét a törvény a büntetendők közé sorolja : büntetendő. A büntetendőség jogi alapját illetően a *szubjektivisták* (Buri) a bűnös akaratra, az *objektivisták* (Feuerbach) a cselekmény okozatosságára, a *közvetítő irány képviselői* (Seuffert, Liszt) pedig a büntettes, illetőleg cselekményének veszélyességére helyezik a súlyt.<sup>1)</sup> Részünkről ez utóbbi felfogás-

<sup>1)</sup> Ez irányok részletes ismertetése és kritikája, valamint álláspontunk kifejtése bővebben : *Angyal*, Büntetőjogi előadásai-ban, II. köt. 25—30. l.

hoz csatlakozva, azt vitatjuk, hogy a kísérlet büntetendőségének jogi alapja : egyfelől a kísérleti tevékenységben rejlő s előzőleg is megállapítható tárgyilagossá elvont veszély, másfelől a megvalósult tevékenység hatása alatt az átlagember lelkében utólag érzet alakjában jelentkező alanyi konkrét veszély.<sup>1)</sup> A mely kísérleti cselekményben e kettős veszély megállapítható, azt a társadalmi felfogás ütoerén kezét tartó törvényhozó büntetendőnek minősíti.

Miként egyeztethető azonban össze e felfogással s általában a kísérlet büntetendőségével az a régtől fogva ismert, már a római jog idejében feltűnt s különösen a Carolina óta megerősödött és az angol jog kivételével a mai büntetőtörvénykönyvek mindegyikében kifejezésre jutó tétel, mely szerint az, ki a kísérlettől visszalép, illetőleg ki megkísérelt büntetendő cselekményéből bekövetkezhető eredményt elhárítja, bizonyos feltételek mellett a rendesnél enyhébben büntetendő, vagy büntetlenséget szerez, sőt némelyik törvénykönyv szerint nem is követ el bűnkísérletet, illetőleg megszünteti annak büntetendő minőségét?

Idevonatkozással többrendbéli elmélet áll egymással szemben, melyek négy főcsoportra oszthatók ; az egyik felfogás szerint egyáltalán *nincs alapja* annak, hogy visszalépés esetén az állam a büntetést elengedje, a másik elméletcsoport *jogi*, a harmadik *kriminálpolitikai* szempontból vitatja igazoltnak a visszalépésnek büntetést törő hatását, végre a negyedik csoport elfogadja *úgy a jogi, mint a kriminálpolitikai* okokat.

1. *A büntetlenséget helytelenítő elmélet*, melynek főképviselői John,<sup>2)</sup> Geyer,<sup>3)</sup> Buri,<sup>4)</sup> az olaszoknál Carmignani<sup>5)</sup> sem jogilag, sem kriminálpolitikailag nem tartják igazoltnak és megengedhetőnek a kísérlettől visszalépő egyén felmentését a büntetés alól ; *jogilag* azért nem, mert az a tény, hogy a kísérlet tettese

<sup>1)</sup> V. ö. *Angyal*, Tankönyv 249—251. l. — *Horn*, Der Versuch. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, XX. köt. 309—361. l.

<sup>2)</sup> V. ö. Entwurf mit Motiven zu einem Strafgesetzbuch für den Norddeutschen Bund. Berlin, 1868. 221—222. l.

<sup>3)</sup> V. ö. Grundriss zu Vorlesungen über gemeines deutsches Strafrecht I. rész. München, 1884. 131. l.

<sup>4)</sup> V. ö. Gerichtssaal 37. köt. Beilagsheft 141. l.

<sup>5)</sup> V. ö. Herzog, Rücktritt vom Versuch. Würzburg, 1889. 164—166. l.



a véghezvitel megkezdésével a bűnösség területére lépett s büntetést vont magára, a visszalépéssel meg nem történtté nem tehető; *kriminálpolitikailag* pedig azért nem, mert a visszalépéshez kapcsolt büntetlenség ígérete nemcsak nem fordít vissza, sőt arra buzdítja az ingadozót, hogy próbálkozzék, mert midőn az eredmény bekövetkezéséig büntetlen visszavonulást enged, jelentékenyen gyengíti a büntetés-fenyegetésben rejlő visszatartó motivumot.

2. Többen *jogi okokat* hoznak fel a büntetlenség igazolására. Az idetartozó elméletek közül csak a jelentősebbek kiemelésére szorítkozhatunk 1). *Zachariä*,<sup>2)</sup> *Berner*,<sup>3)</sup> nálunk *Schnierer*<sup>4)</sup> azt vitatják, hogy a visszalépéssel megsemmisül a bűnös szándék, de ha a kísérleti cselekmény — mint Schnierernél olvassuk — »csak a tevékenység alapját képező gonosz szándéknál fogva jogsértő tény, úgy az lenni megszűnik, mihelyt a cselekvő személy szándékát megváltoztatja, sértő célzatával önkényt felhagy«, mert — így folytatja — »tétovázás nélkül állíthatjuk, hogy a kísérlet rendszerint csak feltételes jogsértést tartalmaz, azaz a cselekvény csak azon feltét alatt jogsértő, ha a cselekvő alany a bűnelkövetés útján tovább fog haladni«. *Luden*<sup>5)</sup> szerint: miután a kísérlet egyik fogalmi ismérve a bevégzésre irányuló akarat s a visszalépés ép azt igazolja, hogy ilynemű akarat a tettesben hiányzik, következésképp nem is forog fenn kísérlet. *Schwarze*<sup>6)</sup> a visszalépés büntetlenségét nem a szándék utólagos megsemmisülésével, illetve hiányával magyarázza, hanem felállítja a tételt, hogy a visszalépő az elállással vagy eredményelhárítással rendszerint elárulja, hogy a büntetendő cselekmény elkövetésére

1) Részletesen foglalkozik ezekkel az elméletekkel: *Herzog*, i. m. 147. s köv. l.; *Hatzig*, Über den Rücktritt vom Versuch. Berlin 1897. 75. s köv. l.; *Fuhrmann*, Der Rücktritt vom Versuche Borna—Leipzig, 1903. 37. s köv. l.

2) V. ö. Die Lehre vom Versuche der Verbrechen. Göttingen, 1839. II. köt. 240—242. l.

3) V. ö. Verhandlungen des 13. deutschen Juristentages. Berlin, 1876. I. köt. 134. l.

4) V. ö. A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntetőtörvény magyarázata. II. kiadás. Budapest, 1885. 90. l.

5) V. ö. Handbuch des deutschen gemeinen und partikularen Strafrechts. Jena, 1847. I. k. 420. l.

6) V. ö. Versuch und Vollendung. Holtzendorff: Handbuch des deutschen Strafrechts. Berlin, 1871. II. köt. 305. l.

irányuló akarata nem volt kitartó és határozott, ámde akkor nem indokolt a büntetés. Szemben e szubjektív jellegű elméletekkel, *Binding* és *Herzog* objektív oldalról hoznak fel jogi érveket a visszalépésnek büntetlenséget előidéző hatása mellett. *Binding* gondolatmenete a következő: a kísérlet tette a visszalépéssel erejét veszi azoknak a feltételeknek, illetőleg megszünteti azokat, melyek az eredményt előidézték volna s így utólagos magatartásával eddigi cselekményének jogtalanságát szünteti meg, a mennyiben a Norm-mal megegyező magaviseletet tanúsít.<sup>1)</sup> *Herzog* szerint: miután a kísérlet büntetendősége azon a vélelmen alapszik, hogy a tettesben megvolt a bevégzésre irányuló erély, ha tehát visszalép, ezzel azt igazolja, hogy ez nála hiányzott, miért is felmentendő.<sup>2)</sup>

3. Az *uralkodónak* nevezhető irodalmi álláspont sorra czáfolva a jogi okokat, merőben kriminálpolitikai szempontból helyesli a büntetlenséget. Már *Feuerbach*,<sup>3)</sup> majd az újabb írók közül *Liszt*,<sup>4)</sup> *Finger*,<sup>5)</sup> *Merkel*,<sup>6)</sup> *Prins*,<sup>7)</sup> *Garraud*,<sup>8)</sup> *Vidal*,<sup>9)</sup> nálunk *Kautz*,<sup>10)</sup> *Wlassics*,<sup>11)</sup> *Finkey*,<sup>12)</sup> némi árnyalatkülönbséggel mind azt vitatják, hogy bár a szigorú jogi felfogás szerint büntetendő

<sup>1)</sup> V. ö. Die Normen und ihre Übertretung II. kiadás, Leipzig, 1890. I. köt. 115. l., 117. l. 8. jegyz., II. köt. 250. s. köv. l.; és: Das bedingte Verbrechen, Gerichtssaal 68. k. 23—24. l.

<sup>2)</sup> V. ö. i. m. 168—175. l.

<sup>3)</sup> V. ö. Kritik des Kleinschrodischen Entwurfs zu einem peinlichen Gesetzbuche. Giessen, 1804. I. k. 102—104. l.

<sup>4)</sup> V. ö. Lehrbuch des deutschen Strafrechts. 17—18. kiad. Berlin, 1908. 210. l.

<sup>5)</sup> V. ö. Lehrbuch des deutschen Strafrechts. Berlin, 1904. 318—319. l.

<sup>6)</sup> V. ö. Lehrbuch des deutschen Strafrechts. Stuttgart, 1889. 134—135. l.

<sup>7)</sup> V. ö. Science pénale et droit positif. Bruxelles—Paris, 1899. 133. l.

<sup>8)</sup> V. ö. Précis de droit criminel. Paris, 1901. 7. kiad. 137. l.

<sup>9)</sup> V. ö. Cours de droit criminel et de science pénitentiaire. Paris, 1906. III. kiad. 152. l.

<sup>10)</sup> V. ö. A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1881. 189—190. l.

<sup>11)</sup> V. ö. Büntetőjogi jegyzetek. Budapest, 1895. 192. l.

<sup>12)</sup> V. ö. A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1910. III. kiadás 281—282. l.



volna a visszalépő, de mivel ebben az esetben az, ki a véghezvitel megkezdésével a bűnösség területére lépett, innét büntetlenül nem távozhathnék s így e tudatban előrehajthatnék, tehát nemcsak célszerű, de a társadalom érdekében egyenesen kívánatos is azt, a ki eláll a folytatástól, illetve ki az eredményt elhárítja, a büntetés alól felmenteni. A magyar büntetőtörvénykönyv alkotóját is ez a gondolat vezette, midőn a Btk. 67. §-át megalkotta, mert az *Indokolás*-ban így nyilatkozik: »A bölcs törvényhozás még egyszer közbelép a büntettet megkezdő egyén és a büntett közé s a büntetlenség ígéretével iparkodik feltartóztatni a gonosz kezét, visszavezetni a szerencsétlent a kötelesség ösvényére, mielőtt még a végzetes tett elkövettetett, illetőleg bevégeztetett volna«. <sup>1)</sup>

4. Többen magukévá teszik mind a két elméletet s elfogadják *úgy a jogi, mint a kriminálpolitikai* alapot. A német irodalomban *Berner* említendő, ki eredeti nézetét megváltoztatva a jogi ok mellett azt a célszerűségi eszmét is felhossa, hogy ha a visszalépő tettesnek büntetlenséget ígérünk, ezzel az utolsó pillanatig arra biztatjuk, hogy bűnös tervének végrehajtásával hagyjon fel. <sup>2)</sup> Hasonló nézetben van hazai irodalmunkban *Pauler*, <sup>3)</sup> *Horovitz* <sup>4)</sup> és *Fayer* <sup>5)</sup>, ki ugyan inkább jogpolitikai tekintetek alapján látja igazoltnak a visszalépő büntetlenségét, de midőn egyebek között felhossa, hogy: »a kísérleti cselekmény mint veszélyeztető kerül büntetés alá«, tehát »ha maga a tettes megszünteti a veszélyt, nincs ok a büntetésre«, lényegileg jogi okkal támogatja nézetét.

*Részünkről* mindenekelőtt külön tartandónak véljük a visszalépés két nemét, mely kettéosztás nemcsak büntetőtörvénykönyvünk 67. §-a alapján, hanem a kísérleti cselekmény kifejlődésének mozzanataira való tekintettel is keresztülvihető. Ha ugyanis a kísérletet mint előrehaladó jelenséget figyeljük meg,

<sup>1)</sup> V. ö. Löw, A magyar büntetőtörvénykönyv és anyaggyűjteménye. Budapest, 1880. I. köt. 430. l.

<sup>2)</sup> V. ö. Lehrbuch des deutschen Strafrechts. Leipzig, 1898. XVIII. kiadás. 150. l.

<sup>3)</sup> V. ö. Büntetőjogtan. Pest, 1872. III. kiad. I. köt. 100. l.

<sup>4)</sup> V. ö. A magyar büntetőjog rendszeres tan- és kézikönyve. Kassa, 1891. 118—119. l.

<sup>5)</sup> V. ö. A magyar büntetőjog kézikönyve. Budapest, 1905. I. köt. 249. l.

s végigkísérjük a vonatkozó büntetendő cselekmény törvényes fogalmának utolsó eleméig, az eredményig, tehát addig a pontig, a melyen — ha túlhalad — már befejezett büntetendő cselekménynyé alakul át, úgy azoknál a deliktumoknál, melyeknél a tényálladáki tevékenység utolsó eleméhez közvetlenül kapcsolódik a büntetőjogilag tiltott eredmény : *egy*, a melyeknél ellenben ez az utolsó tevékenységi mozzanat önálló okfolyamatot indít meg s az eredmény e folyamat utolsó láncszemével függ össze : *két szakasz* különböztethető meg. Ott, ha a tettes az illető büntetendő cselekmény törvényes fogalmához tartozó tevékenységet foganatosította (pl. a lopásnál a dolog elvételével), beáll az eredmény, miből folyólag kísérletről csak akkor lehet szó, ha e tevékenységből legalább az utolsó mozzanat még nem valósult meg ; az ily büntetendő cselekmények kísérleténél tehát csak egy szakasz ismerhető fel, melynek határai a deliktum törvényes fogalmához tartozó tevékenységi sor egymásra következő mozzanatait fogadhatják be és pedig vagy egyet vagy többet, sőt az utolsó leszámításával valamennyit, szóval mindenkép a *nem teljes* tényálladáki tevékenységet. Már azoknál a büntetendő cselekményeknél, a melyeknek eredményét közvetlenül nem a tevékenység, hanem az ez által megindított önálló okfolyamat idézi elő (ilyen pl. a mérge beadásával elkövetett ölés), még akkor is csak kísérlet létesült, a mikor a tettes a törvényes fogalomhoz tartozó *teljes* tevékenységet, tehát az utolsó mozzanatot is foganatosította, de az eredmény, mert az önálló okfolyamat valamely közbejött okból megakadt, nem következett be. Itt már élesen megkülönböztethető a *nem teljes* és a *teljes* tényálladáki tevékenységet magában foglaló kísérlet. Az előbbit *nem teljes*, az utóbbit *teljes*, bevégzett, befejezett kísérletnek, illetőleg hiányos, vagy nem sikerült büntettnak szokás az irodalomban nevezni.

E megkülönböztetésekhez képest a visszalépésnek is két neme állítható egymással szembe : a nem teljes kísérletnél az *elállás*, a teljesnél az *eredményelhárítás* ; ott az okfolyamat meg nem indítása, itt a megindítottnak megakasztása a lényeges ismérv.

Figyelemmel a visszalépés e két nemére, keressük azokat az okokat, melyek egyfelől elállás, másfelől eredményelhárítás esetén a büntetés elengedése mellett felhozhatók,



Nézetünk szerint az *eredményelhárítás* csupán kriminálpolitikai és méltányossági szempontból jöhet figyelembe; már az *elállás* ezenkívül jogilag is befolyásolja a büntetendőséget. Szóval részünkről azt vitatjuk, hogy a kriminálpolitikai megfontolás és a méltányossági alap a visszalépés mindkét neménél érvényesül, viszont, hogy jogi okok csak az elállás kérdésénél nyomulnak előtérbe.

I. Lássuk először is a *kriminálpolitika* érveit. Idevonatkozással abból az érdeköszeütközésből kell kiindulnunk, mely mindannyiszor előáll, valahányszor a tényálladék csak azért jelentkezik kísérlet formájában, mert a cselekvők valamelyikének magatartása útját vágta a törvényes fogalomhoz még hiányzó elemek megvalósulásának. Az állam ugyanis kezében a büntetőjoggal, egyebektől eltekintve két kiemelkedő érdeket szolgál: először az *igazságosság* érdekét, mely szerint kell, hogy az, ki a bűnösség területére lépett, bűnhődjék; másodszor a *társadalom érdekét*, mely viszont azt követeli, hogy minél kevesebb jogsértés háborítsa az általános békét, nyugalmat és biztonságot. Az elkövetett büntetendő cselekmény mindkét érdek szempontjából tette, azaz büntetés kiszabására és alkalmazására serkenti az államot, mert mint már bevezető gondolatmenetünk során hangsúlyoztuk: a *büntetés az igazság elvének szülötte és egyuttal védelmi eszköz*. Kísérlet esetén, midőn visszalépésre vezethető vissza az eredmény, tehát a büntetendő cselekmény törvényes fogalmához tartozó jogsértés elmaradása, illetőleg jogveszély elsimulása, már mást kíván az igazság s mást a társadalmi védelem munkakörét meghatározó, és eszközeinek megválogatását s használatát irányító czélszerűség eszméje. Az *igazság elve rendszerint* itt is büntetést követel, mert a cselekvő egyén már a véghezvitel megkezdésével megsértette a törvényt s e tényen, melyben bűnös akarata megnyilvánult, a visszalépés nem változtat; a szándék visszamenőleges megsemmisülésének vitatása (Zachariä, Berner, Schnierer) épúgy fikció, mint az az állítás, hogy visszalépés esetén eredettől fogva hiányzik a bevégzésre irányuló akarat (Luden), lévén a valósággal létrejött kísérleti tényálladékkal szemben úgy az elállás, mint az eredményelhárítás új és sajátos tényálladék, mely az elsőt sem egészében, sem részben nem érinti, tehát nem is szünteti meg; az

akaratot jellemző kitartás hiánya és határozatlanság (Schwarze) sem befolyásolhatja az igazság követelte büntetést, mert a mi a büntetendő cselekmény törvényes fogalmához tartozó tényálladékból megvalósult, az kitartó és határozott akaratból eredt, — a visszalépés ezzel szemben új akarat-megnyilatkozás, mely az előbbi akaratot nem semmisíti meg, hanem csak megállítja továbbfejlődésében (elállás), vagy azzal ellentétes tevékenységben oldódik fel (eredményelhárítás); hasonlókép: bár objektív oldalról vizsgálva a visszalépés jogi természetét, kétségtelen, hogy az lényegileg nem egyéb, mint azoknak a feltételeknek megszüntetése, melyek az eredményt előidézték volna (Binding), de azért az ily utólagos jogszerű magatartás az előző jogtalan cselekvést e minőségétől nem foszthatja meg s így jogilag, tehát az igazság követelményeként nem is törölheti a büntetést; a bevégzésre irányuló erély hiánya (Herzog) sem mentheti a visszalépőt, mert a kísérlet büntetendősége nem azon a vélelmen alapul, hogy a tettes elkövette volna a büntetendő cselekményt, ha lett volna benne elegendő erély, miután vélelmek alapján büntetés egyáltalán nem szabható ki, hanem a kísérleti tevékenységben jelentkező tárgyilagos s ennek hatásaként az átlagember lelkében letükröződő alanyi veszélyben.

Szemben az igazságnak a büntetés alkalmazására irányuló követelményével, a *célszerűség* eszméje azt javasolja, hogy az állam a visszalépőnek büntetlenséget igérjen s adjon. A társadalomnak ugyanis nagyobb érdeke, hogy a jogsértő eredmény be ne következék, mint az, hogy a büntettest elérje a büntetés; ha tehát a helyzet bizonyos körülmények között előreláthatólag úgy alakul, hogy a büntetés elengedésének kilátásba helyezése a jogsértő eredmény elmaradását vonhatja maga után, úgy inkább a büntetésről kell lemondani. Ámde annál, ki a véghezvitel megkezdésével immár a törvényellenesség útjára lépett, valóban nem kis hatást idéz elő az a tudat, hogy: ha idejekorán visszafordul, büntetlenül távozhatik. Így tehát, midőn az állam mintegy azzal a jóakaratu figyelmeztetéssel szól a bűnös tevékenységét már megkezdett, sőt — a mennyiben a jogsértő eredmény még nem következett be — azt be is fejezett egyénhez, hogy: »büntetésed egy részét már kiérdemelted s ha befejezed cselekményedet, illetőleg meg nem akadályozod



a jogsértő eredmény létrejöttét, a még hiányzó büntetés-részt is magadra vonod, — ha ellenben nem haladsz tovább, illetőleg magatartásoddal elhárítod az eredményt, nemcsak a hiányzó büntetés-rész alól mentesíted magadat, hanem a már reád nehezedő alól is felszabadítlak«<sup>1)</sup>, úgy ezzel az ígérettel igen jelentős visszatartó motivumot teremtsz nemcsak a büntetettnek épít aranyhidat, hanem az általános jogbiztonság épületéhez is hord egy követ.

E gondolatmenetnek az a kifogás vethető ellen, hogy a büntetlenség ilyenmő kilátásba helyezése csak azokat indíthatja visszalépésre, kik az ígétről tudomással bírnak, szóval, kik a büntetőtörvénykönyvnek idevonatkozó rendelkezését ismerik. Ez kétségtelenül igaz, de viszont a mint a mai felfogás szerint — legnagyobbrrészt opportunizmusból — nem menti fel az állam a büntetés alól azt, ki a büntetőtörvény nem tudásával védekezik és a kire tehát — ha csakugyan nem ismerte a tilalmat, illetve parancsot — a büntetés-fenyegetés nem volt hatással, épúgy — figyelemmel a visszalépéshez fűződő büntetlenségnek a társadalom védelmét szolgáló céljára — nem büntethető az, ki talán mit sem tudott arról, hogy a visszalépés büntetés-elengedéssel jár, és pedig annál kevésbbé, mert ha ilyenmődon az érdemességet vesszük figyelembe, úgy az, ki abban a hitben lép vissza, hogy nem szerez büntetlenséget, mindenesetre jobban rászolgál a mentességre, mint az, kit a büntetés-elengedés ígéretéről való tudomás buzdít az elállásra, illetve eredmény-elhárításra.

Az a kriminálpolitikai ellenvetés, hogy a büntetlenségnek kilátásba helyezése büntetendő cselekmény elkövetésére ösztönöz, mert az, a ki tudja, hogy ha visszalép s ezáltal elhárítja magáról a büntetést, az könnyebben próbál,<sup>2)</sup> álláspontunkat annál kevésbbé ingathatja meg, mert eltekintve attól, hogy nem lehet feltenni, hogy a büntetett ily gondolatoktól vezéreltetve kezdje meg a véghezvitelt: a büntetlenségből eredő kriminálpolitikai előny jelentékenyen nagyobb, mint az a csupán feltevésen alapuló,

<sup>1)</sup> V. ö. *Thomsen*, *Bekämpfungsmethoden*, 62. l.

<sup>2)</sup> V. ö. *Schütze*, *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*. Leipzig, 1871. 114. l. 35. jegyz.

mely a büntetés szükségképiségéhez fűződik s állítólag abban áll, hogy még a próbálkozástól is visszarettent.

Összefoglalva eddigi fejtegetéseink eredményeit, megállapíthatjuk, hogy *a kísérlettől visszalépő büntetlenségét kiváltképen az a kriminálpolitikai megfontolás indokolja, hogy ily módon nem egy esetben közvetve útját vágja az állam a jogsértő eredmények bekövetkezésének.*

Figyelmeztetnünk kell e helyütt még arra a további közvetett hatásra is, mely abban áll, hogy a büntetés alól való felmentéssel egyszersmind megmentünk egy a rossz útról az utolsó pillanatban visszatért egyént a letartóztató intézettől s az ott esetleg bekövetkezhető romlástól. Jól mondja Fayer, hogy »az állam itt mint patronus, mint aggódó apa mutatkozik, ki elnézi az első félrelépést, ha nem követi azt egy második«. <sup>1)</sup>

Nem szabad végezetül elfelednünk, hogy a *méltányosság* szempontja is a büntetés-elengedést javasolja, <sup>2)</sup> mert ha a szigorú jog büntetést mér a súlyosabb jogsértések elkövetőire, sőt azokra is, kik jogsértésre irányuló tevékenységüket csak azért nem fejezhették be, mert abban akaratuktól független körülmény következtében megakadályoztattak, úgy a méltányosság viszont arra indít, hogy az esetleg már kiérdemelt büntetésbe jutalomként a későbbi jogszerű magatartás beszámíttassék, tehát annak, ki kényszertől menten áll el a továbbfolytatástól, illetve ki önként vet gátat a jogsértő eredmény bekövetkezésének: büntetése elengedtesse vagy legalább is enyhíttessék. <sup>3)</sup>

II. E kriminálpolitikai s méltányossági okok mellett a visszalépés egyik neménél, az ú. n. önkénytes elállásnál még *jogilag* is megindokolható a büntetés-elengedés.

A kérdés azon fordul meg, hogy egyáltalán mi az alapja a kísérlet büntetésre méltó voltának. Részünkről e kérdést a mérsékelt objectív elmélet szellemében következőleg véljük megoldhatni:

Az állam az általános jogrend ótalma s a társadalmi béke

<sup>1)</sup> V. ö. A magyar büntetőjog kézikönyve. III. kiadás, Budapest, 1905. I. köt. 249. l.

<sup>2)</sup> V. ö. *Finkey*, Tankönyv 281. l.

<sup>3)</sup> V. ö. *Oetker*, Strafe und Lohn; Gerichtssaal 70. köt. 358—360. l.



biztosítása érdekében oly esetekben, midőn ezt a korbéli társadalmi felfogás igazságosnak, szükségesnek és hasznosnak tartja, a jogtárgy sértések s veszélyeztetések megelőzése és megtorlása végett büntetést alkalmaz. A kísérleti tevékenység — vonatkozással a célzott, de be nem következett jogtárgy-sértésre — csak a benne rejlő, illetőleg általa előidézett *veszély* czímén eshetik büntetés alá, és ismét csupán akkor, ha az oly mérvű, melynek előidőzését a társadalmi felfogás nyomása alatt az állam büntetésre méltónak itéli. De van-e a kísérleti cselekményben veszély? *In concreto objectiv veszély nincs*, mert ha a kérdéses tevékenységet már előre megismerhetnők okozatosságában, úgy előzőleg is megállapíthatnók, hogy az a tevékenység a célbavett eredményt nem fogja előidézni, tehát veszélytelen; a mindentudó szemében nincs veszély. Az emberi tudás határai azonban korlátoztak elannyira, hogy előzetesen sohasem állapíthatjuk meg a tevékenységről teljes bizonyossággal, vajjon minő eredményt fog létrehozni s hogy létrehozza-e azt, melyet a tevékenység alanya akart. Ámde akkor negatív egyetlen egy tevékenységről sem állítható *előzőleg*, hogy az a cselekvő által akart s büntetőjogilag tiltott eredményt nem fogja előidézni; szóval bizonyos fokú *abstract objectiv veszély* minden — jogsértő eredmény létesítésére irányuló — tevékenységben felismerhető. Mint *Horn* megjegyzi in abstracto még az ú. n. ráimádkozásban is van veszély, mert elvégre nincs kizárva, hogy az pl. átkozódás formájában valamely gyenge idegzetű emberre oly hatást gyakorol, hogy ez az ennek következtében előállott ijedtség folytán meghal.<sup>1)</sup>

Ily abstract objectiv veszély azonban nem indokolja eléggé a kísérletnek büntetésre méltó voltát, mert ha ezzel beérnők, úgy büntetnünk kellene azt az egyént is, kinek bár bűnös eredményre irányuló tevékenysége utólag teljesen ártatlan jellegűnek minősül. A büntetendőséghez concret veszély is kell. Ámde concret *objectiv* veszély ismét hiányzik a kísérleti tevékenységből, mert arra vonatkozással utólag mindig megállapítható, hogy úgy a mint foganatosított, a megvalósítani akart jogsértő eredményt nem hozhatta létre. A concret veszély csak *subjectiv* lehet, azaz olyan, mely a könnyen beállhatott eredmény kép-

<sup>1)</sup> V. ö. *Horn*, i. m. 341. l.

zete nyomán *nyugtalanító érzést* kelt az emberek lelkében. E nyugtalanító érzés azonban ismét csak akkor kél fel, a mikor az eredmény elmaradása a véletlennek tulajdonítható, már oly esetben, midőn a cselekvő egyén értelmi gyengeségén mulik a jogsértő eredmény be nem következése, nem érzünk semmi nyugtalanságot és sem a cselekményt, sem annak elkövetőjét nem tartjuk veszélyesnek.<sup>1)</sup> A kísérlet ezeknél fogva tehát csak akkor mutatkozik büntetésre méltónak, ha a megvalósult tevékenység a benne rejlő abstract objectív veszélyen kívül még utóhatásában in concreto subjective nyugtalanító érzést is támaszt.

Valahányszor e subjective concret veszély hiányzik, a kísérleti cselekmény büntetlen. Ámde midőn a büntettes önkénytes elhatározásból nem folytatja tovább megkezdett tevékenységét, mindannyiszor távol áll tőlünk, hogy már foganatosított tevékenységének hatása alatt nyugtalankodjunk. Az ilyen körülmények között fennakadt kísérleti cselekményt nem sorozzuk utólag a veszélyesek közé s így a mi felfogásunkat jogi formában kifejezésre juttató állami akarat nem tartja sem igazságosnak, sem szükségesnek azt büntetni.

Már az eredményelhárítás esetén ugyanez a jogi ok nem hozható fel a büntetlenség mellett, mert a büntettes részéről bevégzett tevékenység, mely immár önálló causalismust indított meg, utólag is mindig olyannak tűnik fel, mint a melynek következtében az eredmény igen könnyen beállhatott volna és tehát a mely subjective in concreto veszélyes. Szóval a szigorú jogi álláspont szerint: míg a nem teljes kísérlet egyáltalán nem büntetendő, ha a tettes eláll, addig a teljes kísérlet az eredményelhárítás daczára is büntetendő s míg ott a kriminálpolitikai és méltányossági szempont csak erősíti a jogi alapon nyugvó büntetlenséget,<sup>2)</sup> addig itt — attól függőleg, hogy annak a törvényhozó mily jelentőséget kölcsönöz — a büntetés elengedését, vagy csupán annak enyhítését javasolja, sőt előfordul, hogy nem is

<sup>1)</sup> V. ö. *Angyal*, A véletlenség és kísérlet, Magyar Jogászegyleti Értekezések; 27. köt. 5. füz. Budapest, 1903. 28—29. l.

<sup>2)</sup> *Prins* szerint elállás esetén azért sem volna helyes büntetni, mert a szándék bizonyítása rendkívül nehéz s így könnyen megtörténhetik, hogy a bíróság ártatlant ítél el; v. ö. i. m. 333. l.



jön figyelembe, minek azután az a következménye, hogy a kísérletnek eredményt elhárító tettese büntetendő. Így a régi norvég jog,<sup>1)</sup> továbbá a partikuláris német büntetőtörvénykönyvek közül a hannoveri és hesseni,<sup>2)</sup> valamint Wallis kantonnak ma érvényben is levő kódexe<sup>3)</sup> nem ígérnek büntetlenséget; a bádeni btk. 118. §-a, s az 1903. évi svájci javaslat viszont csak büntetés-enyhítést engedélyeznek.<sup>4)</sup>

Mellőzve a jogtörténeti fejlődés részletes ismertetését, melyre vonatkozással bő adalékokat találunk különösen Herzognak többször idézett művében,<sup>5)</sup> e helyütt csupán annak megállapítására szorítkozunk, hogy az angol jog s az ennek hatása alatt létrejött néhány amerikai btk. leszámításával mindenütt érvényesül a visszalépés és pedig majdnem kivétel nélkül mint büntetlenséget biztosító körülmény.

Egyedül néhány kantonális svájci btk., így a zürichi (36. §.) az appenzelli (26. §.) s a szövetségi törvény (16. §.) térnek el, a mennyiben ezek szerint a büntetlenség csak szabály, mely alól kivételt tehet a bíró s esetleg büntetheti a visszalépőt; <sup>6)</sup> a japán btk. 43. §-a viszont bírói mérlegelésre bizza, hogy vajjon elengedtessek vagy csak enyhíttessék a büntetés.<sup>7)</sup>

*Hazai jogunkban* Werbőczy Hármaskönyvében találjuk az első nyomot, mely közvetve a visszalépésre, illetőleg a jóvátételre vonatkozik: »Másik különbség továbbá a hűtlenség és

1) *Bishop*, New commentaries on the criminal law, 1892. 441. l. és *Wharton*, A Treatise on criminal law, 1896. I. köt. 213. l.; v. ö. Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. Allgemeiner Teil, V. köt. Berlin, 1908. 227. l.

2) V. ö. Vergl. Darst. Allg. Teil, V. köt. 203. l.

3) V. ö. Vergl. Darst. Allg. Teil, V. köt. 227. l.

4) »Art. 21. §. 2. Steht der Täter aus freier Entschliessung von dem Versuche ab, so wird er von der hierauf angedrohten Strafe befreit; wirkt er aus eigenem Antrieb dem Eintritt des Erfolges entgegen, so mildert der Richter die Strafe nach freiem Ermessen«; a legutolsó: 1908 áprilisi javaslat, mely 1909. év nyarán lett nyilvánosságra hozva, ismét büntetlenséget biztosít eredményelhárítás esetén is, v. ö. 22. §. 3. bek.

5) V. ö. i. m. 11—69. l.

6) V. ö. *Stooss*, Die Grundzüge des Schweizerischen Strafrechts Basel-Genf, 1892. I. köt. 222. l.

7) »... wenn der Täter aus eigenem Willen die Ausführung aufgibt, so wird die Strafe gemildert oder erlassen«.

főbenjáró ítélet közt abban áll, hogy az e miatt elítélt ember, ha ellenfelével még a meghozott és kihirdetett ítélet után is (de annak végrehajtása előtt) megegyezett és meg tudott egyezni, akkor neki sem királyi kegyelemre nincs szüksége, sem a bíró az elítélt ember javainak és jószágainak tulajdonába nem avatkozhatik; <sup>1)</sup> szóval ilyenkor a büntetés elmaradt. Hogy ez alapon a kísérlettől visszalépő is megszabadulhatott a büntetéstől, az természetes. A későbbi joggyakorlat mindazonáltal a Praxis Criminalis hatása alatt csak enyhítette a büntetést. <sup>2)</sup> Az 1791. évi javaslat már közvetve arra az álláspontra helyezkedik, hogy visszalépés esetén a kísérlet nem büntethető, a mennyiben csak akkor büntet, a mikor a tettes azért nem fejezhette be cselekményét, mert ebben megakadályoztatott: »si . . . quis delictum . . . consummare non potuit, quia fuit aliunde impeditus«; ha tehát ilyenkor a kísérlet »*impunita manere nequit*«, <sup>3)</sup> úgy egyéb esetekben, azaz ha a be nem fejezés oka önkénytes elállás vagy eredmény-elhárítás, a következmény nem lehet más, mint a büntetés elengedése. A korbeli judicatura tovább is csak enyhítő körülménynek tekintette a visszalépést; még Vuchetich is csupán a poena ordinaria alkalmazását zárja ki <sup>4)</sup>; hasonló álláspontot foglal el az 1827. évi javaslat, mely »ultronea et non simulata criminis poenitudo« <sup>5)</sup> esetén szinte csak enyhíti a büntetést. Híres 1843. évi javaslatunk már büntetlenséget ígér a visszalépőnek, a mennyiben 45. §-ában csak azt rendeli bűnkísérletért büntetni, »a ki valamely büntettnak általa célbavett elkövetését elkezdette ugyan, de annak bevégzésében valamely szándékán kívüli ok vagy akadály által meggátoltatott«; s az itt burkoltan jelzett tételt 47. §-ában nyíltan is kifejezi, midőn azt mondja, hogy: »a ki oly valamit cselekedett vagy mulasztott, mi különben bűnkezdésnek tekintethetnék, de a büntettnak folytatásától s bevégzésétől szabad akaratból önkényt ismét elállott, csak annyiban vonathatik büntetés alá, a mennyiben az, a mit

<sup>1)</sup> V. ö. Első rész, 16. cím, 5. §.

<sup>2)</sup> V. ö. *Battlay*, A kísérlet. Magyar Igazságügy 23. köt. Budapest, 1885. 447. l.

<sup>3)</sup> V. ö. Pars prima, art. XII. §. 16.

<sup>4)</sup> V. ö. Institutiones iuris criminalis hungarici. Budae, 1819. 166. l.

<sup>5)</sup> V. ö. Pars prima, art. VIII. §. 15.



már véghezvitt, magában is oly cselekedet vagy mulasztás volt, melyre büntetést rendel a törvény«. <sup>1)</sup>

Ily előzmények után s figyelemmel az uralkodónak nevezhető tudományos és törvényhozási nézetre, a magyar büntetőtörvénykönyv alkotói is csatlakoztak az immár hazai talajon is gyökeret vert felfogáshoz. Az első és második ministeri javaslat két helyen is kifejezésre juttatta a visszalépésnek büntetlenséget eredményező tételét, *negative* a kísérlet fogalommeghatározásában s *positive* külön szakaszban. A javaslatok 64. §-a ugyanis így definiált: »A cselekmény, melylyel a szándékolt büntett vagy vétség véghezvitole megkezdett, ha a véghezvitel a tettes akaratától független körülmény által akadályoztatott meg: a megkezdett büntett vagy vétség kísérletét képezi«; ezzel a szövegezéssel, mely már a Carolinában is szerepel <sup>2)</sup> s pontosabb körülírást először az 1810-iki francia code-ban nyer, <sup>3)</sup> a javaslat szerzője arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel »a büntetőtörvénykönyvben nem a kísérlet, hanem csakis a büntetendő kísérlet fogalma határozandó meg« s miután »a büntett véghezvitelének megkezdése, melyet a tettes önkéntes elállása követett, a törvény értelmében nem . . . büntethető«, következésképp »az ily cselekmény büntető szempontból nem képez kísérletet«, <sup>4)</sup> miért is mint Csemegi Károly a ministeri értekezleten Kozma Sándor és Funták Sándor ellenkező nézetével szemben kijelentette: »a visszalépés önkéntelensége életfeltétele a büntethetőségnek, s mint ilyen a fogalom meghatározásba tartozik«. <sup>5)</sup> A javaslatok emellett a következő

<sup>1)</sup> Nem érdektelen összevetni e szöveget a legutolsó (1908.) svájci javaslat 22. §. 3. bekezdésének csaknem azonos szövegével.

<sup>2)</sup> A 178. szakasz ugyanis kísérlet csak akkor forog fenn, ha a tettes »an volnbringung der selben missethat durch andere mittel, wider seinen willen verhindert würde«; p. ö. *Zoepl*, Die Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karl's V. Leipzig-Heidelberg, 1876. 151. l.

<sup>3)</sup> A 2. §. értelmében: »toute tentative . . . si elle n'a pas été suspendue ou si elle n'a manqué son effet que par des circonstances indépendantes de la volonté de son auteur, est considérée comme le crime même.« Ugyanígy a belga (51. art.), németalföldi (45. art.), olasz (61. art.), spanyol (2. art.), portugál (10. art.), orosz (49. §.), s több svájci kantonális btk., mint a thurgau-i (33. §.), aargau-i (23. art.), tessini (54. art.), genfi (5. art.).

<sup>4)</sup> V. ö. *Löw*, i. m. I. köt. 431. l.

<sup>5)</sup> V. ö. *Löw*, i. m. I. köt. 438. l.

66. §-ban positive is kimondották, hogy : »kísérlet miatt nem büntettedik . . . a tettes« (első javaslat), illetve : »nem büntettedik a kísérlet« (második javaslat) önkénytes elállás, valamint önkénytes eredményelhárítás esetén. A képviselőház igazságügyi bizottsága a javaslatok 64. §-ából kihagyta a visszalépésre utaló negatív ismérvet s azt a szöveget ajánlotta, mely változtatás nélkül át is ment a törvénybe és mint 65. §. így hangzik : »A cselekmény, melylyel a szándékolt büntett vagy vétség véghezvitele megkezdett, de be nem végeztetett : a megkezdett büntett vagy vétség kísérletét képezi« és tette ezt azért, mert ez az »értelmezés kimeríti teljesen a kísérlet fogalmát és összhangban van több újabb törvénykönyv és javaslat fogalomhatározatával (német, zürichi btk., 1874. ausztriai javaslat)«<sup>1)</sup>, de természetesen fentartotta a visszalépéshez fűződő büntetlenséget külön kiemelő szöveget és pedig a második ministeri javaslatét, mely 67. §. alatt be is került a törvénybe s előírja, hogy : »Nem büntettedik a kísérlet : 1. ha a tettes a megkezdett büntett vagy vétség véghezvitelétől önként elállott ; 2. ha a büntett vagy vétség tényálladékhhoz tartozó eredményt, mielőtt cselekménye felfedeztetett volna, önként elhárította«.

Magának a büntetőtörvénykönyvnek e szavaiból nem tűnik ki, hogy mily okokat fogadott el a törvényhozó a büntetlenség megállapításánál, a ministeri indokolás s az igazságügyi bizottság jelentésének egyes helyeiből azonban arra következtethetünk, hogy az önkénytes elállásnál jogi és politikai, viszont az önkénytes eredmény elhárításánál csupán politikai szempontok vétettek figyelembe, szóval a magyar büntetőtörvénykönyv elméleti

1) V. ö. Löw, I. köt. 438. l. ; azóta is több törvényhozási munkálat hasonlóan definiál, így a finn (IV. fej. 1. §.), bulgár (49. §.), norvég (49. §.) japán (43. §.) btkvek, s a legújabb 1908. évi svájci (22. §.) és 1909. évi osztrák (14. §.) javaslatok. — Részünkről ezt a rendszert helyesebbnek tartjuk, mint a francia code által elfogadottat, mert más kérdés, hogy mi a kísérlet, s ismét más, hogy mikor büntetendő, illetve nem büntetendő az, vagy annak tettese ; ugyanígy Finkey, v. ö. Tankönyv, III. kiad. 282. l. ; s ettől eltekintve, ha nem kísérlet az a cselekmény, mely visszalépés címén akadt fenn, úgy a bűnrészesség accessorius jellegénél fogva a tettes visszalépése esetén a részesek sem volnának büntethetők, már pedig ez a tétel így általánosságban — mint erről még részletesebben szólani fogunk — nem fogadható el. — V. ö. idevágólag Vergl. Darst. Allg. Teil, V. köt. 195—199. l.



álláspontja megegyezik azzal, melyet a magunk részéről elfogadtunk. A képviselőház igazságügyi bizottsága ugyanis egész határozottan kijelenti, hogy : »az önkényes elállás megszünteti a kísérlet büntethetőségét *mind jogi, mind politikai okokból*«<sup>1)</sup>; már az eredmény-elhárítás büntetlenségének okai közül csak a kriminálpolitikaira helyez súlyt a ministeri indokolás, midőn így szól : »itt<sup>2)</sup> *nem egy igazsági eszmének* következetes keresztülvitele a feladat, hanem az, hogy a *célszerűség* tanácsolta intézkedés által a büntettek ártalmas következményei lehetőleg elháríttassanak«, miből folyólag »kétségtelen, hogy ez *csak a szigorú jogi szempont mellőzése által érhető el* ; de másrésről nem szabad feledni, hogy a jogos érdekek oltalma a társadalomnak szintén feladatát képezi.«<sup>3)</sup>

Ha a visszalépés két neme között a büntetlenség alapjait illetően e különbség csakugyan fenforog, úgy hatásában egész más jellegű az elállás, mint az eredményelhárítás. Az elállásnál ugyanis, mint kifejtettük, a subjectiv concret veszély hiánya, vagy mint az igazságügyi bizottság — mellőzve a részleteket — röviden megjegyzi : jogi ok idézi elő a büntetlenséget, mi annyit jelent, hogy *ilyenkor nincs egyáltalán büntetendő kísérlet* ; más szavakkal az elállás a kísérleti cselekmény büntetendőségét zárja ki, mely tételnek a bűnrészesekre vonatkozással az a nagyjelentőségű következménye van, hogy — büntetendő alapcselekmény hiányában — ezek sem büntethetők. Már az eredményelhárítás esetén más a helyzet ; itt a subjectiv concret veszély fenforog, a cselekvő »megtette mindazt, a mi a büntetést jogszerűvé, igazságossá teszi«<sup>4)</sup> ; szóval jogi szempontból az ily kísérleti cselekmény a büntetendők közé tartozik, s csak annak személyében nem büntethető, ki az eredményt elhárította ; röviden e tétel így fejezhető ki : az eredményelhárítás a kísérleti cselekmény büntetendőségét nem érinti, de kizárja az elhárító büntethetőségét ; az eredményelhárítás tehát az abban közre nem működő részeseket, illetőleg tettetést nem menti fel a büntetés

1) V. ö. Löw, i. m. I. köt. 438. l.

2) T. i. »ha a büntett eredménye a tettes által elhárítottatott, mielőtt a büntett fölfedeztetett volna« ; v. ö. Löw, i. m. I. köt. 443. l.

3) V. ö. Löw, i. m. I. köt. 444. l.

4) Min. ind., v. ö. Löw, I. köt. 444. l.

alól.<sup>1)</sup> — A következőkben dogmatikai szempontból világosítjuk meg a visszalépés két nemét; fejtegetéseink alapjául a magyar büntetőtörvénykönyv szövegét fogadjuk el.

## II.

*Az elállás.* Azok a büntetőtörvénykönyvek, közöttük a mienk is, melyek a visszalépés büntetlenségét positiv szabálylyal juttatják kifejezésre, különbséget tesznek elállás és eredményelhárítás között.

Megállapítandó az elállás fogalmát, e szó természetes értelméből kell kiindulnunk. *Eláll az, ki nem halad tovább, midőn a czélbavett eredmény előidézése érdekében még cselekednie kellett és lehetett volna.* E természetes és nézetünk szerint kifogás alá nem eső fogalmi körülírás alapján elég könnyen megvonhatók az elállás lehetőségének, illetve területének határai. Az *alsó határt* illetően kétségtelen, hogy csak attól az időponttól fogva lehet elállani, midőn valaki már haladni kezdett, azaz midőn a szándék, más szavakkal az eredmény elérésére és az ezt megvalósítani alkalmasnak mutakozó tevékenység kifejtésére irányuló akarat a belső világból immár kilépett a külső világba és legalább is egy tevékenységi mozzanatban megnyilvánult. Negative megállapítható tehát, hogy az első tevékenységi mozzanat *előtt*, azaz: az akaratelhatározás stádiumában elállásról nem lehet szó. Az akarat *megváltoztatható*, a gondolat *elűzhető*; viszont

<sup>1)</sup> *A személyes tulajdonságok és körülmények tana*, Budapest, 1902. című tanulmányunkban (v. ö. 130—131. l.) minden megkülönböztetés nélkül úgy állítottuk fel a tételt, hogy csak a visszalépő szerez büntetlenséget, hogy tehát elállás esetén a felbujtó stb. büntetendő; a kérdés az irodalomban vitás. Liszt, Birkmeyer, Finger, Frank, nálunk Kautz Finkey, csak a visszalépőt mentesítik, viszont Binding, Baumgarten, Herzog, Kohler s a hazai irodalomban Horovitz, Schnierer, Fayer és Wlassics az összes részeseket. A törvény szövege nem igazít útba, mert míg egyfelől igaz, hogy ez a kifejezés »nem büntettetik a kísérlet« azt jelenti, hogy a kísérlet ilyenkor nem büntetendő cselekmény, de viszont abban is van valami igazság, a mire Finkey figyelmeztet, hogy »a kísérlet szó alatt itt annak elkövetője értendő, miután nem a cselekmény, hanem az elkövető az, a ki büntettetik«, v. ö. Tank. III. kiad. 301. l.



a mitől elállunk, az csak a megkezdett tevékenység folytatása vagy befejezése. A *felső határ* megvonása sem ütközik nehézségbe, amennyiben könnyű szerrel megállapítható, hogy a mikor valaki már mindent megtett, a mit a kitűzött cél elérése érdekében tenni jónak látott és akart, és különösen a mikor a megvalósítani óhajtott eredmény be is következett, nem lévén mitől elállani: az elállás fogalmilag ki van zárva. Midőn már a lezárt tevékenység által megindított önálló causalismus működik, legfőkébb a most már — mint mondani szokás — magától is beálló eredmény elhárításáról lehet szó; ha pedig az eredmény is megvalósult, úgy csak jóvátétel, kártérítés foghat helyt. *Positive* tételünket így formulázhatjuk: *elállani addig lehet, míg a cselekvő a megvalósítani célzott eredmény érdekében még tenni akart.*

E határok, melyeket a természetes gondolkozás von meg, büntetőjogi szempontból is érvényesülnek, mindazonáltal nem esnek szükségkép össze azokkal, melyek a büntetőjogilag jelentős elállás területénél állítatnak fel. A büntetendő cselekmények törvényes fogalmai ugyanis rendszerint nem ölelik fel a teljes tényálladékot, hanem annak csupán a büntetőjogot érdeklő részét; így előfordul egyfelől, hogy az a tevékenység, melyet a tettes ugyan már a jogsértő eredmény megvalósítása érdekében fejt ki, de mert azzal az eredményt közvetlenül létrehozó tevékenység foganatosítását csupán lehetségessé teszi, könnyíti: mint *előkészület* bizonyos okokból önmagában büntetlen s mint ilyen a büntetendő cselekmény törvényes fogalmának keretein kívül esik. De ha az elállás a büntetőjogban mint büntetlenséget eredményező jelenség jön figyelembe s a tevékenységnek az a szakasza, melyet előkészületnek nevezünk, nem esik büntetés alá, úgy megállapítható, hogy az előkészülettől való elállás, mely fogalmilag ugyan kizárva nincs, mint jogi hatályt nélkülöző, közömbös. Ezekből folyólag a büntetőjogilag jelentős elállás alsó határa eltolódik, illetőleg egybeesik az előkészületi tevékenységet a kísérleti cselekménytől elválasztó határvonallal. Ezt a tételt különben büntetőtörvénykönyvünk is kifejezi, midőn a 67. §. 1. pontjában a *megkezdett* büntett vagy vétség véghezvitelétől való elállásról beszél. De a *felső határ* is többszörönként leszorul arról a pontról, hova azt a természetes gondolkozás helyezi. A büntetőtörvénykönyv ugyanis igen sok esetben már ott is befejezett

büntetendő cselekményért büntet, hol a tettes még tovább akart haladni, s a mennyiben tényleg a formalis befejezésen túl ment, tevékenységének e részletei a fogalmi megállapításnál nem jönnek figyelembe. Ámde akkor a formális befejezést követő tevékenységtől való elállás mint *kísérlettől való visszalépés* már nem érdekelheti a büntetőjogászt. Szóval büntetőjogi szempontból elállásról csak addig lehet szó, míg a büntetendő cselekmény *törvényes fogalma alá eső tényálladék tevékenységi részéből* legalább is egy mozzanat még hiányzik. E most megállapított két határvonal az ú. n. *nem teljes kísérlet* területét választja el egyfelől az előkészülettől, másfelől a teljes kísérlettől, úgy hogy fejtegetéseink végső eredményeként a következő tételhez jutunk: *az elállás egyszerű negatív magatartás akkor, a mikor a törvényes fogalomba illő tényálladék teljességéhez még pozitív magatartás szükséges, következőleg büntetőjogilag csak a nem teljes kísérlet esetén jelentős.*

Bármily egyszerűnek látszik is e tétel, bizonyos kérdésekben még sem igazít el. Ezekkel tehát külön kell foglalkoznunk.

1. Első kérdésünk: *kinek negatív magatartása minősíthető elállásnak?* A felelet kézenfekvő: azé, ki pozitív magatartásával a tényálladáki tevékenység egy részét már foganatosította, a mennyiben annak teljességéhez hiányzó és részéről még kifejtendő tevékenység folytatásával, illetve befejezésével felhagy. Ez a személy minden kétséget kizárólag *a tettes*; kitűnik ez a Btk. 67. §-ának szövegéből is, mely kifejezetten a tettes elállását említi első pontjában. A *társtettest* illetően hasonlóképp oda kell következtetnünk, hogy ez is elállhat; mindazonáltal itt figyelmeztetnünk kell arra, hogy, mivel társtettség esetén a szerepek megoszlának s az egyesekre az összetevékenységnak csak egy része esik: a társtettes csak akkor állhat fel, ha az általa foganatosítandó résztevékenységet még nem végezte be; ellenkező esetben ugyanis nincs már mitől elállania, s így az ő egyszerű negatív magatartása nem vágja útját annak, hogy társa a maga kiegészítő résztevékenységét kifejtve az eredményt létrehozza.<sup>1)</sup> A *felbujtó és bűnsegéd* negatív magatartása már sohasem minősíthető jogi szempontból elállásnak. A részesség e két neme

<sup>1)</sup> V. ö. *Finger*, Lehrbuch 325. l., továbbá *Heins*: Der Rücktritt des Mitthäters; *Achim*, 1890. 12. l.



ugyanis accessorius jellegű, azaz : úgy a felbujtás, mint a bűnszegély csak az esetben büntethető, ha az alapcselekmény elkövetetett, vagy legalább is megkíséreltetett ; ámde akkor, ha a tettes ép azért nem követte el, illetve kísérelte meg az alapcselekményt, mert a felbujtó vagy a bűnszegéd nem folytatta tevékenységét, úgy nem ezeknek elállása, hanem az alapcselekmény hiánya címén áll be a büntetlenség ; ha ellenben a tettes az alapcselekményt elkövette vagy annak véghezvitelét legalább is megkezdette, úgy a felbujtó s bűnszegéd negatív magatartása meg azért nem jöhet figyelembe, mert a már foganatosított tevékenységgel — tekintet nélkül arra, akart-e még többet is tenni, vagy sem — a felbujtás s bűnszegélyezés törvényes fogalmához tartozó tényálladékot teljességgel létrehozta. Általánosan elfogadott alaptétel különben, hogy sem a felbujtásnak, sem a bűnszegélyezésnek nincs kísérlete, következésképp nem is lehet szó az attól való elállásról.<sup>1)</sup>

2. Második kérdés : *van-e az elállásnak jogi hatálya azoknál, az előkészületi, illetve kísérleti cselekményeknél, melyeket a büntető-törvénykönyv önálló cselekményekként rendel büntetni ?* Nézetünk szerint nincs, mert midőn a törvény valamely előkészületi vagy kísérleti cselekményt önállósít (pl. a Btk. 126. §. 1. és 4. pontja, 133., 170., 205., 222., 293., 428. stb. §§.), úgy, a mennyiben a tettes az azok törvényes fogalmában leírt tényálladékból valamit is csak megvalósít, tulajdonképen már befejezte azt a büntetendő cselekményt, ámde akkor — miután a befejezést követő negatív magatartás jogilag közömbös — a valósággal elállásnak minősíthető továbbnemmenés figyelmen kívül marad s legfőllebb külön rendelkezés alapján idézhet elő büntetlenséget.<sup>2)</sup> Hogy

1) V. ö. e kérdésre különösen *Prosch* : Der Rücktritt vom Versuch in seiner Bedeutung für die Teilnahme. Bremen, 1904. és *Schwab* : Der Rücktritt vom Versuch in seiner Bedeutung für die Teilnahme, Erlangen, 1904.

2) Ugyanígy *Liszt* : Lehrbuch 213. l. ; *Finger* : Lehrbuch 325. l. ; nálunk *Illés* : A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata III. kiadás, Budapest, 1909. I. köt. 190. l. — A német irodalomban *Frank* (v. ö. Das Strafgesetzbuch III. kiad. 65. l.), hazánkban *Heil* (v. ö. Jogállam, III. évf. 108. l.) azokat az eseteket, melyekben a törvény kivételesen a büntetendő előkészületi cselekményeit mint ilyeneket s nem mint önálló büntetendő cselekményeket bünteti (pl. Btk. 205., 288. §§.) a büntetlenséget

mily esetekben kívánatos az elálláshoz ily külön rendelkezéssel büntetlenséget fűzni s nem kell-e ezt még egyéb feltételektől is függővé tenni, az elvi alapon nem dönthető el; e részben csak azon megfontolás alapján dönthet a törvényhozó, hogy vajjon a büntetlenség kriminalpolitikai szempontból igazolható-e? *Thomsen* szerint még a királygyilkosság kísérleténél is indokolt volna elállás esetére a büntetlenséget kilátásba helyezni.<sup>1)</sup> *Binding*<sup>2)</sup> és *Kohler*<sup>3)</sup> bizonyos körülmények között de lege lata büntetlenséget biztosítanak a további tevékenységgel felhagyó büntettnak oly cselekményeknél is, melyeknek törvényes fogalmában a formalis befejezés a materialis befejezésen innen esik; így a pénzhamisítás esetében, hol a hamisítványnak valódi pénz gyanánt forgalomba helyezése céljából való elkészítésével a büntetendő cselekmény már be van fejezve: <sup>4)</sup> ha a tettes a forgalombahozataltól eláll.

Részünkről de lege lata nem fogadhatjuk el e tételeket, mert a kísérlettől való visszalépés törvényi szabályai *kivételek*, melyek tehát szorosan magyarázandók és csak a kísérletnek *törvényes* fogalmánál nyerhetnek alkalmazást, miért is ott, hol a Btk. valamely a közönséges életfelfogás szerint kísérletnek tekinthető cselekményt mint befejezettet rendel büntetni, figyelembe nem jöhetnek. *De lege ferenda* minden esetre kívánatos, hogy vagy ne szorítsa le a törvény oly sok esetben a formalis befejezést a kísérleti stádiumba, vagy ott, a hol indokolt, biztosítson büntetlenséget annak is, ki a formalis bevezést követő tevékenységtől eláll.<sup>5)</sup>

3. Harmadik kérdés: *lehet-e szó elállásról abban az esetben, midőn a cselekvő a már foganatosított tevékenységgel teljes kísér-*

biztosító elállás szakasza alá vonják. Hibás nézet, mert az előkészület ezekben az esetekben is önálló cselekményként szerepel a törvényben.

1) V. ö. *Thomsen*, Bekämpfungsmethoden 69. l.

2) V. ö. *Binding*: Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts. Besonderer Teil. Leipzig, 1902. I. köt. 13—14.

3) V. ö. *Kohler*, Vergl. Darst. Bes. Teil. III. köt. 226. l.

4) V. ö. még *Frank*, Das Strafgesetzbuch für das deutsche Reich, Leipzig, 1903. III. kiad. 65., és *Vergl. Darst. Allg. Teil V. köt. 214—216. l.*

5) V. ö. *Schoetensack*, Vergl. Darst. Allg. Teil. II. köt. 459—461. E kérdésről bővebben alább: a befejezett cselekményt követő eredmény elhárításnál.



letet követett el, de mert az önálló causalismus megindulása s ennek eredménye még bizonytalan, ismételnie kellene tevékenységét, ezt azonban, bár módjában volna, nem teszi? A kérdés megoldása látszólag a szerint különböző, a mint subjektív vagy objectív nézőpontból állapítjuk meg a teljes kísérlet fogalmát. A subjectív felfogás (Hälschner, Köstlin) ugyanis azt vitatja, hogy a kísérlet akkor teljes, ha a tettes mindent megtett, mit az eredmény létrehozása érdekében szükségesnek tartott és megtehetett <sup>1)</sup>; ha ez a fogalmi körülírás helyes, úgy az ismétellessel való felhagyás elállásnak minősítendő. A mai objectív álláspont (Liszt, Frank, nálunk Illés, Werner, Wlassics) viszont oly esetben állapítja meg a teljes kísérletet, midőn a tettes a törvényes fogalomhoz tartozó tényálladáki tevékenységet teljesen végrehajtotta <sup>2)</sup>; ennek a nézetnek elfogadása esetén az ismétlés mellőzése már nem elállás. Az uralkodó felfogás, — mely ujabbban a birói gyakorlatban is érvényesül — ez utóbbi nézethez csatlakozik <sup>3)</sup> s nem állapít meg elállást, midőn pl. a tettes a magzatelhajtást célzó műtetet nem ismétli, vagy miután a sértettre már rálőtt, a további lövöldözéssel felhagy, holott még volt golyó pisztolyában stb.)<sup>4)</sup> Részünkről az objectív alapon való megoldást helyeseljük, mert, midőn valaki a tényálladáki tevékenységet már foganatosította (a nő a magzatelhajtó szert bevette, az elvetélés előidézésére alkalmas műtetet végrehajtotta, a tettes rálőtt ölési szándékkal a sértettre), úgy igen közel járt az eredmény megvalósításához, tehát subjectív concret veszélyt idézett elő; ámde ezen a tényen az ismétléstől való tartózkodás nem változtathat. Ily esetekben legfőlebb eredményelhárítással (a magzat visszamaradását célzó sikeres kezeltetés, a sértett gyógyíttatása) szerezhethet magának a tettes büntetlenséget.

<sup>1)</sup> V. ö. *Angyal*, Büntetőjogi előadásai II. köt. 51. l.

<sup>2)</sup> V. ö. *Angyal*, Büntetőjogi előadásai II. köt. 52. l.

<sup>3)</sup> V. ö. *Bar*, Gesetz und Schuld im Strafrecht; II. köt. 1907. Die Schuld nach den Strafgesetze, 558. l. Hazai irodalmunkban többek közt *Balás*, v. ö. Büntetőjog Tára 31. köt. 329. l.; *Finkey*, Tankönyv III. kiad. 284. l.; *Illés*, Kommentár, III. kiad. I. köt. 209. l.

<sup>4)</sup> Ellenkezően: *Hatzig*, i. m. 42. l.; nálunk *Lukács*, Büntetőjog, Kolozsvár (évszám nélkül) 198. l.

## III.

*Az eredmény elhárítás.* A visszalépésnek büntetlenséget előidéző hatása — mint említettük — főleg azon a kriminálpolitikai megfontoláson alapul, hogy az állam egyebeken kívül az által is megelőzheti a jogsértések bekövetkezését, ha az ezek megvalósítására törekvőket arra biztatja, hogy magatartásukkal akadályozzák meg a jogsértő eredmények létrejöttét. S hogy e biztatásnak foganatja legyen, megigéri az eredménynek *ily okból* való *elmaradása* esetén a büntetlenséget. Az eredmény elmaradásának két módon lehet oka a tettes magatartása; vagy úgy, hogy nem indítja meg az eredményt közvetlenül előidéző önálló causalismust (ez az imént tárgyalt elállás esete), vagy úgy, hogy a már megindított, illetve folyamatban levő okfolyamatot megállítja vagy oly irányba tereli, hogy nem az eredetileg célbavett, hanem más — vagy jogilag közömbös, vagy enyhébb jellegű jogsértő — eredmény jön létre. Ily esetben szólunk eredményelhárításról, mely tehát mint a visszalépés második neme hívja fel figyelmünket.

A fogalmat illetően annyi mindenekelőtt kétségtelen, hogy az elhárítás csak *positiv tevékenységben*, azaz oly magatartásban állhat, mely erő kifejtés, tehát tevés. A további fogalmi ismérveket megállapítandó, az eredményt előidéző tényezőket kell szem előtt tartanunk; ezek egyfelől a közvetlen természeti okok, másfelől — a mennyiben nem emberi behatástól függetlenül jöttek mozgásba — az ezeket megindító emberi tevékenység. Az eredményt elhárító erő kifejtésnek tehát ezeket a tényezőket kell erejüktől megfosztania, illetve más útra terelnie. Addig, míg a természeti okokban rejlő erő szunnyad, az ennek életre hívását célzó tevékenység alanya előidézhetheti ugyan az eredmény elmaradását, és pedig az által, hogy felhagy tevékenységével, ámde ez a magatartás nem erő kifejtés, hanem ellenkezőleg erőpihentetés, tehát nem is elhárítás, hanem elállás. A cselekménynek ily szakaszában csak a tettestől különböző harmadik személy fejthet ki elhárító tevékenységet, és pedig az által, hogy a tettest megakadályozza tevékenységének befejezésében. Már a cselekménynek abban a fázisában, midőn a természeti erők felszaba-



díttattak, nemcsak harmadik személy, hanem az azokat mozgásba hozó tettes is közreműködhetik s megszakíthatja azt az okfolyamatot, mely e megszakítás nélkül létrehozta volna az eredményt.

Összefoglalva a mondottakat, megállapíthatjuk, hogy *eredményelhárítás az a positiv tevékenység, mely az eredményt különben létrehozó okfolyamat megszakításával, illetőleg az ezt megindítani törekvő cselekvés megakadályozásával a büntetendő cselekmény törvényes fogalmához tartozó jogsértő eredmény bekövetkezésének útját vágja.* E fogalmi körülírás a büntetőjogban annyiban módosul, hogy a tettesen kívül nem minden harmadik személy, hanem csak azok tevékenysége jön figyelembe, mint eredményelhárítás, kik az eredmény megvalósítása körül valamely minőségben (tettes, felbújtó, bűnsegéd) közreműködtek. Büntető-törvénykönyvünk látszólag ugyan csak az esetben engedi el a büntetést, ha a »büntett vagy vétség tényálladéka-hoz tartozó eredményt« a *tettes* hárította el, mindazonáltal kétségtelen, s az uralkodó felfogás is azt tartja, hogy a társtettes, felbújtó s bűnsegéd is büntetlenséget szerez az eredményelhárítással,<sup>1)</sup> mert ha a törvény a jogilag védett javakat érhető sérelmek megelőzése céljából engedi el annak büntetését, ki a sérelem bekövetkezésének lehetőségét megteremtette, úgy, mivel nemcsak a tettes, hanem a társtettes, felbújtó és bűnsegéd is bekapcsolódnak tevékenységeikkel abba az előzmény-sorba, melyet mint következmény a megvalósítani célzott eredmény zár le : e most említett közreműködőktől a kilátásba helyezett büntetlenség ellenében épúgy várható az eredmény bekövetkezésének megakadályozása, mint a tettestől. A különbség csak az, hogy, míg a tettes az általa már mozgásba hozott okfolyamat megszakításával, addig a többi bűnrészesek a tettesi tevékenység befejezésének megakadályozásával is elháríthatják az eredményt. Más szavakkal : a bűnrészes büntetlenséget szerezhethet : 1. ha saját tevékenységének azt a minőségét, mely szerint ez a tettesi cselekmény egyik okát vagy feltételét teremtette volna meg, megsemmisíti <sup>2)</sup>; 2. ha a

<sup>1)</sup> V. ö. *Liszt*, Lehrbuch 229. l. ; *Finkey*, Tankönyv III. kiad 303., 308. l. ; *Heil*, Jogállam III. évf. 109. l.

<sup>2)</sup> Pl. a felbújtó elfojtja a felbujtottban az általa teremtett indo-

tettet megakadályozza, hogy ez tevékenységét befejezze ; 3. ha a tettes által elkövetett teljes kísérlet esetén megszakítja az okfolyamatot.

Megállapítandó annak a területnek határvonalait, melyen az eredményelhárító positiv tevékenység helyt foghat, az *első határt* illetően kétségtelen, hogy eredményelhárításról csak attól az időponttól fogva lehet szó, midőn a cselekvő mindazt megtette már, mi a törvény szerint cselekményének teljességéhez szükséges ; tehát : a *tettes*, ha a törvényes fogalom alá eső tényálladási tevékenységet befejezte ; a *társtettes*, ha a megállapodás szerint reá eső részletevékenységet véghezvitte ; a *felbujtó*, ha értelmi tevékenységével felébresztette a büntetendő cselekmény elkövetésére irányuló akaratot a tettesben ; a *bűnsegéd*, ha segítő tevékenységét foganatosította. E részletezésből kitűnik, hogy e helyütt a cselekvésnek az a végső szakasza a határpont, melyen túl a büntetendő cselekmény elkövetésénél közreműködők tevékenysége által teremtetett okban vagy feltételben rejlő erő felszabadul ; még világosabban : melyen túl a cselekvőnek immár minden közreműködése nélkül az eredmény bekövetkeznék. A tettesre s társtettesre való vonatkozásban *teljes kísérletnek* nevezi az irodalom e cselekményszakaszt ; a felbujtó s bűnsegéd irányában csak fictióval használható e kifejezés, mert a felbujtásnak s bűnsegélynek egyáltalán nincs kísérlete. A *felső határ* az eredmény bekövetkezésének időpontjára esik, természetes lévén ugyanis, hogy, ha az eredmény már beállott, azt elhárítani nem lehet, hanem csak jóvátenni. E helyütt azonban megjegyzendő, hogy eredmény alatt nem a tettes által elérni akart, hanem a büntetőtörvénykönyv által megvalósítani tiltott eredmény értendő, s mivel e kettő nem esik szükségképen össze, a mennyiben a törvény nemritkán egy előzetes eredmény létrejöttével már bevégezettnek tekinti a büntetendő cselekményt : eredményelhárításról csak addig lehet szó, míg a törvény által megjelölt eredmény hiányzik. Büntetőtörvénykönyvünk e tételt kifejezendő, határozottan megmondja, hogy a kísérlet csak az

---

kokat s a felbujtott egész más indokokból követi el a cselekményt ; v. ö. *Wlassics*, A tettesség és részesség tana ; Budapest, 1893. 392., 553. l.



esetben nem büntetetik, ha a tettes a büntett vagy vétség *tényálladákhöz tartozó eredményt* háritotta el (67. §. 2. pont).

A formalis bevégzésnek ily előző eredmény bekövetkezésének időpontjára tételével az eredményelhárítás területe gyakran igen szűk határok közé szorul; így a Btk. 309. §-ában leírt mérgezés be van fejezve, mihelyt a tettes mérget vagy más ártalmas szert másnak bead stb., miért is a tettes által célzott eredmény (betegség vagy halál) bekövetkezésének megakadályozása nem minősül a Btk. 67. §. 2. pontja alá eső eredményelhárításnak.

Van eset, hogy az eredményelhárítás azon oknál fogva nem esik a Btk. 67. §. 2. pontja alá, mert a befejezett tényálladáki tevékenység csak bizonyos ú. n. *büntethetőségi feltétel*<sup>1)</sup> bekövetkezésével teremt büntetésigényt. E feltétel beállta előtt nincs tehát sem bevégzett, sem megkísérlett büntetendő cselekmény, minélfogva ha a tettes akár közvetlenül, akár közvetve az által, hogy cselekményének eredményét elhárítja, a büntethetőség feltételének bekövetkezését megakadályozza, büntetlen marad, de nem a Btk. 67. §. 2. pontjában leírt eredményelhárítás címén, hanem azért, mert a büntethetőség feltételének hiánya *egyáltalán* kizárja a cselekménynek büntetés alá vonását, s ha utóbb a feltétel mégis beállott, úgy meg azért nem büntethető, mert magatartása nem vonható az illető törvényszakasz alá. Pl. ki a csődnyitás előtt vagyonához tartozó értéktárgyat elrejt s ezt utóbb, de még a csődnyitás előtt, ismét hozzáférhető vagyonához kapcsolja, a Btk. 414. §. 1. pontjába ütköző csalárd bukás büntette, illetve ennek kísérlete miatt nem büntethető, mert az elrejtés idején a büntethetőség feltétele: a csődnyitás még hiányzott, s mire a csőd megnyitott, akkorra meg nem volt rejtve a vagyonból semmi.<sup>2)</sup>

Megjegyzendő még, hogy a *mulasztás által elkövetett büntetendő cselekményeknél* a visszalépés csak eredményelhárítás formájában történhetik. Mégis, míg a cselekvő még nem volt abban a helyzetben, hogy kötelezett pozitív tevékenységével az eredményt különben előidéző okfolyamatot megszakítsa s ezt az első alka-

1) V. ö. Bernolák, A büntethetőség másodrendű feltételei. Almanach. Budapest, 1903. 41—59. l. *Binding*, Das bedingte Verbrechen; Gerichtssaal, 68. l. 1—26. l.

2) V. ö. Wach, Vergl. Darst. Bes. Teil. VIII. k. 67. l.

lommál megteszi: e magatartása ugyan eredményelhárítás, de nem a Btk. 67. §-ának 2. pontja alapján, hanem azon oknál fogva biztosít büntetlenséget, mert kísérlet sem követtetett el; más az eset, ha az okfolyamat megszakítására kötelezett, bár köteletségénél fogva kellett volna már tennie a jogsértő eredmény elmaradása érdekében, egy vagy több ízben elmulasztja a parancsolt tevékenységet kifejtteni; ily körülmények között a mulasztás már kísérlet és tehát a tettes vagy részes által foganatosított okfolyamatot megszakító tevékenység büntetőjogi értelemben is eredményelhárításként minősül s a mennyiben a többi feltétel is fenforog a Btk. 67. §-a alapján büntetlenségre vezet.<sup>1)</sup>

Miután eredményelhárítás esetén a törvény azért ígér büntetlenséget, mert ily módon remélhető, hogy a jogsértő eredmény előidézésére törekvő egyén az utolsó perczen még fontolóra veszi az eshetőségeket s összemérve a büntetendő cselekmény elkövetéséből származó előnyt az ugyanannak nyomán reá háruló büntetéssel, inkább lemond az előnyről és megakadályozza a már-már bekövetkező eredmény létrejöttét, kétségtelen, hogy a törvény csak annak engedheti el büntetését, ki *saját tevékenységével s valóban el is hárította az eredményt.*

Ha az eredmény ugyan elmaradt, de ez az elmaradás nem vezethető vissza az elhárításra törekvőnek tevékenységére, nincs elhárítás s a kísérlet büntetendő. Pl. a tettes a mérge beadása után megbánva tettét, ellenmérget akar a sértettnek beadni, ez azonban, mielőtt az ellenmérget bevinné, a mérget kihányja; itt — a mennyiben a szándék ölésre irányult — a szándékos emberölés kísérlete megállapítandó, s a tettes az eredmény elmaradása daczára büntetendő. Az nem szükséges, hogy az eredményt közvetlenül a tettes stb. tevékenysége hárítsa el, elég ha az elhárító okfolyamatot a tettes megindítja; pl. ha a megmérgezett életét a tettes által előhívott orvos menti meg. Röviden: *kell, de elég is, ha az eredmény elmaradása az elhárító tevékenységével okozati összefüggésben van.*

Az eredménynek tényleg el kell maradnia; a törvény itt a legszigorúbb objectivitást követeli, s nem elégzik meg a — bár legjobb akarattal végrehajtott, de — sikertelen elhárítást

1) V. ö. Frank, Vergl. Darst. Allg. Teil. V. köt. 210. l.



czélzó tevékenységgel. Az ellenkező álláspont, eltekintve attól, hogy visszaélésekre vezethetne, már csak azért sem fogadható el, mert ha a törvény kriminálpolitikai szempontból és ugyanazért engedi el a büntetést, mert nagyobb súlyt helyez a jogi javak sértetlenségére, mint az ezeket veszélyeztető büntettes megbüntetésére, úgy csak addig mondhat le a büntetésről, míg a jogsértés be nem következett; mihelyt a jogsértő eredmény beállott, büntetni kell, mert a sértés megelőzéséhez fűződő érdek megszűnt s csak a büntetés alkalmazását parancsoló érdek áll fenn. Szóval, ha az elhárítást czélzó tevékenység daczára az eredmény az eredeti tevékenység következményeként beáll, a kísérlet büntetendő.

Előfordulhat, hogy valaki el akarja hárítani az eredményt s a helyett, hogy elhárítaná, épen e tevékenységével idézi azt elő.<sup>1)</sup> Az eset a következő: A. meg akarja mérgezni B.-t; tévedésből azonban nem az előre elkészített mérget, hanem főfájás elleni port szór B.-nek ivóvizébe, ki ezt megissza; utóbb megbánja tettét s ellenmérget ad B.-nek, ki ennek következtében meghal. Azok, kik az alkalmatlan eszközzel elkövetett kísérlet büntetlenségét vitatják, legfőlebb gondatlan emberölést állapíthatnak meg; nézetünk szerint — miután bizonyos esetekben alkalmatlan eszköz használata esetén is büntetendőnek vitatjuk a kísérletet<sup>2)</sup> — szándékos emberölésért büntetendő a tettes, mert ölni akart és tényleg ölt s bár el akarta hárítani az eredményt, de azt valósággal nem hárította el. És ha észreveszi A., hogy tévedésből nem mérget, hanem pl. aspirint adott be B.-nek, úgy, miután a be nem következhető eredményt nem háríthatja el, büntetlenséget nem szerezhethet, tehát kísérletért büntetendő. Látszólag igazságtalanság, hogy az, a ki valósággal mérget adott be a sértettnek, de a halálos eredményt elhárította, előnyben van azzal szemben, ki tévedésből ártatlan port használt, holott a jogsértő eredmény itt sem állott elő; ha azonban figyelembe vesszük, hogy ott a tettes ellenkező tevékenysége idézte elő ez eredmény elmaradását, itt ellenben ilyen helyt sem foghatott,

1) V. ö. *Oetker*, Der Versuch und die schweizerische Strafgesetzentwürfe. Zeitschrift XVII. köt. 69. l. 50. jegyz.

2) V. ö. *Angyal*, A véletlenség és kísérlet 25—32. l.

igazságérzetünk nem fog megütközni azon, ha a törvény alapján az első esetben felmentő, a másodikban pedig kísérlet czímén s figyelemmel a megbánásra, enyhe büntetést megállapító ítéletet hoz a bíróság.

## IV.

A büntetlenséget biztosító visszalépés feltétele, hogy úgy az elállás, mint az eredményelhárítás *önkéntes* legyen, sőt az eredményelhárításnál még azt is megkívánja a legtöbb törvénykönyv, köztük a mienk is, hogy a tettes az eredményt, *mielőtt cselekménye fölfedeztetett volna* (Btk. 67. §. 2. pont), hárítsa el.

Az *önkéntesség* feltételét illetően úgy az irodalomban, mint a gyakorlatban két szélső nézet áll egymással ellentétben <sup>1)</sup>. A *subjectiv felfogás* szerint a visszalépés csak abban az esetben önkéntes, ha a kísérlet elkövetője *szabad akaratból*, a lélekben harczoló benső okok megfontolása alapján határozza el magát arra, hogy tevékenységének folytatásával felhagy, illetőleg, hogy az eredmény bekövetkezését megakadályozza. Legtovább megy e tekintetben *Buri*, ki azt állítja, hogy még akkor sem önkéntes a visszalépés, ha a tettest az a meggyőződés vezeti, hogy a cselekmény bevégzéséből több kár háramlik reá, mint haszon.<sup>2)</sup> Éles gúnynyal jegyzi meg erre Herzog, hogy e nézet szerint csak hobbant gondolkozású egyénekthől várható az önkéntes visszalépés, mert a józaneszű ember tulajdonképen csak oly esetekben lép vissza, midőn a be nem végzést előnyösebbnek tartja a bevégzésnél.<sup>3)</sup> Hazai irodalmunkban legutóbb *Diószeghy Gábor* vitatta, hogy önkéntes elállás csakis ott és akkor állapítható meg, »a hol és a mikor a tettes tisztán és kizárólag a bensőjében, minden külső ok nélkül keletkezett lelkifurdalás és igaz bűnbánás hatása alatt, tehát önelhatározásából, jószántából hagyta abba a megkezdett bűncselekmény véghezvitelét.«<sup>4)</sup> Szerinte bármily külső ok idézte is elő a véghezvitelre irányuló szándék

1) V. ö. *Finkey*, Adatok a kísérlettől való elállás önkéntességének értelmezéséhez. Bjt. 54. köt. 68—72. l.

2) V. ö. *Goltz*, Archiv, 25. köt. 294. s köv. l.

3) V. ö. *Rücktritt* etc. 242. l. 364. jegyz.

4) V. ö. Bjt. 57. köt. 278. l.



megváltozását, a visszalépés nem önkéntes ; így egy adott esetben sértett sírását is oly külső oknak tekintette, mely az önkéntességet kizárja. E szélső nézettel szemben, mely aránylag igen szűk térre szorítja az önkéntes visszalépés lehetőségét, az *objectiv felfogás* mindazon esetekben megállapítja az önkéntességet, melyekben a kísérlet elkövetőjét nem valamely akaratótól független és leküzdhetetlen akadály gátolta a továbbhaladásban, illetve nem ily jellegű körülmény kényszerítette arra, hogy az eredmény bekövetkezésének útját vágja. A külföldi irodalomban főleg Berner,<sup>1)</sup> továbbá némi eltéréssel Carrara<sup>2)</sup> s Vidal,<sup>3)</sup> hazai irodalmunkban pedig sajátos megszorítással Balás Elemér hívei e kissé túlságosan szabadelvű nézetnek. Balás szerint még az akarattól független külső körülmények sem zárják ki az önkéntességet, hanem »csak egy más embernek a tettesével ellenkező irányban ható s ilyenül nyilvánulásában külsőleg is felismerhető akarata az, mely a tettes akarát befolyásolva, azt önkéntes elhatározási képességétől megfosztja.«<sup>4)</sup>

Bírói gyakorlatunk a legutóbbi időkig az objectiv felfogás szellemében ítélkezett s pl. felmentette a lopás kísérlete alól azt, ki betört valamely helyiségbe, de mivel ott a keresett dolgot nem találta, mit sem vitt el<sup>5)</sup>; újabban már büntet ily esetekben a Curia s pl. bűnösnek mondotta ki a lopás kísérletében azt, ki hamis kulccsal felnyitotta az imaház kapuját s az abban levő perselyt, de miután az üres volt, eltávozott<sup>6)</sup>; sőt nem ritkán már a subjectiv nézethez közeledik ; így nemrég megállapította a lopás kísérletét s nem fogadta el az önkéntes visszalépést, midőn vádlottak a lúdól feltörése után a ludakat ott hagyták, mert azokat soványságuk miatt nem találták érdemeseknek, hogy elvigyék.<sup>7)</sup>

<sup>1)</sup> V. ö. Verhandlungen des 13. deutschen Juristentages. Berlin, 1876. I. köt. Gutachten, 150. l.

<sup>2)</sup> V. ö. A büntetőjogtudomány programja. Budapest, 1878. I. köt. 259—263.

<sup>3)</sup> V. ö. Cours de droit criminel. Paris, 1906. III. kiad. 152—153. l.

<sup>4)</sup> V. ö. Az elállás önkéntessége. Bjt. 31. köt. 385. l.

<sup>5)</sup> V. ö. Grill-féle döntvénytár VIII. köt. Büntetőjog és bűnvádi eljárás. Budapest, 1905. 52—53. l.

<sup>6)</sup> V. ö. Bjt. 55. köt. 298—300. l.

<sup>7)</sup> V. ö. Bjt. 54. köt. 77—79. l.

Részünkről úgy a subjectiv, mint az objectív felfogást hibásnak tartjuk s a kérdést csak a két irány megfelelő összeegyeztetése útján véljük megoldhatónak. A subjectiv nézet ugyanis, ha következtetések akarunk maradni, már akkor kizárja az önkéntességet, ha a tettest akármily jelentéktelen külső körülmény, pl. egy bútor recszenése indította a visszalépésre ; pedig ha tekintetbe vesszük az intézmény célját s a visszalépéshez fűződő büntetlenség indokait, lehetetlen, hogy büntessünk, midőn oly gyenge akarattal indult útnak a tettes, melyet a legkisebb külső körülmény is eltérít eredeti céljától ; de a következtetésen alkalmazott objectív felfogás sem elégíthet ki, mert a leküzdhetetlen külső akadályokon kívül van még nagyon sok oly, csupán az akaratra ható külső körülmény, melylyel szembe lehet ugyan szállni, de a mely nemcsak az átlagembert, hanem még az erős akaratú egyént is visszalépésre szokta kényszeríteni. Igen jó formulát ad idevonatkozólag *Frank* ; szerinte : *a visszalépés önkéntes, ha a tettes elmondhatja, hogy : nem akarok tovább cselekedni, jóllehet módomban volna,*<sup>1)</sup> »ich will nicht weiter handeln, selbst wenn ich könnte«. És valóban — figyelemmel a visszalépés intézményének jogi természetére — úgy az elállás, mint az eredményelhárítás esetén csak akkor engedheti el a törvény a büntetést, ha a kísérlet elkövetője, illetve az elkövetésnél részesi minőségben közreműködő *túlnyomóan* saját akaratából lép vissza, azaz — bár tekintettel a különböző előrehajtó s visszatartó körülmények által teremtett *motivumokra* — megfontolás után határozza el magát arra, hogy tevékenységét nem fejezi be, vagy hogy az eredmény bekövetkezését elhárítja, holott kényszerítő körülmények és illetőleg parancsoló *motivumok* híján tevékenységét az utolsó mozzanatig végrehajthatná, illetve elhárító pozitív cselekvésének kifejtését mellőzhetné. A kísérlet büntethetőségének jogi alapja, a subjectiv concret veszély elállás esetén csakis ily körülmények között szűnik meg. E veszély nagysága ugyanis a bűnös akarat erősségével függ össze ; az akarat viszont annál erősebb, minél hatalmasabb körülmény térítette el eredeti irányától ; minél nagyobb volt a körülmény kényszerhatása, annál alaposabban következtethetjük, hogy

<sup>1)</sup> V. ö. Vergl. Darst. Allg. Teil V. köt. 231. l.



az adott esetben erős akarattal indult meg a cselekvő a bűnösség útján; mert ha csak ily, úgyszólván ellenállhatatlan erejű körülmény hatása alatt tért le ez útról, úgy a subjectiv konkrét veszély, azaz a társadalmi collectiv lélekben jelentkező nyugtalanító érzés fenforog s büntetést kíván; viszont minél gyengébb volt az akaratot befolyásoló s ezt visszalépésre indító körülményben rejlő motiváló erő, annál valószínűbb, hogy oly egyén próbálkozott, kinek akarataereje igen gyenge, s így a társadalmi felfogás oly csekély mérvű veszélyt lát fenforogni, melynek hatása alatt nem nyugtalanodik s nem is követel büntetést.

Az önkéntesség ismérve körüli vita különben csakis ezen a ponton csúcsosodik ki; mert hogy a leküzdhetetlen physikai akadály teljesen kizárja, s viszont, hogy a merőben belső elhatározás mindenkép biztosítja az önkéntesség megállapítását, azt mind-egyik szélső felfogás elismeri. Így, a mint nem kétséges, hogy nincs önkéntes elállás, midőn a tettes azért nem fejezte be cselekményét, mert arra képtelen volt, pl. eltávozott, mert nem tudta az ajtót kifizéteni,<sup>1)</sup> épúgy vitátlan, hogy a kit a bensejében támadt morális bánat indít a visszalépésre, az önként áll el s nem büntethető.<sup>2)</sup>

És ha visszatérünk a tulajdonképeni vitás kérdésre, úgy a nehézségek valójában ott kezdődnek, a hol az állapítandó meg, hogy vajjon az akaratot befolyásoló külső körülmények *vis compulsiva-ként hatottak-e, avagy csupán motiváló erőt rejtettek magukban?* Az önkéntességet ugyanis gondolatmenetünk szerint csak az első minőségben fellépő körülmények zárják ki.

Ha sikerülne oly mértéket találnunk, melynek segélyével eldönthetnők, hogy mely körülmények kényszerítik s melyek irányítják az akaratot, megszűnnék minden nehézség, csak hogy ily mérték nem áll rendelkezésünkre, s nem is remélhetjük annak felfedezését, mert az akaratot befolyásoló külső körülmények között in concreto felismerhető különbség *nem azok tárgyi minőségén, hanem azon egyéni akarattal szemben való viszonyán alapul,*

<sup>1)</sup> Ide tartoznak általában az akár positive, akár negative ható vis absoluta esetei, így a vis major is; s ezen az alapon nem menthető fel az, ki — mert a keresett dolgot nem találta — üres kézzel távozik.

<sup>2)</sup> Azokban a ritka esetekben, melyekben e morális bánat bizonyítható, a többször említett subjectiv concret veszély teljesen hiányzik.

a *melyre hatást gyakorolnak*. Azaz lehetséges, hogy ugyanez a körülmény, mely az egyik emberre vis compulsiva-ként hat, a másiknak akaratát csak motiválja. Az abszolút igazság tehát azt kívánná, hogy minden esetben »a vesébe lássunk«, ez azonban emberileg lehetetlen s így nincs más mód, mint az összes mellékkörülmények figyelembe vétele mellett *esetenként* foglalni állást s állapítani meg, vajjon önkéntes-e az elállás vagy sem. Némi objectiv alapot mégis nyújt a mindennapi felfogás, mely az akaratot befolyásoló körülményeket az átlagember lelki vetületeiben majd inkább irányító, majd pedig kényszerítő körülményeknek minősíti. Ez természetesen korántsem jelent biztos határvonalat, a bíró azonban megközelítőleg mégis használhatja azt. Így bizonyos körülményeket olyanoknak tekintünk, melyek inkább csak motiválnak; pl. az áldozatul kiszemelt egyén menekülése közben egy szentkép vagy kereszt elé ér, melynek megpillantása a tettest elállásra indítja, vagy a tettesi tevékenység közben megszólal a harang, vagy a sértett elkezd sírni, könnyögrésre fogja a dolgot, vagy a tett színhelyén egy eb elvakkantja magát stb. s a tettes ily körülmény hatása alatt eláll, vagy a tettes nem viszi el a dolgot, mert nagyobb értékűt akart ellopni. Viszont az általános felfogás szerint vis compulsiva-ként mintegy kényszeríti megállásra a tettest pl. a nagy kutyaugatás, több embernek közeledése, a sértett segélykiáltása stb., általában a tettest *közvetlenül* fenyegető nagymérvű veszély, illetve valamely fejlődő s valószínűleg meg is valósuló, leküzdhetetlennek tetsző *akadály képzete*.

Az eredményelhárítás önkéntességének megállapítása már jelentékenyen könnyebb. Itt ugyanis — mint említettük — pozitív tevékenységről van szó, mely többnyire csak akkor nem önkéntes, a mikor ellenállhatatlan physikai kényszer, tehát vis absoluta következménye; minden más esetben rendszerint fenforog az önkéntesség, mert az akaratot befolyásoló és tette *indító* körülmények legtöbbször csak *motiválnak*; s ha mégis kivételkép kényszerítenek, úgy azoknak e minősége nyomban megállapítható, mert fenyegetés formájában jelentkezik s így abból a jórészt objective elhatárolt körből kerülnek ki, mely a Btk. 77. §-ában nyer meghatározást. A merőben benső motívumokból eredő elhárítás természetesen mindig önkéntes.



A részletkérdések közül egyike a gyakorlatiasabbaknak, vajjon azonos elbírálás alá esik-e a vélt akadály, illetve körülmény a valóságossal? Pl. a tettes abban hagyja a Wertheim-szekrény feltörését, midőn fűrója eltörik, s utóbb kitűnik, hogy a szekrény nem is volt bezárva; vagy eltávozik, mert zörejt vél hallani s azt hiszi, hogy emberek közelednek, holott csak képzelődött, mert megállapított, hogy a lakásban akkor nem volt senki; vagy vádlott egy késszúrással meg akarta ölni szeretőjét, de midőn ez pisztolyt szegez rá, elmenekül s utóbb kiderül, hogy a pisztoly töltetlen volt stb.

A külföldi irodalom <sup>1)</sup> s hazai íróink is <sup>2)</sup> úgyszólván egyértelműleg azt vitatják, hogy a vélt és valóságos akadály, illetve körülmény között nincs különbség; egyedül Fayer harczol az ellenkező nézet igaza mellett, mert szerinte: »a tettesre egy hátrányos körülmény csak úgy jöhet számításba, ha az tényleg fenforog; olyasmi, a mi nem létezett, nem súlyosbíthatja a vádlott helyzetét.« <sup>3)</sup> Részünkről az uralkodó nézethez csatlakozunk, mert ha az akaratra kényszerítő erővel ránehezedő *valóságos* körülmény is tulajdonképen e lélektani befolyás czímén zárja ki az önkéntességet, úgy nem azon fordul a döntés, hogy valóságos vagy képzelt volt-e a körülmény, hanem hogy akadályozottnak, illetőleg kényszerítettnek *hitte-e* magát a kísérlet elkövetője. Következésképp: a *vélt akadály* feltétlenül kizárja az önkéntességet s így fenti példánkban a kasszafűró nem kerülheti el büntetését; már az akaratra hatással volt *vélt körülmény* esetén különböztetnünk kell; ha ugyanis az — a mennyiben valósággal létezik — csak motiválja az akaratot, úgy nem szünteti meg az elhatározás önkéntességét, ha ellenben valóságos létezése esetén kényszerítőleg hatna, úgy kizárja azt; így ki a vélt kis zörejre felhagyott tervének kivitelével felmentendő lesz, mert gyenge akaraterővel rendelkezik s cselekménye nem idézett elő subjectív konkrét veszélyt, már a kit a pisztoly tartott csak vissza cselek-

<sup>1)</sup> V. ö. Liszt, Lehrbuch 211. l., ugyanígy a francziák, olaszok s németalföldiek; v. ö. Vergl. Darst. Allg. Teil V. köt. 230. l. 2. jegyz.

<sup>2)</sup> V. ö. legutóbb Heil, Jogállam III. évf. 110. l.; Finkey, Tan-könyv 283. l.

<sup>3)</sup> V. ö. Kézikönyv, III. kiadás I. köt. 250. l.

ményének befejezésében, büntetendő, mert kétségtelenül vis compulsivá-nak engedett, tehát nem önként állott el.

Hasonló egyértelműség jellemzi az irodalom és gyakorlat álláspontját a visszalépésre készítő *motivumok* minősége tárgyában. Régebben itt-ott az a felfogás tört magának utat, hogy csak az erkölcsi indító okokon nyugvó visszalépés minősíthető olyannak, mely büntetés elengedésre vezethet. Eltekintve az *egyházjog* tanításától, mely szerint csupán a *conversio morum*, tehát a jó erkölcsökhöz való visszatérés, a bánat, de ez azután teljesen mentesít, mert az igazi bánat folytán épúgy leválnak az emberről a bűnök, mint ahogy a fáról lehullanak a száraz levelek,<sup>1)</sup> még a XIX. század egyik-másik törvénykönyve is csak megbánás esetén engedi el a büntetést; így a *hesseni nagyhercegség* területén érvényben volt 1841-iki Btk., melyet 1856-ban Frankfurt is elfogadott, 69. art.-ában kifejezetten ahhoz köti a büntetlenséget, hogy az elállás »freiwillig und aus Reue« történjék; hasonlókép *Appenzell* svájci cantonnak 1878-ik évi büntetőtörvénykönyve is megkívánja 26. art.-ában, hogy »aus besserer Gesinnung« eredjen az elállás; végül *Obwalden* canton 1864-ik évi Btkve 19. art.-a ismét csak akkor mentesít, ha »aus thätiger Reue« áll el a tettes.

Az uralkodó felfogás megaláztat az önkéntesség ismérével s figyelmen kívül hagyja az elállás indító okait; így a magyar Btk. Indokolása szerint is teljesen közömbös, vajjon: »megbánás, félelem, vagy a véghezvitellel járó nehézségek felismerése«<sup>2)</sup> hangolták-e a kísérlet elkövetőjét arra, hogy visszalépjen. S ez az álláspont helyes is, mert a törvény nem a subjectiv elemek értékelése alapján, hanem *objectiv szempontokból*: egyedül azon oknál fogva engedi el a büntetést, mert a jogsértő eredmény elmaradása az ennek eredetileg előidézésére törekvő egyén önkéntes magatartására vezethető vissza.

A *megbánás* különben már csak azért sem szerepelhet a büntetlenséget biztosító visszalépés feltételeként, mert e lelkiállapot nem jelenti okvetlenül azt az erkölcsi megtérést, mely a subjectiv büntetőjog világában a bűnösség megszűnésével a bün-

<sup>1)</sup> V. ö. *Herzog*, i. m. 24. l.

<sup>2)</sup> V. ö. *Löw*, I. köt. 437. l.



tetéstől való mentességre vezethet. A bánat ugyanis vagy moralis, vagy egoistikus jellegű. A *moralis bánat* hatása alatt így szólunk magunkhoz: »rosszat tettél, másként *kellett* volna tenned«; itt a lelkiismeret int, hogy ha még lehet, hárítsuk el a nagyobb bajokat vagy legalább is adjunk elégtételt; már az *egoistikus bánat* nem a lelkiismeret, hanem az önzés szócsovéén korhol imígyen: »oktalanul cselekedtél, másként *lehetett* volna cselekedned«; s ha megállít a továbbhaladásban vagy az eredmény elhárítására késztet, ezzel éppen nem azt juttatja kifejezésre, hogy a visszalépő megtért, hanem csak azt, hogy ez boszankodik s a jövőre okul, azaz — saját szempontjából — hasonló körülmények között okosabban fog cselekedni. Az egyházi írók is ismerik e különbséget, így liguri szent Alfonz szerint a bűnbánat mint erény azon törekvésben áll, hogy a bűnt, a mennyiben az az Isten megbántása, megszüntessük belső fájdalom és elégtétel által; <sup>1)</sup> viszont aquinói szent Tamás már arra figyelmeztet, hogy a bánat, mely ugyan a rossztól való elfordulást jelenti, inkább a bűnnel járó rossznak megfontolásából ered<sup>2)</sup>; itt már kicsillámlik az egoistikus jelleg. Egyes bölcseleőknél még élesebben kidomborodik e különbség. Így Kant, Schulze, Platner<sup>3)</sup> a bánatnak csak azt a nemét ismerik, melyet az önzés táplál; viszont mások, így Suabedissen, Ziegler, Eisler a bánat fogalma alá azt a lelki lehangoltságot vonják, mely akkor támad a cselekvő bensejé-

<sup>1)</sup> »qua virtus tendens in destructionem peccati, quatenus est offensa Dei, medio dolore et satisfactione.« V. ö. S. *Alf. de Lig. Theol. Mar.* Paris, Vivés. 1878. III. cap. I. 328. l.

<sup>2)</sup> »De causa tristitiae seu doloris. I. An causa doloris sit bonum amissum vel malum conjunctum? R. Magis causatur dolor a malo conjuncto, quia passio, quae dicit recessum a malo, magis causatur a malo conjuncto; talis autem est tristitia.« V. ö. S. Thom. Aquin. *Summa Theol.* in Compendio. Petr. Alagona. Aug. Taurin. Marietti. Ex prima Secundae. 36. 48. l.

<sup>3)</sup> Kant szerint a bánat »Verdruss über eine zweckwidrige, unkluge Handlung, Verdruss aus Selbstliebe«; v. ö. *Kritik der praktischen Vernunft*. Rosenkranz-féle kiadás VIII. köt. 229. l.; Schulze: »Unzufriedenheit mit uns selbst wegen einer unzweckmässigen und uns nachteiligen Handlung ist Reue«; v. ö. Eisler, *Wörterbuch der Philos. Begriffe* II. köt. Berlin, 1904. 273. l.; Platner: »Reue ist Verdruss über eine Handlung, deren Erfolg anders ist, als wir ihn wünschen und als er bei einer andern Einrichtung und Handlung sein konnte«; v. ö. Eisler i. m. II. köt. 273. l.

ben, midőn ez cselekményével valamely kötelességét szegte meg s ennek folytán tettét kárhóztatja.<sup>1)</sup> Nem lehet feladatunk e nehéz lélektani kérdés mélyébe s részleteibe hatolni,<sup>2)</sup> de mégis annyit hangsúlyozni kívánunk, hogy a mint az egoistikus bánat, melyet inkább *bosszankodásnak* neveznénk, erkölcsileg éppen nem értékes, úgy a moralis bánat sem bizonyítja mindig az erkölcsi megjavulást, mert ha igaza is van *Hume*-nak abban, hogy »a megbánás megtisztít minden bűntől, ha az élet s az erkölcsök megújításával jár.«<sup>3)</sup> viszont *Spinoza* sem téved, midőn a kétségbeesésig fokozódó bánatot erkölcsileg elvetendőnek minősíti, mert az ily lelkiállapotban levőt egyfelől az a vágy, hogy bár a mi megtörtént elmaradt volna, másfelől a nagymérvű lehangoltság tehetetlenné teszi.<sup>4)</sup> A moralis bánat sokszor éppen az erkölcsi gyengeségnek jele; hányszor előfordul, hogy az bánja legmélyebben tettét, ki ugyanazt rövid időn belül csakhamar ismét elköveti. Mindebből odakövetkeztethetünk, hogy a mikor a törvény amúgy sem az erkölcsi megjavulás jutalmául, hanem a jogsértő eredménynek a cselekvő magatartására visszavezethető ellenértéke gyanánt, tehát nem a büntettes reménybeli megjavulása,

1) *Suabedissen*: »Es ist das Gefühl der Reue überhaupt das unangenehme Gefühl, welches sich mit dem Gedanken verbindet, dass man nicht gehandelt habe, wie man hätte handeln sollen« v. ö. *Eisler* i. m. II. köt. 273. l. *Ziegler*: »ein Folgegefühl, das Gefühl der Unangemessenheit einer vergangenen Handlung an eine Norm, an ein Gesetz, der Schmerz darüber, dass ich das getan habe, die causa einer solchen Handlung gewesen bin«; v. ö. *Eisler* i. m. II. köt. 273. l. *Eisler*: »Reue ist das Gefühl der Unzufriedenheit, Unlust, dass ich das Bewusstsein gemachter Fehler und Schlechtigkeiten, an das Urteil über den Unwert eigener Handlung knüpft. Im Bereuen liegt zugleich der Wunsch, das Getane (oder Unterlassene) wäre nicht geschehen«; v. ö. i. m. II. köt. 273. l.

2) V. ö. még *Weinhart*; *Wetzer-Welte*: *Kirchenlexikon*. Freiburg in Breisgau, 1897. X. köt. 1110. s köv. l.; — *Grimm*, *Deutsches Wörterbuch*, Leipzig, 1893. VIII. köt. 830. l.; *Liepmann*, *Die Reue vom kriminalistischen Standpunkt*; *Zeitschrift* XXII. köt. 72. s köv. l.; *Liepmann*, *Einleitung in das Strafrecht*, Berlin, 1900. 172. l.; *Gerland*, *Das Gewissen*, *Gerichtssaal* 65. köt. 267. l.; *Rohland*, *Die Willensfreiheit und ihre Gegner*; Leipzig, 1905. 112. l.

3) V. ö. *Vizsgálódás az emberi értelemről*. Budapest, 1882. 79. l.

4) V. ö. *Liepmann* i. m. 86. l.; *Fonsegrive*, *Essai sur le libre arbitre*. II. kiad. Paris, 1896. 504. l.



hanem a jogi javak megelőző védelme czímén engedi el a büntetést, úgy a különben is emberileg valódi minőségében alig felismerhető bánat mint feltétel a visszalépés intézményénél nem kívánható meg.

De ha illetéknép a visszalépés lényegileg objectiv minőségénél fogva mentesít a büntetés alól s annak e hatásához a subjectiv elemek közül az önkéntességen kívül más nem kívánatik és tehát a visszalépésre indító motívum jellege közömbös, úgy egyáltalán figyelmen kívül hagyandó az a kérdés, hogy mi volt rugója az eredeti szándékkal ellentétes újabb elhatározásnak. Felesleges is hangsúlyoznunk tehát, hogy a mint nem feltétele a büntetlenségnek az erkölcsi indító okok (bánat, szánalom, könyörület, hála stb.) létezése, épúgy nem zárják ki azt az erkölcsi elvekkal ellentétes motívumok fenforgása. Felmentendő lesz a büntetés alól az is, ki csak azért lép vissza, mert a befejezés már nem áll érdekében, mert a valószínű eredmény értékét kicsinyli, mert azt tapasztalja, hogy rosszul választotta meg az elkövetés időpontját stb. Kérdés mégis, vajjon nem zárja-e ki az önkéntességet s így a büntetés elengedését a *felfedezéstől és a büntetés-től való félelem*? Binding<sup>1)</sup> s Lindenberg<sup>2)</sup> szerint ily esetben a tettes nem önként, hanem kényszerhatás alatt állva lép vissza; úgy érzi, hogy nem is fejezheti be cselekményét, következésképp büntetendő. Ezzel szemben az uralkodó felfogás,<sup>3)</sup> sőt néhány régebbi törvénykönyv, így az 1813. évi bajor Btk. 58. art.-a s az 1839-iki württembergi Btk. 73. art.-a határozottan kijelentik, hogy a ki a büntetéstől féltében (»aus Furcht vor Strafe«) áll el, épúgy menekül, mint a kit lelkiismerete vagy a részvét indít a visszalépésre. Részüinkről a büntetéstől való félelem esetén mindig megadnók a büntetlenséget, mert mint helyesen jegyzi

<sup>1)</sup> V. ö. Grundriss des gemeinen deutschen Strafrechts. V. kiad. Leipzig, 1897. Einleitung und allgemeiner Teil 118. l.

<sup>2)</sup> »Die Vorstellung des Täters: „ich werde sogleich entdeckt“, kann ihn zu dem Schlusse nötigen: „also kann ich den Diebstahl nicht vollbringen.“ — V. ö. Deutsche Juristenzeitung 1905. évf. 777. l.

<sup>3)</sup> Liszt, Lehrbuch 211. l.; Alsberg: Zum Rücktritt vom nicht beendeten Versuch; Gerichtssaal 67. köt. 375—383. l.; Finkey, Tankönyv 282. l.; Heil, Jogállam III. évf. 110. l. — V. ö. még Bittl fordításában a norvég btk. indokolása; Berlin, 1907. 152—153. l., Vidal, Cours de droit criminel, Paris, 1906. 153. l.

meg Frank<sup>1)</sup>, a büntetés-fenyegetésnek visszatartó erejét gyengítenők, ha ilyenkor büntetnők a visszalépőt. Már ha a felfedezéstől való félelem készítette a kísérlet elkövetőjét a visszalépésre, különböztetnünk kell; míg e félelem mint motivum rajzolódik le a lélekben, nincs ok a büntetlenséget megtagadni, mihelyt azonban azt a valószínű felfedezéssel járó s leküzdhetetleneknek tetsző akadályok képzete kíséri, a büntetés kiszabandó, mert a visszalépés nem önkéntes.

Kérdés még, vajjon csak akkor áll-e be a büntetlenség, ha a tettes *végleg felhagy* a büntetendő cselekmény elkövetésének eszméjével, vagy akkor is, ha azzal a gondolattal lép vissza, hogy kedvezőbb körülmények között újra megkísérli tervének végrehajtását? *Binding* definitív szándék-felhagyást kíván<sup>2)</sup>; ugyanígy a régibb irodalomból Geib, Zacharia<sup>3)</sup> s a törvénykönyvek közül a hesseni Btk. 69. art.-a (»... gänzlich abgestanden ist«) és az appenzelli Btk. 26. art.-a (»... völlig vom demselben abgestanden ist«). Ujabban általános nézet, hogy a büntetlenségnek nem feltétele a végleges szándék-felhagyás; különben már Rossi is abban a nézetben volt, hogy a kivitel elhalasztása: »ajournement du projet criminel à un moment plus favorable«<sup>4)</sup> is elég. Hazai irodalmunkban is ez a nézet erősödött meg.<sup>5)</sup> Általában nem kifogásolható e tétel, mert bár igaz, hogy a meny nyiben nyilvánvaló, hogy a tettes csak az adott körülmények között mondott le tervének végrehajtásáról, melyet alkalomadtán megvalósítani törekszik, annyiban nem tartjuk *méltányosnak* a felmentést, de tekintettel egyfelől arra, hogy rendszerint majdnem lehetetlen az ismétlésre irányuló szándék bizonyítása s így a büntetést többnyire feltevésre kellene alapítani, a mi meg nem engedhető, másfelől arra, hogy a büntetés elengedésénél nem kizárólag a méltányossági, hanem az a kriminálpolitikai szempont áll homloktérben, hogy a jogsértő eredmény tényleg elmaradt, s hogy ez a tettes magatartásának köszönhető, ki talán nem lépett volna vissza, ha tudja, hogy most már úgy sem kerül-

1) V. ö. Vergl. Darst. Allg. Teil V. köt. 231. l.

2) V. ö. Grundriss 118. l.

3) V. ö. Herzog i. m. 240. l. 362. jegyz.

4) V. ö. Herzog, i. m. 240. l. 362. jegyz.

5) V. ö. *Angyal*, Büntetőjogi előadásai II. köt. 77. l.



heti el büntetését : helyesebb a büntetést elengedni. De különben is egy újabb kísérlet, vagy bevégzett büntetendő cselekmény új akaratelhatározásnak terméke,<sup>1)</sup> mely tehát nem függ össze az előző felhagyott kísérlettel. A mondottakból azonban viszont kétségtelen, hogy ha a tényálladék bizonyos időszakonként ismétlődő tevékenységi mozzanatokból áll, s a tettes — a körülményekből kivehetőleg — a folytatás szándékával zár le egy-egy ily mozzanatot : elállásról nem lehet szó, mert itt egy egységes akaratelhatározás foglalja egybe a folytatólagos és egymásba kapcsolódó tevékenységi mozzanatokat. Így midőn a tettes hónapokon keresztül naponként egy-egy kis adag mérget ad be a sértettnek, vagy midőn előre kidolgozott terv alapján éjjelenként metszéseket eszközöl a gáton : e visszatérően ismétlődő tevékenységek egyikének befejezésével s a legközelebbi alkalomig való negatív magatartással éppen nem áll el a tettes, tehát nem is tarthat igényt a felmentésre. Más az eset természetesen akkor, ha hosszabb időre s úgy hagy fel a tettes az ismétléssel, hogy ebből a folytatólagosság megszakítására lehet következtetni. Pl. midőn a tettes, ki eddig naponként adta be a mérget a sértettnek, most már egy hónap óta felhagyott azzal.

A büntetőtörvénykönyvek egy része teljes kísérlet esetén az eredményt elhárító tettesnek, illetve részesnek csak akkor biztosít büntetlenséget, ha az elhárítás önkéntes és ezenkívül a büntetendő cselekmény *felfedezése előtt* foganatosíttatik. — E specziális feltétel néhol objectiv, másutt subjectiv minőségben szerepel. A német, magyar és bulgár Btk. objectiv jelentőséget tulajdonít a felfedezésnek, mert midőn csupán abban az esetben menti fel a visszalépőt, melyben ez a büntett vagy vétség tényálladákhöz tartozó eredményt *»mielőtt cselekménye fölfedezettett volna«* (német Btk. 67. §. 2. pont, bulgár Btk. 49. art. 2. pont), önként elhárítja, a felfedezés tényének egyszerű *bekövetkezésével* határolja el azt az időt, mely alatt a sikerre vezető elhárító tevékenységnek foganatosíttatnia kell, hogy büntetlenséget eredményezzen, a mely után kifejtett, bár szintén sikeres elhárítás azonban figyelmen kívül marad s a büntetés-igényt nem érinti.

<sup>1)</sup> V. ö. *Schnierer*, A Btkv. magyarázata. Budapest, 1885. II. kiad. 91. l.

Már a norvég Btk., s a legújabb (1909. évi szeptember havában kiadott) osztrák javaslat subjectiv jelleggel ruházza fel e feltételt; a norvég Btk. 50. §-a szerint ugyanis beáll a büntetlenség, ha a büntetett az eredmény bekövetkezésének elejét veszít *mielőtt még tudná*, hogy bűnös tevékenysége felfedeztetett (»forinden han endnu ved, at den forbryderske Virksomhed er opdaget«); az osztrák javaslat 16. §-a még tovább megy, a mennyiben a subjectiv feltétel okozatosságát is kiemeli, midőn csak akkor nem büntet kísérletért, a mikor a tettes az eredményt önként s *nem azért hárítja el, mert tudja*, hogy cselekménye felfedeztetett (»und nicht weil er weiss, dass seine Tat entdeckt ist«).

Részünkről megfelelőbbnek tartjuk a magyar Btk. álláspontját, mert eredményelhárítás esetén a büntetés elengedése azon a kriminálpolitikai megfontoláson alapul, hogy a társadalomnak nagyobb érdeke a jogsértő eredmény elmaradása, mint az annak megvalósítása körül bizonyos tevékenységet immár kifejtett egyén megbüntetése; ha tehát e nagyobb érdek megvalósítását *csak* a tettestől, illetőleg a részesektől várhatjuk és pedig egyebektől eltekintve csupán akkor, ha az eredmény elhárítása esetére lemondunk a büntetésről, úgy inkább a büntetést kell elengednünk, semmint hogy a jogsértő eredmény elhárítását megakadályozzuk. Ha azonban az eredmény elhárítása már nemcsak a tettestől, illetve részesektől, hanem idegen harmadik személyektől is várható, mi pedig mindazon esetekben bekövetkezik, mihelyt a be nem végzett büntetendő cselekmény felfedeztetett, úgy a büntetés-igény ismét előtérbe lép, mert ekkor már nem a büntetlenség ígérete az az egyedüli eszköz, mely az eredmény elmaradásához fűzött reményt valóra válthatja, miután ilyenkor sokkal nagyobb a valószínűség, hogy az eredményt e harmadik személyek, vagy ezek felhívására más fogja elhárítani. A büntetlenség kedvezményét a tettes vagy részes által bár sikeresen foganatosított elhárító tevékenység esetén helyesen tehát csak az az *objectiv körülmény* zárhatja ki, hogy az eredményében hiányos büntetendő cselekményről más valaki tudomást szerzett; szóval e kizáró ok *egyedül a felfedezés ténye*, tekintet nélkül arra, vajjon tudott-e arról az elhárítás idején a tettes vagy a részes. Ha csupán abban az esetben tagadnók meg a bün-



tetés elengedését, melyben nyilvánvaló, hogy a tettes azért hátrította el az eredményt, mert tudomására jutott, hogy cselekményét felfedezték, úgy ezzel alig lehetne más célunk, mint felállítani a tételt, hogy a ki akkor vagy azért akadályozza meg az eredmény bekövetkezését, a mikor vagy mert megtudta, hogy cselekménye felfedeztetett, nem önként, hanem kényszerhatás alatt cselekedett; már pedig e tétel hamis, mert a felfedezésről való tudomás éppenséggel nem, vagy legalább is ritkán gyakorol lelki kényszert a tettesre. Nem szabad ugyanis elfelednünk, hogy teljes kísérlet, azaz oly büntetendő cselekmény forog szóban, melynek az eredmény kivételével minden eleme megvalósult; a tettes tevékenysége lezáródott s megindította azt az okfolyamatot, mely a jogsértő eredményt most már önállóan hozza létre; az elhárítás nem egyéb, mint az okfolyamatnak megszakítása pozitív tevékenységgel, mely tehát csak akkor nem önkéntes, ha physikai vagy ellenállhatatlan lelki kényszer nyomása alatt lett kifejtve; ámde a felfedezésnek ily kényszer csak kivételes esetekben, csupán akkor lehet következménye, ha attól kell tartani, hogy a kísérletről tudomást szerzett egyén vagy hatóság rá fogja szorítani a tettest vagy részest, hogy az *actus contrarius*t kifejtse; de ez vajmi ritka esetben fog beállani s így ettől a kísérlet elkövetőjének nem is kell tartania, mert valószínűbb, hogy a felfedező maga, vagy idegen erők igénybevételével mást használva fel, fogja az okfolyamatot megszakítani, illetőleg erre törekedni.

A mondottakból folyólag csak helyeselhető, hogy a magyar büntetőtörvénykönyv a felfedezés előtt való elhárítást objectív feltételként kötötte ki. Büntetőtörvénykönyvünk 67. §-ának szövege nem is hagy fenn e tekintetben kétséget s így nem is fogadható el az a nézet, mely szerint a felfedezés előtti elhárítás feltételének megkivánása nem egyéb, mint az önkéntesség ismérének más oldalról való kidomborítása.<sup>1)</sup> Feltéve ugyanis, hogy

<sup>1)</sup> *Fayer* szerint »az önkéntesség a kiindulási pont, ez pedig elesik, mihelyt valaki tud róla, hogy ő követte el ezt a cselekményt«; v. ö. Tankönyv I. köt. 252. l.; *Finkey* pedig azt vitatja, hogy »ha a tettes csak a felfedezés után hátrította el az eredményt, a büntetlenség ki van zárva, mert az elhárítás ily esetben már nem tekinthető igazán önkéntesnek«; v. ö. Tankönyv III. kiad. 283. l. Ugyanígy *Herzog*, i. m. 247—248. l.

a felfedezés, illetőleg — bár a mi büntetőtörvénykönyvünk vonatkozó szavai (»mielőtt cselekménye fölfedeztetett volna«) csak e tényt s nem annak a visszalépőre gyakorolt hatását említik — az erről szerzett tudomás csakugyan kizárja az önkéntességet, úgy joggal felvethető a kérdés: miért emeli ki a törvény az önkéntességet kizáró okok közül csak ezt az egyet, s ha már kiemeli az eredményelhárításnál, miért mellőzi azt az elállásnál, holott itt is előfordulhat, hogy vis compulsiva-ként hat a felfedezésről való tudomásszerzés. Ez ismerv felvételével tehát különös célja lehetett csak a törvénynek s ez nem más, mint az, hogy egyebektől eltekintve akkor is kizárassék a büntetlenség, midőn a tettesen, illetőleg részeseken, vagy az ezek által e célból értesített vagy felhívott egyénekén kívül *önálló tudomás alapján* az eredményt más is elháríthatta volna.<sup>1)</sup>

A részleteket illetően mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy mit értsünk *cselekményfelfedezés* alatt? A mindennapi életben, melynek idevonatkozó felfogásától a jogi életnek sincs oka eltérni, valamely cselekményt akkor tekintünk felfedezettnek, midőn arról olyan valaki is tudomást szerez, kinek e tudomása nem a cselekmény sajátos természetének szükségképi következménye. Az elkövetésnél közreműködők s oly esetben, midőn a tettes a sértett szemeláttára foganasítja tevékenységét, a sértett is, miután a cselekményről kezdettől fogva, vagy bár annak későbbi folyamában, de szükségkép szereznek tudomást, nem tartoznak azok közé, kik a cselekményt felfedezik. A felfedezés csak a most említett személyeken kívül állók részéről történhetik és ismét csak annyiban, a mennyiben a cselekmény nem nyíltan követtetett el.

A *bűnrészesek* tudomását nem tekinti az irodalom olyannak, mint a melynek esetében a büntetendő cselekmény fel van fedezve, s egyértelműleg felmentendőnek véli a tettest, ki akkor hárítja el az eredményt, midőn a felbújtó, társtettes vagy bűnségéd a cselekményről tudomással bír és méltán, mert a bűnrészes célja nem az eredmény elhárítása, hanem annak előidézése; de különben is az ellenkező felfogás oda vezetne, hogy eredmény-

<sup>1)</sup> V. ö. *Finger*, Lehrbuch 322. l.; *Frank*, Vergl. Darst. Allg. Teil V. köt. 233—236. l.



elhárítással csak a bűnrészesek nélkül cselekvő tettes szerezhette büntetlenséget, ezt pedig a törvény nem akarhatta.

A *sértett* tudomásvétele körül már ellentétesek a nézetek. A német bírói gyakorlat, továbbá Olshausen <sup>1)</sup> Baumgarten <sup>2)</sup> és nálunk Schnierer <sup>3)</sup> ilyenkor már felfedezettnek minősítik a cselekményt, miből folyólag eredmény-elhárítás daczára megtagadják a büntetlenséget; az uralkodó nézet (Liszt, <sup>4)</sup> Finger, <sup>5)</sup> Frank, <sup>6)</sup> nálunk Horovitz, <sup>7)</sup> Finkey <sup>8)</sup> stb.) ellenkezőleg azt vitatja, hogy a sértett tudomása figyelmen kívül marad, mert ez a legtöbb esetben vagy a cselekmény elkövetése közben vagy azért tudja meg az ellene intézett merényletet, mert tudomása nélkül keresztül sem vihető az elhárító tevékenység. <sup>9)</sup> Részünkről egy esetben a sértett tudomásvételét felfedezésnek minősítenők, s ez az, midőn a büntetendő cselekmény akár természeténél, akár sajátos elkövetési módjánál fogva olyan, hogy a tényálladáki tevékenységről nem kell a sértettnek annak foganatosítása alatt szükségképen tudomást szereznie. Ilyenkor a későbbi, de önálló tudomásszerzés már felfedezésnek tekintendő és kizárja a büntetlenséget, mert a tettesen, illetőleg részeseken kívül első sorban maga a sértett, vagy az ő felhívása alapján más is abban a helyzetben van, hogy az eredményt elháríthatja. Ennek a felfogásnak ugyan ellenvethető, hogy hisz' akkor is fennforog a sértett részéről az elhárítás lehetősége, a mikor ez a tényálladáki tevékenységről ennek kifejtésekor és szükségképen szerez tudomást, csak hogy nem szabad elfelednünk, hogy ily körülmények között a sértett rendszerint oly állapotban van, hogy veszély nélkül elhárító tevékenységhez nem foghat, de különben is felfedezni csak azt lehet, a mi már létezik, de még ismeretlen, ámde ha a sértett az ellene elkövetett

1) V. ö. Commentar I. köt. 175. l.

2) V. ö. Die Lehre vom Versuche. Stuttgart, 1888. 464. l.

3) V. ö. Magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata, 96. l.

4) V. ö. Lehrbuch 212. l.

5) V. ö. Lehrbuch 322. l. 414. jegyz.

6) V. ö. Das Strafgesetzbuch 64. l.

7) V. ö. Tankönyv 122. l. 16. jegyz.

8) V. ö. Tankönyv 283. l.

9) Ily nézetben voltunk »Büntetőjogi előadásai«-nkban is, v. ö. II. köt. 81. l., melytől azonban újabb megfontolás alapján némileg eltérünk.

cselekményről már az első pillanattól fogva tudomással bírt, akkor az nem volt előtte ismeretlen s így nem volt mit felfedeznie.

Ha az elhárítást célzó tettes vagy részes azért közli a történeteket valamely harmadik személylyel vagy akár magával a sértettel, mert éppen ezek közreműködésével törekszik az eredmény bekövetkezését megakadályozni, e közlése ugyan felfedezés, mindazonáltal nem akadályozza a büntetés-elengedésnek, mert ha — mint kifejtettük — a tettes stb. akkor is menekül a büntetés alól, midőn nem maga, hanem más közvetítésével hárítja el az eredményt, úgy miután ez utóbbi esetben a közlés egyenesen *feltétele* az elhárítás lehetőségének, ellenmondás lenne az ilyen — tulajdonképen az elhárító tevékenység részeként jelentkező — közlést jogilag is felfedezésnek minősítve, az elhárító tettet büntetni. És különben is a törvény e szavai »mielőtt cselekménye felfedeztetett volna« arra céloznak, hogy csak az a tudomásszerzés esik a felfedezés fogalma alá, mely a tettetől, illetőleg részesektől függetlenül következik be.

Többször említettük, hogy a felfedezés hiánya objectív ismérv, azaz hogy a törvény a felfedezés utáni időben kifejtett elhárítást azért nem minősíti büntetést kizáró oknak, mert ily esetben az eredményt más is elháríthatja, és így nem szükséges már a tettet a büntetlenség ígérétevel az eredmény bekövetkezésének megakadályozására bízni. Ámde akkor csak abban az esetben zárható ki a büntetés elengedése, ha elvárható, hogy az, ki a cselekményről tudomást szerzett, az abból származható jogsértő eredményt akár közvetlen tevékenységével, akár közvetve — idegen erőket használva fel, vagy a cselekményt a hatóságnál feljelentve — el fogja hárítani. A különben büntetlenséget javalló kriminálpolitikai ok ereje csak ily feltételek mellett: *a más részéről való erejmény elhárításának lehetősége esetén* szűnik meg. E lehetőség azonban csak akkor forog fenn, ha olyan valaki fedezte fel a cselekményt, ki képes arra, hogy az eredményt elhárítsa, a már folyamatban levő okfolyamatot megszakítsa, illetőleg az elhárításra irányuló okfolyamatot megindítsa. Egy hat éves gyermek, vagy egy önmagával tehetetlen ember felfedezése nem akadályozza tehát a büntetés elengedésének.

Ugyanez okból kétségtelen, hogy csak az a felfedezés zárja ki a büntetlenséget, mely a cselekménynek *büntetőjogi* minőség-



ben való tudomásvételt közvetíti.<sup>1)</sup> A ki ugyanis a cselekményt nem mint jogsérelemre irányulót ismeri fel, az nem is gondolhat az ő tudomása szerint jogilag megengedett vagy legalább is közömbös eredmény elhárítására. Pl. jelen vagyok s látom, midőn a tettes barátomnak a mérget beadja, de azt hiszem, hogy fejfájás ellen adatott be a por, mert erről volt szó.<sup>2)</sup> Az már nem szükséges, hogy a harmadik személy tudomása a büntetendő cselekmény pontos minősítését is átfoglalja, mert az elhárítás lehetősége és várható volta nem a minősítésen, hanem a cselekmény ama tulajdonságán fordul, hogy az jogsértő eredmény bekövetkezését vonhatja maga után; elég tehát pl., ha valaki észrevette, hogy a tettes tüzes taplót dugott a zsuptető alá; ezzel a cselekmény már fel van fedezve, és pedig mint olyan, mely jogsértő eredményt hoz létre és a büntetőtörvénykönyvbe ütközik; az teljesen közömbös, vajjon tudja-e vagy sem az illető harmadik személy, hogy e felfedezett büntetendő cselekmény a törvény melyik tényálladékával egyezik,<sup>3)</sup> hogy ölés, gyújtogatás vagy csupán ingatlan rongálás.

A felfedezés hiányának objectiv minőségű feltételként való megkívánásából nyilvánvaló, hogy maga a felfedezés pusztá ténye zárja ki a büntetlenséget; az elhárító tettesnek vagy részesnek erről való tudomása tehát figyelmen kívül marad, azaz míg egyfelől, ha a cselekmény fel van fedezve, az eredmény bekövetkezését megakadályozó tettes vagy részes akkor sem menekül, ha tévesen azt hiszi, hogy cselekményéről még senki sem tud,<sup>4)</sup> másfelől ha a cselekmény tényleg még nincs felfedezve, a tettes azonban ellenkező tudomása daczára az eredményt elhárítja, úgy a mennyiben az elhárító tevékenység egyébként önkéntes, nem büntethető, mert ily esetben valósággal nem forgott fenn az elhárításnak lehetősége másnak révén.<sup>5)</sup>

Végezetül megjegyzendő még, hogy a büntetlenség meg-

1) *Finger* ellenkezően, v. ö. Lehrbuch 322. l. 413. jegyz.

2) Ugyanígy *Frank*, Vergl. Darst. Allg. Teil V. köt. 235. l.

3) V. ö. *Angyal*, Büntetőjogi Előadásai II. köt. 81. l.

4) Igy a német irodalom, nálunk *Schnierer* Komm. 96. l.; *Horovitz* 121. l.; ellenkezően *Fayer* kézikönyv I. köt. 253. l., *Finkey* Tankönyv 283. l.

5) V. ö. *Wlassics*, i. m. 256. l.

szerzésére elég, ha a tettes vagy részes az elhárító tevékenységet a felfedezés előtt *megkezd*; ezzel ugyanis — feltéve, hogy azt tovább folytatva az eredmény bekövetkezését csakugyan meg is akadályozta — bebizonyította, hogy már akkor megváltozott szándéka, midőn még teljesen tőle függött az eredménynek be vagy be nem következése. Az elhárító tevékenység megkezdése után bekövetkezett felfedezés tehát egyáltalán nem érinti a büntetlenséget.

## Eredményelhárítás és jóvátétel.

### I.

A büntetendő cselekmények törvényes fogalmainak megállapításánál a törvényhozót mindig az a gondolat vezérli, hogy a jogsértő vagy jogveszélyeztető tényálladékok közül azokat, melyeknek esetében az igazságosság és célszerűség az egyszerű magánjogi vagy közigazgatásjogi kényszereszközökkel nem éri be, hanem büntetést követel, kiválassa és ezeknek oly körülírást adjon, mely lehetővé tegye a büntetésnek alkalmazását már oly időpontban, midőn a társadalmi együttlét feltételei súlyosabb sérelmet szenvedtek, illetőleg jelentősebb veszélynek tétettek ki. Az állam büntetés-igényét a törvényes fogalmat *betöltő* tényálladék teremti meg, mely abban a pillanatban existens, mihelyt a büntetendő cselekmény meghatározásában *leírt* sérelem vagy veszély létrejött. A fogalmi kereten kívül eső, azon túlmenő tényálladáki részletek a büntetés-igény szempontjából közömbösek, de átvihetők a tényálladékot egy más törvényes fogalomba, vagy előidézve a bűnösség fokozódását, figyelembe jöhetnek a büntetés kiszabásánál. E szabály természetesen a büntetendő cselekmény törvényes fogalmához nem tartozó eredményre is áll, melynek bekövetkezése vagy elmaradása ama büntetendő cselekményből eredő büntetés-igényt nem érinti. Így midőn a magyar büntető-törvénykönyv 422. §-a értelmében a gyújtogatás büntettét az követi el, ki olyan házat stb., mely emberek lakául szolgál stb., felgyújt s midőn a törvényes fogalom a valósággal létrejött tényálladékot csak addig a pontig öleli fel, melyen a felgyújtani szándékolt tárgy meggyuladt, vagy hogy az állandó gyakorlat meg-



állapítását idézzük, midőn »a gyújtogató büntette be van fejezve, mihelyt a felgyújtandó tárgyon a tűz fellobbant, habár a láng még nem is csapott fel«, <sup>1)</sup> úgy kétségtelen, hogy a további eredmények, pl. a ház leégése figyelmen kívül maradnak, illetőleg csak a büntetést emelik, vagy súlyosabbá minősítik a cselekményt, mi felvett példánknál bekövetkezik, »ha a gyújtás idején a felgyújtott helyiségben levő személy a tűz által életét veszti« (Btk. 424. §. 1. pont). Minél korábbi időpontban zárja le a törvény a fogalmi meghatározásban felvett tényálladékokat, azaz mennél előbbi mozzanatnál tekinti azt oly egységnek, mely mint befejezett büntetendő cselekmény tölti be a törvényes fogalmat, annál inkább fordulhat elő az az eset, hogy a valósággal elkövetett cselekmény egyes részletei, némelykor már tevékenységi mozzanatok is, máskor csupán további jogsérelmek a fogalmi körből kiesnek. A formális és materiális befejezés között jelentkező különbség, más szavakkal az utóbbiból az előbbinek levonása után fennmaradó részlet, mint említettük, a büntetés-igény szempontjából közömbös, de a sértett fél irányában már nagyon is jelentős, mert mindig vagy a sérelem fokozódásával, vagy új sérelmek bekövetkezésével, vagy az eddig csupán veszély képében jelentkezett baj megvalósulásával jár. *E tényálladék-részlet elmaradása tehát mindenesetre kedvező a sértett félre.* De akkor oda kell törekednünk, hogy az ne is következék be, szóval meg kell ragadnunk azokat az eszközöket, melyeknek felhasználásával nagyobb érdekek sérelme nélkül remélhető, hogy a formális befejezést követő tényálladék nem valósul meg. És ez eszközök közül ismét kiemelkedő helyet foglal el a büntetés enyhítésének, esetleg elengedésének kilátásba helyezése annak a büntetendő cselekmény elkövetésében tettesi vagy részesi minőségben közreműködött egyén javára, ki a formális befejezést követő tevékenység felhagyásával, illetőleg a további jogsértő eredmények bekövetkezésének megakadályozásával a törvényes fogalmon ugyan kívül eső, de a büntetendő cselekménnyel megtámadottnak jogilag védett érdekeit érhető sérelmek elmaradását előidézi. Midőn a törvény ily esetben a büntetést enyhíti vagy elengedi, lényegileg ugyanazt a kriminálpolitikai okot veszi alapul, mint a melynek hatása alatt

<sup>1)</sup> V. ö. Grill-féle döntvénytár VIII. köt. 900. l. 2675. sz.

a kísérletről visszalépőt felmenti. A hol alapos a remény aziránt, hogy a törvény a büntetés-enyhítés vagy büntetlenség ígéréssel a sértettet s a társadalmat nagyobb bajtól óvja meg, mint a mekkora az elkövetőnek nyújtott kedvezményből származhatik, ott nem csak indokolt, de kívánatos is e kedvezmény megadása. Erdemileg nincs különbség a kísérlet s az olyan formálisan bevégzett büntetendő cselekmény között, melynél a sértő tevékenység folytatása s további jogsérelmek bekövetkezése várható; ha tehát az »aranyhid« építése kriminálpolitikailag igazolt a kísérletnél, úgy helyesnek mutatkozik a formálisan bevégzett büntetendő cselekmények esetén is.<sup>1)</sup> És a törvényhozások nem is térnek ki e követelmény elől, sőt a régiebb jogokban sem ritka bizonyos esetekben a büntetés elengedése vagy enyhítése.<sup>2)</sup> A mai tételes büntetőjogok közül csak az angol jog s a németalföldi Btk. mellőzik a befejezést követő eredményelhárítás intézményének szabályozását. Az angol jog e részben követi a kísérlet tanában elfoglalt álláspontját;<sup>3)</sup> a németalföldi büntetőtörvénykönyv viszont feleslegessé tesz minden különösebb szabályt, mert midőn a büntetendő cselekményekre megállapított büntetési tételek alsó határául az általános minimumot (egy nap, 50 cent) fogadja el, szabad teret biztosít a bírónak, ki igen nyomatékos enyhítő körülmények, tehát eredményelhárítás esetén is lemehet e minimumig; illetéknéppen a cél megközelítőleg épp úgy el van érve, mint azokban az államokban, melyeknek büntetőtörvénykönyvei ilyenkor kivételkép a büntetlenséget biztosítják.

Azok a büntetőtörvénykönyvek és javaslatok, melyek a formális befejezés után is majd felmentenek, majd enyhítik a büntetést, ha a cselekmény elkövetője a további tevékenységtől eláll, illetőleg a még bekövetkezhető jogsértő eredményeket

<sup>1)</sup> V. ö. *Thomsen*, Lehrbuch I. köt. 183. l., *Bekämpfungsmethode* 93. l., *Oetker*, Rechtsgüterschutz und Strafe; Zeitschrift XVII. köt. 556—558. l.; u. a. Strafe und Lohn; Gerichtssaal 70. köt. 359—360. l.; *Schoetensack*, Tätige Reue; Vergl. Darst. Allg. Teil. II. köt. 435—439. l.; *Herzog* i. m. 185. s köv. l.; *Binding*, i. m. Gerichtssaal 68. k. 23 l.

<sup>2)</sup> V. ö. *Herzog*, i. m. 57. s köv. l.; *Liszt*, Lehrbuch 285. l.; *Vuchetich*, 295. l.; *Pauler*, i. m. II. köt. 250. l.

<sup>3)</sup> V. ö. fent 20. l.



elhárítja, Schoetensack osztályozását <sup>1)</sup> alapul elfogadva, három csoportra különíthetők.

1. A legtöbb törvénykönyv és javaslat (francia, belga, osztrák, német, magyar, olasz, portugál, svéd, finn, bulgár, orosz s több svájci kantonális büntetőtörvénykönyv s az osztrák javaslatok) nem elvi alapon, hanem csak egyes kiválogatott büntetendő cselekményeknél (többnyire a sui generis delictumokként büntetett előkészületek; az oly büntetendő cselekmények, melyeknek törvényes fogalmában a formális befejezés a tényálladék kísérleti stádiumára esik; a hamis tanuzás; a közveszélyű bűntettek) biztosít *külön kijelentéssel* büntetlenséget annak a közreműködőnek, ki — mint a német műszó átmagyarosításával a hazai irodalomban is mondani szokás — »tevékeny vagy tetteges megbánást« tanúsít.

2. Néhány törvényhozási munkálat (a görög, dán, japán és siami büntetőtörvénykönyv, valamint a legújabb osztrák javaslat és a svájci javaslatok) az *általános részben* szabályként mondja ki a tevékeny bánatnak büntetést enyhítő vagy kizáró hatását, de e mellett egyes büntetendő cselekményeknél *külön is* rendelkezik.

3. Végül a norvég büntetőtörvénykönyv *csak az általános részben* ad szabályt, de a vonatkozó 59. §-ban csupán büntetés-enyhítést, illetve lefokozást enged abban az esetben, midőn a tettes, mielőtt tudta volna, hogy az elkövetéssel gyanúsítatik, cselekményének káros következményeit lehetőleg elhárította.

Mielőtt állást foglalnánk abban a kérdésben, hogy a három rendszer közül de lege ferenda melyik a leghelyesebb, lássuk előbb a magyar büntetőtörvénykönyv vonatkozó szabályait. Hazai tételes büntetőjogunkban a tevékeny megbánás a Btk. különös részének következő eseteiben vezet büntetlenséghez:

a) A Btk. 136. §-a értelmében a *felségsértés* néhány büntettnél (Btk. 126., 127., 130., 131., 133. és 134. §§.) megszűnik a büntethetőség, »ha a bűnös önként és mielőtt cselekménye felfedeztetett volna, az előkészítést vagy a megkezdett véghezvitelt abbahagyja és minden káros következményt, mely a tettesek, részesek és a szövetkezettek tevékenységéből netalán

<sup>1)</sup> V. ö. Vergl. Darst. Allg. Teil; II. köt. 448—457. l.

származott, maga elhárít, vagy ha a hatóságnál kellő időben tett feljelentése folytán a következmények elháríttatnak«. E szakaszban foglalt rendelkezés lényegileg nem más, mint a Btk. 67. §-ának a sui generis delictumokként büntetni rendelt s felség-sértés elkövetésére irányuló előkészületi és kísérleti cselekményekre való kiterjesztése. A büntetlenség feltételei is azonosak; ezek: az önkéntesség és a felfedezés előtti abbanahagyás, illetőleg következményelhárítás; hogy az elhárítás a tettes közvetlen tevékenységének, avagy az általa felhívott hatóság közbelépésének eredménye-e, az itt is közömbös; szóval a káros következményeknek a közreműködők valamelyikének magatartásával okozati összefüggésben levő *elmaradása* szükségeltetik; a pusztá igyekezet vagy törekvés tehát ehelyütt sem elégséges, mert — mint Illés helyesen megjegyzi — »itt nem annyira a subjektív momentumra, mint inkább arra helyezi a törvény a fősúlyt, hogy tevékeny megbánás és visszalépés által egyszersmind való-ságos objectív eredmény is éressék el«. <sup>1)</sup> Kérdéses lehet, hogy vajjon csak a visszalépő menekül-e, vagy az összes közreműködők is? A törvény szerint ugyanis a mondott feltételek esetére az idézett »*cselekmények büntethetősége*« szűnik meg, mely szavak-ból arra következtethetnénk, hogy azok is felmentendők, kik az elhárító tevékenységben nem vettek részt, illetve kiket a vissza-lépő vagy a hatóság a továbbhaladásban megakadályozott. E megoldás azonban nem felel meg az intézmény alaptermésze-tének, mely — mint a képviselőház igazságügyi bizottságának jelentéséből is kitűnik — merőben ama kriminálpolitikai megfontoláson nyugszik, hogy »minél veszedelmesebbek ezen merény-letek az összes államra nézve, annál inkább van érdekében az önkéntes elállást, a megkezdett büntett abbanahagyását, káros következményeinek elhárítását előmozdítani, arra indokot és alkalmat szolgáltatni«, <sup>2)</sup> ámde akkor a kedvezményben csak az részesülhet, kiben ez indokok fogékony talajra találtak, ki tehát az eredményt elhárította, illetőleg az elhárító tevékeny-ségben hatályosan részt vett.

b) Miután a *szövetség* sem más, mint előkészület, követ-kezőleg ha az abban való részvétel büntetendő, kriminál-

<sup>1)</sup> V. ö. Kommentár, III. kiad. II. köt. 27. l.

<sup>2)</sup> Löw, i. m. II. köt. 72. l.



politikai szempontból kívánatos a szövetségből kilépőt és illetőleg a veszély megszüntetőjét büntetés-elengedéssel jutalmazni. Büntetőtörvénykönyvünk kifejezetten ugyan csak a felségsértés, hűtlenség és lázadás elkövetésére létrejött szövetségnél biztosítja e kedvezményt (Btk. 137., 151. és 160. §§.), de kétségtelenül per analogiam megadandó a büntetlenség a hatóság elleni erőszak (Btk. 170. §.), pénzhamisítás (Btk. 205. §.), gyilkosság (Btk. 288. §.) és gyújtogatás (Btk. 428. §.) elkövetésére létrejött szövetségnél is<sup>1)</sup>, mert ha a súlyosabb cselekményekre irányuló szövetségből való kilépést bizonyos feltételek mellett büntetlenséggel jutalmazza a törvény, úgy nem tehető fel, hogy az enyhébb vagy legalább is azonos súlyuakra irányulónál e kedvezményt ki akarta zárni. A büntetés-elengedésre a Btk. 137. §-a értelmében azonban csak az számíthat, »ki előbb, mintsem« az illető büntetendő cselekmény »elkövetésére a szövetkezésen fölül valami merényeltetett, s mielőtt azt a hatóság felfedezte volna : a szövetségtől eláll, és elállását a szövetkezetteknek nemcsak tudomására juttatja, hanem azokat a merénylet felhagyására birni törekszik, vagy pedig a szövetséget a hatóságnak feljeleníti«. A büntetlenségnek, mely a törvény szavai értelmében kifejezetten *csak a visszalépőt* illeti, *feltételei*, hogy a szövetkezők még ne lépték át legyen az előkészület határvonalát,<sup>2)</sup> hogy a szövetséget a hatóság még nem fedezte fel;<sup>3)</sup> a visszalépés *módjai*; vagy a szövetségből való kilépés, vagy a hatósághoz intézett feljelentés. A kilépést illetően a törvény elállást, ennek a szövetkezettek tudomására juttatását és azt kívánja, hogy a kilépő *törekedjék* a szövetkezetteket »a merénylet felhagyására bírni«. De elég-e vajjon az egyszerű törekvés? Nézetünk szerint nem elég, mert az állam csak akkor mondhat le a büntetésről,

1) Ugyanígy *Illés*, v. ö. Kommentár vonatkozó helyeit és *Bernolák*, A büntető törvények és a büntető novella. Budapest, 1908. v. ö. különösen 269—270. l.

2) A »merényeltetett« szóval a törvény a kísérletre, a tervbevett cselekmény véghezvitelének megkezdésére utal; ugyanígy *Bernolák*, i. m. 167. l. — Ha már kísérlet követtetett el, úgy a szövetség tagjai bünrészesekként vonandók felelősségre, s az illető cselekmény kísérlete miatt büntetendők, miből folyólag büntetlenségük csak a Btk. 67. §-ában meghatározott feltételek esetén állhat elő.

3) Magánügyén felfedezése közömbös.

ha a büntetlenség ígérének meg volt az a foganatja, hogy a magasabb érdekeket sértő vagy veszélyeztető következmények elhárítottak. Különben a büntetőtörvénykönyv 137. §-ához fűződő ministeri indoklás is azt mondja: »nem elég, hogy az illető kilépjen a szövetségből, hanem szükséges, hogy a szövetezésből származható veszélyt megakadályozza.«<sup>1)</sup> Ha e törekvés nem vezet sikerre, úgy a büntetlenség még mindig megszerezhető és pedig egyszerűen azáltal, ha a szövetségben eddig résztvett egyén azt »a hatóságnál feljelenti«. Itt már elég az egyszerű feljelentés, s a büntetés alól még akkor is felmentendő a feljelentő, ha a hatóságnak nem sikerül a káros következmények bekövetkezését megakadályozni.<sup>2)</sup>

c) Egyik-másik büntetőtörvénykönyv (francia, belga, olasz stb.) s ezek mintájára a mi 1878. évi V. t.-cikkünk is: *lázadás* esetén, mely tulajdonképen már a csoportosulással be van fejezve, 159. §-ában a felbujtók és vezetők kivételével felmenti a büntetés alól azokat, »kik a polgári vagy katonai hatóság felhívására a lázadás színhelyét elhagyják és a lázadásban többé részt nem vesznek«. Nagyon természetes, hogy a kik a lázadás színhelyét a hatósági felhívás előtt önként elhagyják, szintén büntetlenséget élveznek.

d) A *hamis tanúaszt* illetően a hamis nyilatkozatnak kellő időben történt visszavonása a német és finn büntetőtörvénykönyvek, valamint 1843-ik évi javaslatunk szerint büntetésenyhítésre, a francia, belga, németalföldi, olasz s bulgár, valamint hazai büntetőtörvénykönyvünk, továbbá a német javaslat 169. §-a értelmében pedig felmentésre vezet; a svájci javaslatok a bíróra bízják a büntetésenyhítés vagy elengedés közötti választást. Az irodalomban *John*,<sup>3)</sup> *Liszt*<sup>4)</sup> és *Dochow*<sup>5)</sup>

1) V. ö. Löw, i. m. II. köt. 72. l. — *Bernolák*, ellenkezően; v. ö. i. m. 156—157. l.

2) Ugyanígy a francia, belga, bulgár, orosz, osztrák büntetőtörvénykönyvek. — Az olasz Btk. 133. art.-ában minden esetben megkívánja a megakadályozást; részünkről de lege ferenda ehhez az állásponthoz csatlakozunk, mert csakis annak engedhető el büntetése, ki — közvetlen vagy közvetett tevékenységével — valóban elhárította az eredményt.

3) V. ö. Entwurf mit Motiven zu einen Strafgesetzbuch für den Norddeutschen Bund. Berlin, 1868. 381. l.

4) V. ö. Die falsche Aussage vor Gericht. Graz, 1877.

5) V. ö. *Holtz*. Handbuch III. köt. 248. l.



a német Btk. álláspontját helyeslik és nem adnák meg a büntetlenséget, mert ez szerintük nem indít a megfontoltan tett hamis nyilatkozat visszavonására, és mert így tulajdonképen nem a hamis tanuzás, hanem a hamis nyilatkozat vissza nem vonása büntetnének. E nézettel szemben *Stooss*<sup>1)</sup> kimutatja, hogy a büntetlenség ígérete igenis indíthat visszavonásra, mert bármily megfontoltan tanuskodott is valaki hamisan, a cselekmény elkövetése után — különösen ha idegen befolyás alatt állott — igen gyakran megbánja tettét s így valószínű, hogy vissza fogja hamis nyilatkozatát vonni, ha tudja, hogy ez által nemcsak lelkiismeretét nyugtatja meg, hanem a büntetéstől is menekül.<sup>2)</sup> Részünkről *Stooss* nézetéhez csatlakozunk és tehát helyeseljük, hogy a magyar törvényhozó büntetlenséget ígér annak, ki hamis vallomását kellő időben visszavonja ; a büntetés-enyhítésnek kilátásba helyezése ugyanis nem serkenthet eléggé a visszavonásra, mert a ki csak abban reménykedhetik, hogy ha leleplezi vallomásának hamis voltát, esetleg enyhébben lesz büntetve, az — hacsak más okok nem készítetik — inkább megmarad eredeti nyilatkozata mellett.

Büntetőtörvénykönyvünk 225. §-a szerint : »nem büntetetik az, a ki hamis tanúzását, nyilatkozatát vagy hamis eskűjét az illető hatóságnál visszavonja, mielőtt ellene feljelentés történt, vagy a bűnvádi eljárás megindított és mielőtt hamis tanúzásából, nyilatkozatából vagy eskűjéből másra hátrány hármlott volna«. A büntetlenséget az »*illető hatóságnál*« történt visszavonás idézi elő, mely alatt nemcsak ugyanaz a hatóság értendő, mely előtt a hamis vallomás tétetett, hanem az is, mely ugyanabban az ügyben utóbb eljár ; a vizsgálóbíró előtt tett hamis vallomás tehát joghatálylyal visszavonható az ítélobíróság előtt, az alsóbíróság előtt tett, a felsőbírószágnál stb. A joghatályos, azaz büntetlenségre vezető visszavonás azonban még három *feltétel* létezését kívánja, ezek : 1. hogy a hamis tanú ellen még nem tétetett feljelentés, 2. hogy ellene még nem indított bűnvádi eljárás és 3. hogy hamis tanúzásából másra még hátrány

<sup>1)</sup> V. ö. Vergl. Darst. Bes. Teil III. köt. 400—401. l.

<sup>2)</sup> Ugyanígy *Schoetensack*, v. ö. Vergl. Darst. Allg. Teil II. köt. 463. l.

nem háramlott. Az első és második feltétellel a törvény azt az elvet fejezi ki, hogy a visszavonás, mely lényegileg nem más, mint eredményelhárítás, csak addig az időpontig vezethet büntetlenségre, míg a hamis vallomásból eredhető hátrány bekövetkezését egyedül a hamisan tanuskodó akadályozhatja meg; a feljelentés, illetve a bűnvádi eljárásnak egyéb alapon való megindítása után már közömbös, hogy visszavonja-e a hamis tanú vallomását vagy sem, mert ilyenkor — a mennyiben a hamisság a bűnvádi eljárás során bebizonyíttatik — nem a visszavonás folytán hárul el a jogsértő eredmény. A harmadik feltétellel tulajdonképen azt mondja ki a törvény, hogy a visszavonás *előzze* meg a hamis tanuzásból másra háramolható hátrány bekövetkezését; ha tehát e hátrány a visszavonás előtt már beállott, a büntetés még akkor is kiszabandó, a mikor a visszavonás következményeként utóbb a káros eredmény megszűnt vagy jóvátétetett. *Hátrány* alatt nézetünk szerint valakinek jogi helyzetében beállott rosszabbodás, jogilag védett érdekeit ért csorbulás értendő. Hogy ez érdekek a vagyonhoz, becsülethez, személyes szabadsághoz vagy más javaink épségéhez fűződnek-e, az a hátrány fogalma szempontjából közömbös. Szóval hangsúlyoznunk kell, hogy hátrány alatt nem csupán a vagyoni jogi érdekcsoorbulások értendők.<sup>1)</sup> Másfelől azonban kétségtelen, hogy a jogi helyzet rosszabbodásának pusztá valószínűsége, illetve lehetősége esetén még nem beszélhetünk hátrányról; az érdekcsoorbulásnak mint valóságnak kell léteznie. Kérdés, vajjon az elsőbírósági és jogerőre nem emelkedett ítélettel bekövetkezettnek tekintendő-e a hátrány? Nézetünk szerint igen, mert az érdekcsoorbulás már concretisálódott; sőt büntetőperben már a vizsgálat elrendelése, a vád alá helyezés, közvetlen idézés is valóságos hátránynak minősítendő.<sup>2)</sup> Kell azonban, hogy a jogi helyzetnek ilyenmő változása, illetőleg az ezt előidéző bírói vagy hatósági rendelkezés meghozatala a hamis tanúvallomással összefüggjön;

1) V. ö. *Heil Fausztin*, Büntetőjog Tára 37. köt. 88. l.; *Frank*, Strafrechtbuch 218. l.; *Schoetensack*, Vergl. Darst. Allg. Teil II. köt. 441. l.; *Liszt*, Lehrbuch 594. l.; *Binding*, Lehrbuch II. köt. I. rész, 160—161. l.; *Hatzig*, i. m. 62. l.

2) V. ö. *Heil*, id. ért. 88. l.; ugyanígy a hazai s a német judicatura. V. ö. Büntetőjog Tára 52. köt. 177—180. l.



következőleg ki a bíróság által figyelembe nem vett hamis tanúvallomását az első bírói ítélet hozatala után vonja vissza, a büntetlenség kedvezményében részesítendő.<sup>1)</sup> Egy esetben, midőn a tanú *vádlott javára* vallott hamisan, minek következménye ez utóbbinak felmentése volt, a Curia nem büntette a hamis vallomását visszavonó tanút, mert a hátrány »sem az állam büntető jogára, sem a káros kárkereshetőségére nem vonatkoztatható«, hanem az alatt csak oly érdeksorbulás értendő, »a mely magából a cselekményből másra, például elítéltetése, a vizsgálati fogságnak elrendelése által származott«, ily hátrány azonban tanú hamis vallomásából senkire sem háramlott.<sup>2)</sup>

Megjegyzendő még, hogy e feltételek objectiv jellegűek, azaz a feljelentés megtételének, a bűnvádi eljárás megindításának, a hátrány beálltának *tárgyi ténye* zárja ki a büntetlenséget; a feljelentést stb. követőleg tehát akkor sincs a visszavonásnak büntetés-elengedést előidéző hatása, ha a tanú abban a hiszemben van, hogy feljelentés még nem tétetett, bűnvádi eljárás elléne még nem indított, illetve cselekményéből hátrány még nem következett be, és viszont: ha e feltételek egyike sem valósult meg, de a tanú — bár tévesen úgy tudja, hogy feljelentették stb. — vallomását visszavonja, felmentendő.<sup>3)</sup>

A büntetlenség kedvezményében természetesen csak a hamis vallomást tett s azt kellő időben visszavont egyén részesíthető; a felbujtóra e kedvezmény nem terjeszthető ki.<sup>4)</sup> Ha azonban a felbujtó bírta reá a tetteit a visszavonásra, úgy annak is megadandó a büntetlenség.<sup>5)</sup>

e) A *párba*j vétségénél több esetben bevégzett büntetendő cselekményként bünteti a törvény az előkészületet, kísérletet, bűnsegélyt, sikertelen felbujtást; így jár el, midőn a kihívást és annak elfogadását, a kiegyezés megakadályozását, a párvialdra buzditást, a fegyveres kiállást önálló cselekmény formájába öltözteti. Ámde ezáltal — hacsak külön nem rendelkezik —

1) V. ö. Büntetőjog Tára 58. köt. 275—277. l.

2) V. ö. Büntetőjog Tára 28. köt. 257—260. l.

3) V. ö. *Illés*, Kommentár, II. köt. 244. l.

4) V. ö. A képviselőház igazságügyi bizottságának jelentését; *Löw*, i. m. II. köt. 368. l.; *Fayer*, Kézikönyv II. köt. 82. l.

5) V. ö. *Schoetensack*, i. m. 442. l.

kizárja a visszalépésnek büntetlenségét előidéző hatását, mert alapelv, hogyha a büntetendő cselekmény bevégeztetett, úgy minden további magatartás közömbös. Viszont azonban nyilvánvaló, hogy — mint a képviselőház igazságügyi bizottságának jelentéséből olvassuk — »az állam és társadalom érdekében van, hogy a felek a párviadaltól minél több esetben elálljanak«<sup>1)</sup> s erre éppen azzal lehet a feleket leghatályosabban biztatni, ha a törvény az elállás esetére büntetlenséget ígér. E megfontolás vezette a törvényhozót, midőn a Btk. 297. §-ában kijelenti, hogy : »Ha a felek a párviadaltól elállottak : senki sem büntethető«.

E rendelkezés, mely a külföldi törvényhozási munkálatok legtöbbszörében is fellelhető, mindaddig lehetővé teszi a büntetlenség megszerzését, míg sebesülés nem történt. Hogy a kihívás, annak elfogadása, sőt a fegyveres kiállás után is mentesítő hatása van még az elállásnak, az kétségtelen, mert míg az első és második ministeri javaslat a 285. §-ban csak a kihívás, illetve annak elfogadása után bekövetkezett elállásnak tulajdonított mentesítő erőt, addig a képviselőház igazságügyi bizottsága e megfontoló szavakat kihagyta s a törvénybe is átment szakaszt a fegyveres kiállásra vonatkozó 296. §. után helyezte, miáltal kifejezésre juttatta, hogy a fegyveres kiállás után történt elállás is büntetlenségre vezet.<sup>2)</sup> Kérdéses lehet azonban, hogy vajjon beáll-e a büntetlenség abban az esetben is, ha a felek akkor lépnek vissza, a mikor már a fegyvereket is használták, pl. már egymásra lőttek, de a golyók nem találtak, vagy megkezdették a viaskodást, de sebesülés még nem történt? Különböztetnünk kell : ha a segédek az előzetesen megállapított feltételek alapján a párviadalt befejezettnek jelentették ki, úgy elállásról nem lehet szó, ellenkező esetben azonban nincs ok azt meg nem állapítani s a büntetlenséget kizárni, mert ha nem elállás, hanem megakadályozás oka a viaskodás megszűnésének, a felek a Btk. 296. §-a alapján büntetettnek, ámde erre a 297. §. kiterjed.<sup>3)</sup>

Az önkéntesség ismervét kifejezetten nem kívánja meg a

<sup>1)</sup> V. ö. Löw, i. m. II. köt. 525. l.

<sup>2)</sup> V. ö. Löw, i. m. II. köt. 524—525. l. ; Illés, Kommentár II. köt. 581. l. ; Fayer, Kézikönyv II. köt. 206. l. ; Finkey, Tankönyv 575. l.

<sup>3)</sup> Ugyanígy a Curia, v. ö. Büntetőjog Tára 36. köt. 70. l. ; v. ö.



törvény, mindazonáltal kétségtelen, hogy ha a felek pl. azért nem folytatják a vívást, mert a rendőrség közbelépett, nem elállásról, hanem megakadályozásról van szó. Különben a dolog természetéből is folyik, hogy csak az önkéntes elállás esetén indokolt a büntetés elengedése.<sup>1)</sup>

Vitás kérdés, vajjon *csak a kölcsönös* vagy az egyoldalú elállás is biztosít-e büntetlenséget? Hazai irodalmunk s joggyakorlatunk csak abban az esetben menti fel a büntetés alól a feleket, ha azok közmegegyezés alapján, tehát *kölcsönösen* állnak el a párviadaltól; <sup>2)</sup> ugyanígy a német irodalomban *Liszt*,<sup>3)</sup> *Hatzig*,<sup>4)</sup> *Oetker*,<sup>5)</sup> kik a többes számból (»Parteien«) következtetnek a kölcsönösség kellékére. *Binding*,<sup>6)</sup> *Kohlrausch*,<sup>7)</sup> *Frank*<sup>8)</sup> viszont egyoldalú elállás esetén is elengedendőnek vitatják a büntetést, de természetesen csupán az ellálló felet (*Binding* még ennek segédeit is) mentesítik. Részünkről az utóbbi felfogáshoz csatlakozunk s egyoldalú elállás esetén is megadnók a büntetlenséget; mert ha a törvény elengedi a büntetést, midőn mindkét fél eláll, úgy nem tételezhető fel, hogy büntetni akarja azt, ki visszalép, csak azért, mert a másik fél a maga részéről tovább folytatta a párviadalt. Az ellenkező nézet elfogadásával teljesen a magánakarat döntene a büntetés és felmentés kérdésében. Ily esetben azonban csak az ellálló fél büntetése engedhető el; a segédek büntetendőek, kivéve azokat, kik a párviadalt megakadályozni törekedtek (Btk. 300. §.).<sup>9)</sup>

még *Fayer*, Kézikönyv II. köt. 206. l., *Illés*, Kommentár II. köt. 582. l.; *Finkey*, Tankönyv 575. l. m.

<sup>1)</sup> Így az általános felfogás s a bírói gyakorlat is; a véletlen elmaradás sem elállás, v. ö. Büntetőjog Tára 53. köt. 54—57. l.; a külföldi Btkvek többnyire felveszik a rendelkezésbe az önkéntesség ismervét.

<sup>2)</sup> V. ö. *Illés*, Kommentár II. köt. 580—581. l.; Büntetőjogi Határozatok Tára. Budapest, 1907. I. köt. 133. l.

<sup>3)</sup> V. ö. Lehrbuch 328. l.

<sup>4)</sup> V. ö. i. m. 63. l.

<sup>5)</sup> Die gesetzlichen Merkmale, in Haupt- und Nebenfrage. Gerichtssaal 64. köt. 215. l. l. jegyz.

<sup>6)</sup> V. ö. Lehrbuch I. köt. 71. l.

<sup>7)</sup> V. ö. Zweikampf, Vergl. Darst. Bes. Teil. III. köt. 145. l.

<sup>8)</sup> V. ö. Strafgesetzbuch 276. l.

<sup>9)</sup> V. ö. Bernolák, i. m. 273. l.

Kölcsönös elállás esetén a törvény szavai szerint *senki sem* büntethető; ilyenkor tehát még azok a segédek is menekülnek, kikre a Btk. 300. §-a nem alkalmazható, sőt felmentendők a kiegyezést megakadályozó s a párviadalra buzdító egyének is.

f) A *gyújtogatásnál* szintén elengedi a törvény a büntetést, ha — mint a Btk. 427. §-ában elvassuk — »a tűz tovább terjedése előbb, mint a tett felfedeztetett és nagyobb kár okoztatott volna, a tettes által, vagy az ő intézkedései következtében eloltatott«, helyesebben megakadályoztatott. A gyújtogatás ugyanis be van fejezve, mielőtt a felgyújtani szándékolt tárgy meggyuladt; a tulajdonképeni jogsérelem azonban csak ezután következik be; ezt megakadályozandó, a törvény — ismét kriminálpolitikai okokból — büntetlenség ígéretével biztatja a gyújtogatókat az oltásra. A mint a miniszteri indokolás mondja: »ezen esetben is a nagyobb s esetleg igen nagy veszélynek eltávolítása uralkodik a tisztán jogi szempont fölött.<sup>1)</sup>

E szakasz a helyes felfogás szerint kiterjed a tűzvészokozás vétségére is,<sup>2)</sup> mert ha a szándékos gyújtogatásnál felmenthető az, ki a tüzet eloltva megakadályozza a nagyobb kár bekövetkezését, úgy sem a méltányosság, sem a célszerűség szabályaival nem volna összeegyeztethető büntetni azt, ki gondatlanságból okozta a tüzet, de azt ugyancsak eloltotta, mielőtt nagyobb kár állott volna elő.<sup>3)</sup>

A büntetlenség *feltételei*: 1. hogy a tűz a tettes által vagy az ő intézkedései következtében *eloltatott*, illetve annak tovább terjedése *megakadályoztatott*; a sikertelen, bár legjobb törekvés tehát nem elegendő; az nem szükséges, hogy a tettes az oltásban maga is részt vegyen, elégséges, ha a nagyobb kár elmaradása az ő magatartásának (pl. tűzoltóság értesítése) következménye; <sup>4)</sup>

<sup>1)</sup> V. ö. Löw, i. m. II. köt. 825. l.

<sup>2)</sup> Ellenkezőleg Schnierer, v. ö. Kommentár 593. l.

<sup>3)</sup> Ugyanígy Illés, Kommentár III. köt. 529. l.; Finkey, Tankönyv 721. l.; Fayer, Kézikönyv II. köt. 509. l. és a német irodalom.

<sup>4)</sup> A Curia felmentette azt, kinek intézkedései folytán a tüzet mások oltották el, habár ő ittas lévén, az oltásnál nem működött közre; v. ö. Büntetőjog Tára 22. köt. 92. l.; továbbá, ki a tűz eloltása végett a lakókat álmukból felriasztotta, s ezek a tüzet eloltották; v. ö. Grill-féle Döntvénytár VIII. köt. 905. lap, 2693. sz. eset.



2. kell, hogy az elhárító tevékenység a *tett felfedezése és nagyobb kár okozása előtt* foganatosíttassék ; a *felfedezés* e helyütt is objectív értelemben veendő, de mint a hasonló szövegű német Btk. 310. §-ának magyarázatánál Schoetensack helyesen megjegyzi : a cselekmény csak az esetben tekinthető felfedezettnek, ha arról oly harmadik személy vesz tudomást, kinek részéről feljelentéstétel vagy a nagyobb kár megakadályozása várható ; 1) a *nagyobb kár* fogalma elvi alapon nem határozható meg ; 2) e részben tehát esetről-esetre a bíróságnak kell döntenie ; legfőleg negatív jelezhető annyi, hogy addig, míg csak a gyújtás helyén csapott fel a láng, a nagyobb kárról még nem lehet szó, mert különben egyáltalán ki volna zárva a 427. §. alkalmazhatósága.

A törvény szavai szerint ugyan »a *gyújtogatás* nem büntetetik,« de a rendelkezés alapjául szolgáló kriminálpolitikai okok természetéből kétségtelen, hogy csak a tettes, illetve azok a bűnrészesek mentesülnek, kik a 427. §-ban leírt feltételek mellett a tűz továbbterjedését megakadályozták.

*De lege ferenda* a cselekmény formális befejezését követő eredményelhárítás büntetőjogi hatásának megállapítására vonatkozó szabályokat a büntetőtörvénykönyvek különös részébe vennők fel. Általános elvi szabálylyal nézetünk szerint a kérdés nem oldható meg kielégítően,<sup>3)</sup> nem már azért sem, mert a büntetés *teljes* elengedésébe csak néhány kivételes esetben mehet bele a törvény, t. i. ott, hol az igen nagy értékű jogi javakat fenyegető veszély elhárítása kizárólag a veszély előidézőjének további magatartásától függ, ki viszont csak akkor hallgat a sértő eredmény bekövetkezésének megakadályozását javalló motivumokra, ha ezeket : az elhárításhoz fűződő s a törvény által kilátásba helyezett büntetlenség tudata kellő erővel ruházza fel.

1) V. ö. Vergl. Darst. Allg. Teil, II. köt. 443. I.

2) A német Btk. további (weiterer) kárról beszél.

3) Legfőleg annak kijelentésére szorítkozhatik a törvény, hogy a büntetékiszabásnál vegye figyelembe a bíró a tettesnek az elkövetés után tanúsított magatartását, tehát tudja be enyhítő körülményként a tetteges megbánást ; így a Vorentwurf zu einem Deutschen Strafgesetzbuch, Berlin, 1909. 81. §. és az 1909. évi osztrák javaslat 57. §-a.

A vonatkozó esetek gondos *kiválogatásáról* lehet tehát csak szó s e részben a következő irányító elvek adhatók : 1. Míg a törvény bizonyos *előkészületi* és *kísérleti* cselekményeket önálló delictumok rangjára emel, addig ily esetekben az önkéntes elállásnak s eredményelhárításnak büntetést elenyésztető hatása feltétlenül elismerendő. Ha ugyanis a kísérletnél indokolt a visszalépő felmentése, úgy meg kell adni a büntetlenséget annak is, ki oly kísérleti tevékenység folytatásával hagy fel, melyet a törvény önállósított. A büntetés elengedését sürgető kriminálpolitikai ok erején a formakülönbség nem változtat. 2. Azoknál a büntetendő cselekményeknél, melyeket a törvény a még előrehaladó tevékenység befejeződése előtt zár le (pl. pénzhamisítás, közokirathamisítás, mely cselekmények formaliter a törvény meghatározása szerint már a hamisítványok elkészítésével, materialiter azonban csak azok forgalomba helyezésével, használatba vételével vannak befejezve, s a melyeket *csonka bűncselekményeknek* nevezhetünk,<sup>1)</sup> a tulajdonképeni jogsértő eredmény megvalósításától való önkéntes elállásnak legfőlegbb büntetés-enyhítő hatást lehetne tulajdonítani,<sup>2)</sup> mert pl. éppen a különböző hamisításoknál már a hamisítvány elkészítésében igen nagy jogveszély rejlik ; a hamis közokirat vagy pénz ugyanis a tettes akarata ellenére is kerülhet idegen kézre s így súlyos anyagi károknak lehet előidézője ; a veszély teljesen csak az esetben hárul el, ha a tettes a hamisítványokat megsemmisíti ; ilyenkor még a felmentés is indokolt, de erre nem kell külön rendelkezés, mert az önkéntes megsemmisítésből nyilvánvaló, hogy a hamis pénz nem forgalomba hozás céljából készítettett, továbbá kétségtelen az is, hogy a hamis közokiratból — miután megsemmisítettett — senkire jogsérelem nem háromolhatik ; az elállás azon nemeinél, melyekben a veszély teljesen nem szűnt meg, elegendőnek mutatkozik a büntetés-enyhítés, s ha itt a Btk. 92. §-a által nyújtott engedély a lefelé való haladásban nem elégíti ki, biztosítson a törvény ily esetekre a rendesnél enyhébb különös büntetés-keretet.<sup>3)</sup> 3. A *közveszélyű cselek-*

1) V. ö. *Bintling*, Lehrbuch I. köt. 11—13. l.

2) A belga, olasz, portugál, svéd btkvek némely esetben ilyenkor is teljesen elengedik a büntetést, ha a tettes a materiális eredményt elhárítja.

3) V. ö. *Weismann*, Urkundenfälschung, Vergl. Darst. Bes. Teli VII. köt. 364—365. ; *Schoetensack*, i. m. 461. l.



*mények* közül a gyújtogatáson kívül a többenél is meg lehetne adni nagyobb kár elhárítása esetén a büntetlenséget; az olasz Btk. 330. art.-a csak rendkívüli enyhítést engedélyez; kívánatosabb azonban a büntetésnek teljes elengedése, mert ha valahol, úgy éppen itt, hol annyi jelentős érdek forog kockán (gondoljunk a kútmérgezésre, a ragály terjedését akadályozó szabályok megsértésére, a közveszélyű rongálásokra stb.), kell megragadni minden eszközt, melynek alkalmazásától a nagyobb sérelmek elmaradása remélhető. A büntetés-enyhítés kilátásba helyezésétől nem várható sok siker, mert ha a közveszélyű cselekmény tettesében meg is szólal a lelkiismeret, csakhamar elnyomja azt a büntetéstől való félelem; csakis a büntetlenség tudata biztathat elállásra.

Az *egyszerű veszélyt* előidéző cselekményeknél némely esetben szintén indokolt lehet a veszélynek *nyomban* történt elhárítását büntetlenséggel jutalmazni.<sup>1)</sup> Így megfontolandó, vajjon a Btk. 287. §-ában meghatározott kitétel büntetténél nem volna-e kívánatos a veszélyt elhárító tettes büntetését elengedni?

4. A *hamis tanuzás* és hamis eskü büntetendő cselekményei, miután befejezettségükhöz a hátrány bekövetkezése nem kívánatik meg, lényegileg szintén veszélyeztető jellegűek; az igazságszolgáltatás tisztasága ugyan meg van sértve a hamis nyilatkozat megtételének pillanatában, a felek szempontjából azonban addig, míg a hamis vallomás figyelembe nem vétetett, csak veszély forog fenn; az állam érdeke tehát a kellő idejű visszavonás esetén is büntetést követel, ámde az államnak első sorban polgárai érdekét kell védelmeznie s mivel ezt éppen az által teheti meg, ha a hamis tanuzás visszavonására s ezzel a feleket érhető hátrányok elhárítására biztat s mivel e biztatásnak — mint fennebb kifejtettük — a büntetlenség ígérete ad erőt: következőképp ehelyütt okvetlenül fenntartandó a visszavonáshoz fűződő büntetés-elengedés.

Schoetensack a francia és olasz büntetőtörvénykönyvek nyomán még az u. n. *tartós bűncselekményeknél* is javasolja a felmentést az esetre, ha a tettes a jogtalan helyzetet önként s

<sup>1)</sup> V. ö. Schoetensack, i. m. 462—463. l.

azonnal megszünteti.<sup>1)</sup> Részünkről nem csatlakozhatunk e nézethez, mert a tartós bűncselekmények tényálladáskának megvalósulásával már valóságos jogsértés jött létre, mely büntetés érdemel; a tartam pillanatnyi volta, illetve önkéntes megrövidítése csak mint rendkívüli enyhítő körülmény érvényesíthető.

## II.

A büntetendő cselekmény majd veszélyezteti, majd sérti a jogilag védett érdekeket. Míg a sérelem be nem következett (kísérlet, önállósított előkészületi és kísérleti cselekmény, veszélyeztető delictumok), illetőleg míg további — a törvényes fogalomban meghatározott eredményen túlmenő — sérelmek előidézése valószínű, addig a törvény nagyobb szolgálatot tesz, ha a tulajdonképpen már kiérdemelt büntetés elengedésének ígéretével a cselekvőt elállásra, illetve eredményelhárításra biztatva, a jogsérelmek bekövetkezését megakadályozza, mintha a szigorú jogi elv alapján a büntetést kiszabja s végrehajtja. Ha azonban a jogsérelem már megvalósult, úgy csak az esetben lehet szó a büntetés elengedéséről vagy enyhítéséről, ha remélhető, hogy a büntetlenség, illetőleg enyhébb büntetés ígérete a cselekmény elkövetőit utólagos jóvátételre, az előbbi állapot helyreállítására, az okozott kár megtérítésére indítja. A kérdés, hogy e kriminálpolitikai ok a büntetésigénnyről való lemondásra készítse-e az államot, azonban természetesen csak azoknál a büntetendő cselekményeknél vetődik fel, a melyek által előidézett jogsérelmek az elkövetők részéről teljesen jóvátehetők. A hol tehát a büntetendő cselekmény a közvetlen jogsértő eredményen kívül oly mérvben zavarta meg a társadalmi rendet és nyugalmat, hogy ép ez utóbbi körülményre való tekintettel a büntetés alkalmazása kikerülhetetlen, ott az utólagos jóvátétel legfőlebb bíróilag értékelhető enyhítő körülményként jöhet figyelembe, de a büntetés elengedése már csak azért sem vezethet, mert a jóvátétel csupán részleges: a közvetlenül sértett kielégítése mellett ugyanis fennáll még a

<sup>1)</sup> V. ö. *Schoetensack*, i. m. 462. l.



közbéke sérelme, melyet — legalább a mai társadalmi felfogás szerint — csak a büntetés egyenlíthet ki.

Ily cselekmények: a *becsületsértés és rágalmazás*, melyeknél a sértő nyilatkozatok utólagos visszavonása, a megkövetés, nyilvános bocsánatkérés bizonyos feltételek mellett a portugál Btk. 418. art.-a, valamint a svájci javaslatok, így az 1908. évinnek 106. §-a, sőt már a mi 1843-iki javaslatunk 269. §-a szerint is büntetlenségre vezethet. Az irodalomban a kérdés vitás; az 1906. évi szept. 9—13-án Kiel-ben megtartott 28-ik német jogászgűlés egyik határozatában kimondotta, hogy a bocsánatkérés, visszavonás büntetőjogi értékelése nem kívánatos.<sup>1)</sup> Részünkről csatlakozunk e nézethez és pedig főleg azért, mert a visszavonásnak stb. amúgy is csak akkor tulajdonítható hatály, ha azt a sértett elégtételként elfogadja, ámde akkor — tekintettel arra, hogy a becsületsértés indítványi delictum — az indítvány visszavonása, illetőleg a magánvád elejtése következik be s így bírói intézkedésre nincs szükség.<sup>2)</sup> A *szemérem elleni büntettek* körében is büntetlenséget fűz több törvénykönyv a tettes és sértett között létrejött házasság esetén a jóvátétel e formájához.<sup>3)</sup> Hazai büntető-törvénykönyvünk idevágólag a 240. §-ban mondja ki, hogy: »az erőszakos nemi közösülés, a szemérem elleni erőszak és megfertőztetés nem büntettedik, ha a tettes és sértett között a bűnvádi ítélet kihirdetése előtt házasság jött létre«. — Az újabb törvénykönyvek közül a norvég Btk. 214. §-a lényegileg hasonló szabadelvűséggel oldja meg e kérdést. — Szűkébb keretek között mozog a mi 1843-iki javaslatunk, mely csak a 211. §-ban leírt cselekmény (»A ki valamely hajadont, ki még korának tizen-nyolczadik évét meg nem haladta, annak megegyezésével házassági vagy bujasági célokra szűlőitől vagy törvényes gondviselőitől elrablott vagy elorzott, egy évi rabságig büntettedik«) esetére rendeli a 213. §-ban, hogy »a közkereset az által is elenyé-

1) V. ö. *Liepmann*, Die strafrechtlichen Verhandlungen des 28. deutschen Juristentages. Gerichtssaal 70. köt. 45—54. l. — V. ö. még *Dohna*: Privatgenugtuung; Vergl. Darst. Allg. Teil I. köt. 259. l.

2) V. ö. *Liepmann*, Vergl. Dart. Bes. Teil. IV. köt. 370. l.; szerinte az indulatban elkövetett becsületsértésnél a visszavonásnak facultative meg kellene adni a mentesítő erőit.

3) V. ö. *Mittermeier*, Vergl. Darst. Bes. Teil IV. köt. 213—215. l.

szik, ha a tettes a leánynyal törvényesen érvényes házasságra lépett. Lényegileg ugyanígy a svájci javaslatok (az 1903-iki a bíróságra bízva a döntést, v. ö. 127., 128. art.-ok, az 1908-iki már kötelezővé teszi a felmentést, v. ö. 127., 128. §§.), s az 1909-iki német Vorentwurf 248. §-a. — Részünkről az erőszakos nemi közösülés és a szemérem elleni erőszak eseteiben bírói mérlegelés-től tennők függővé az utólagos házasság hatásának megállapítását; lehetnek ugyanis oly esetek, melyekben — mint erre Mittermaier figyelmeztet <sup>1)</sup> a cselekmény elkövetője, vagy akár a sértettként szereplő nő egyenesen a büntetlenségre számítva követi el a cselekményt, illetve játszsza az áldozat szerepét, csak azért, hogy az ellenzett házasságot illeténmódon kikényszerítse; ily körülmények között a felmentés nem foghat helyt. Már a megfertőztetés cselekményénél fentartható az utólagos házasságnak feltétlen mentesítő hatása; itt a kijátszás veszélye nem forog fenn. A Btk. 321. §-ának esetében hasonlóképen meg kellene adni fakultative a mentességet, ha a sértő és sértett házasságra lépnek; ehelyütt ugyanis nem hagyható figyelmen kívül, hogy hazánk egyes vidékein a népszokásokhoz tartozik a feleségül kiszemelt leányt elszöktetni; ha tehát ez volt a nő-rablás indoka s a házasság a sértő és sértett között a bírói ítélet előtt meg is kötött: a büntetés ellenkezik a társadalmi elfogással.

*A vagon ellen irányuló bűncselekményeknél* is többhelyütt majd a büntetés elengedését, majd enyhítését eredményezi az utólagos kártérítés, illetőleg a jóvátételt célzó komoly törekvés. A külföldi régi jogok többnyire csak enyhítő körülményt látnak a megtérítésben <sup>2)</sup> a porosz Landrecht 1116. art.-a a lopásnál s 1268. art.-a a csalásnál szintén csupán büntetés-enyhítést enged, ha a tettes a kárt önként, bírói közreműködés és harmadik személyek sérelme nélkül megtéríti. <sup>3)</sup> Hazai joggyakorlatunk a teljes elengedés álláspontjára helyezkedett; *Bodo* szerint: »Si fur rem

<sup>1)</sup> V. ö. Vergl. Darst. Bes. Teil IV. köt. 214. l.

<sup>2)</sup> V. ö. *Herzog* i. m. 60—62. l.; *Oetker*, Rechtsgüterschutz und Strafe; *Zeitschrift* XVII. köt. 554—556. l.

<sup>3)</sup> »Die Wiederbeschaffung oder Erstattung wirkt nur insoweit, als sie freiwillig ohne Zutun des Richters und ohne Schaden eines drittens geschieht, eine Minderung der Strafe«.



furto ablatam sponte restituat. Tali in casu poena in totum cessare videtur»; 1) utóbb szintén csak enyhítették bíróságaink a büntetést; 2) 1843-ik évi javaslatunk is így rendelkezik, midőn csupán enyhítő körülményt lát abban, »ha a törvényszegő az okozott kárt, még mielőtt ellene a büntető eljárás megindított, teljesen megtéríti« és illetőleg »ha büntette a teljes bevégezés után legalább öt évig fel nem fedeztetvén, az alatt magát minden tekintetben fedhetlenül viselte s az okozott kárt is a lehetőségig megtérítette (83. §.)«. Az újabb törvénykönyvek többnyire mellőzik a kártérítés büntetőjogi hatásának kifejezett megállapítását, a bírói gyakorlat azonban mindenütt enyhíti a büntetést; így hazánkban is általánosan követett tétel a judikaturában, hogy »a bűncselekmény okozta kárnak egészben vagy részben megtérítése enyhítő körülmény«. 3) Az olasz (432. art.), norvég (59. §.), orosz (574., 581., 591. art.-ok), mexikói (378. art.) és néhány svájci kantonális büntetőtörvénykönyv (zugi, baseli, oppenzelli, freiburgi, thurgau) az enyhébb jellegű vagyron elleni bűncselekményeknél büntetést csökkentő hatást tulajdonít a kártérítésnek, azaz majd a rendes minimum alatt, majd enyhébb büntetésnemben engedi a büntetést kiszabni. Végül az 1852-iki osztrák büntetőtörvénykönyv 187. §-a 4) a lopás és sikkasztás, az 1881. évi osztrák uzsoratörvény az uzsora, az 1834-ik évi görög Btk. (114., 378., 393. és 402. §§.) a lopás, sikkasztás és csalás, néhány svájci kantonális Btk. (berni, graubündeni, schwyzi és tessini) a lopás és sikkasztás eseteiben bizonyos feltételek mellett teljesen elengedik a büntetést, ha a tettes az okozott kárt megtéríti. — Hazai büntetőjogunkban az 1883. évi XXV. t.-cz. 14. §-a rendeli, hogy »uzsoravétségért nincs büntetésnek helye, ha mielőtt a 9. §. szerint jogosítottak egyike indítványát megtette volna, a tettes az általa elkövetett törvényellenességet jóvá teszi és az adósnak vagy jogutódainak a már megkapott uzsorás vagyoni

1) V. ö. *Jurisprudentia criminalis*; Posonii 1751. 286 l.

2) V. ö. *Pauler*, Büntetőjogtan II. köt. 235. l.

3) V. ö. Grill-féle döntvénytár VIII. köt. 130. l.

4) »wenn der Täter aus tätiger Reue, obgleich auf Andringen des Beschädigten, nicht aber ein Dritter für ihn, eher als das Gericht oder eine andere Obrigkeit sein Verschulden erfährt, den ganzen aus seiner Tat entspringenden Schaden wieder gut macht«.

előnyöket, a megkapás napjától számított 6%-os (az 1895. évi 35. t.-cz. 1. §-a szerint 5%) kamatokkal együtt visszatéríti. Ezt a gondolatot újabb uzsora-törvényjavaslataink is fenntartják ; így a legutóbbi Günther-féle javaslat 5. §-a kimondja, hogy : »uzsora miatt büntetésnek nincs helye, ha a tettes a feljelentés megtétele előtt a szerződés semmiségét a sértettel szemben elismeri és a 7. és 8. §. szerinti kötelezettségének eleget tesz«, mely rendelkezés indokául a törvényelőkészítő felhossa, hogy az »a tapasztalat szerint előmozdítja a sértettet legközvetlenebbül érintő magánjogi sérelem kiegyenlítését«.

Az irodalomban e kérdés erősen vitás. Többen, így Glaser,<sup>1)</sup> Getz,<sup>2)</sup> Seuffert,<sup>3)</sup> Prins,<sup>4)</sup> helyeslik ez eszmét és pedig többnyire azon kriminálpolitikai megfontolás alapján, hogy mivel a sértett igényeire a büntetőjognak az eddiginél fokozottabb figyelmet kell fordítania, következésképp meg kell ragadni minden eszközt, melynek segítségével ez igények kielégítése várható ; különösen arra kell módot nyújtani, hogy a jogsérelem előidézője, kinek ez leginkább hatalmában áll, tegye jóvá az okozott károkat ; ámde a büntetendő cselekmény elkövetője erre csak valamely a megtérítésre indító motívum hatása alatt fogja magát elhatározni ; e motívum azonban, mely többnyire a lelkiismeret sugalmi nyomán alakul ki, egymagában ritkán indít tette, mert annak erejét a cselekményből eredő haszon élvezetének vágya ellensúlyozza ; új motívum állítandó tehát a megtérítésre késztető indító-ok mellé és pedig olyan, mely nagyobb erővel lép fel a lélekben s még azokra is hatást gyakorol, kik nem megbánásból, hanem talán azért, mert a büntetéstől félnek, szeretnék a multat »meg nem történné« tenni. Ez új motívum nem lehet más, mint a *kártérítés ellenében ígért büntetlenség tudata*. Glaser szerint azért kell a tolvajt, ki az ellopott dolgot tulajdonosának visszaadja, felmenteni, mert a lopás büntetendő minőségét nem a dolog elvétele, hanem annak jogtalan birtoklása teremti meg ; ha tehát a tettes a dolgot eredeti jogi helyzetébe visszaállítja, magatartásának bűnössége megszűnik, következésképp nem is büntet-

1) V. ö. *Lammasch*, Diebstahl und Beleidigung, Wien, 1893. 35. l.

2) V. ö. Bulletin III. köt. 274. l.

3) V. ö. Bulletin III. köt. 279. l.

4) V. ö. Bulletin III. köt. 130., 266. l.



hető. Mások a kártérítésből a bűnösség csekélyebb mérvére s így oda következtetnek, hogy jóvátétel esetén legalább is lényegesen enyhítendő a büntetés. Merkel és Heinze viszont abból indulnak ki, hogy mivel a kártérítés nem egyéb, mint a büntetésnek egy neme, következésképpen az okozott károk helyreépítése a büntetéssel compensálandó s ezt mindenestre csökkenti, sőt eshetőleg meg is szünteti.<sup>1)</sup> Az Union-nak 1891-ben Christianiában tartott harmadik nemzetközi congressusa is foglalkozott e kérdéssel s beható eszmecsere után a következő határozatot hozta: Ha a tettes kisebb vagyoni bűncselekmények eseteiben a károsultat kellő időben kártalanítja, úgy kívánatos a büntetésről eltekinteni; ha azonban a tettes előzőleg vagyoni bűncselekmény miatt már büntetve volt, úgy e kedvezményben ne részesíttessék.<sup>2)</sup>

Részünkről a felhozott okok közül csupán a kriminálpolitikai jellegűt fogadhatjuk el; Glaser érvelése erőltetett s odavisz, hogy lopni szabad; Merkel és Heinze felfogásával szemben pedig ma már nem is kell bizonyítani, hogy a kártérítés és büntetés egymással össze nem mérhető fogalmak.<sup>3)</sup> Arról van tehát szó, vajjon a sértett érdekei, melyek a megtérítést kívánják s ezzel kapcsolatban a büntetés-elengedésben eszközt látnak, nagyobbak-e, mint az államnak a büntetendő cselekmények elkövetői irányában fennálló büntetés-igénye? és illetőleg, hogy a büntetés teljes elengedése nem hátrányos-e bizonyos szempontból? Lássuk idevágólag az ellentábor argumentumait. *Lammasch*,<sup>4)</sup> *Thomsen*,<sup>5)</sup> *Zucker*<sup>6)</sup> és *Schoetensack*<sup>7)</sup> szerint a büntetlenség egyenesen ellentétben áll a jogi, erkölcsi és kriminálpolitikai alapelvekkel. *Jogilag* tarthatatlan, mert oda juttat, hogy a lopás miben sem különbözik a kölcsönügylettől; ha ugyanis a tolvaj csak arra van

1) V. ö. *Merkel*, Abhandlungen I. köt. 57. l.; *Heinze*, Strafrechtstheorien und Strafrechtsprinzip; *Holtz*, Handb. I. 337—338.; *Schoetensack*, Vergl. Darst. Allg. Teil II. köt. 468—470. l.

2) Bulletin, III. köt. 287. l.

3) V. ö. *Angyal*, Tankönyv II. kiadás 149—150. l.

4) V. ö. Diebstahl und Beleidigung 34. s. köv. l.

5) V. ö. Bekämpfungsmethode 63. l.

6) V. ö. Bulletin III. köt. 282. l.

7) V. ö. Vergl. Darst. Allg. Teil II. köt. 481—482. l.

kötelezve, hogy a lopott dolgot visszaadja, úgy lényegileg oly elbírálás alá esik, mint a késedelmes adós. És aztán mi történjék a részesekkel, ha a tettes már megtérítette a kárt? adjon talán a bűnsegéd mégegyszer kártérítést? vagy fizessen a tettesnek aránylagos összeget? vagy elég, ha beigazolható, hogy ő is törekedett a sérelmet jóvátenni? vagy legyen a kedvezményből kizárva? Akármelyik módot választjuk is, mindegyik képtelenségekhez juttat s igazságtalan is. De *erkölcsileg* sem helyes a kártérítéshez büntetlenséget fűzni, mert a kedvezményt legtöbbször az fogja élvezni, ki azt legkevésbé érdemli, t. i. a vagyonos tolvaj; a szegény ember a lopott értéket felhasználja s így nincs abban a helyzetben, hogy az okozott sérelmet kiegyenlítse. Míg tehát az megválthatja magát, ez a büntetés kiszenvédésére van kárhozattatva. Végül *kriminálpolitikai szempontból* éppenséggel káros a büntetésnek ily feltétel mellett való elengedése, a mennyiben az a tudat, hogy a kár megtérítésével még a befejezett lopás, sikkasztás stb. után is menekülhetni lehet a büntetés alól, egyenesen az elkövetésre ösztönöz.

Ez érvek oly meggyőzőek, hogy azok előtt meg kell hajolnunk annál is inkább, mert a sértett érdekei más módon is megóvhatók.<sup>1)</sup> Nézetünk szerint elegendőnek mutatkozik a kártérítést rendkívüli enyhítő körülménynek minősítve lehetővé tenni, hogy a bíróság ily esetben a rendes büntetéskeretből kilépjen s enyhébb mérték szerint, esetleg enyhébb nemben szabja ki a büntetést; és miután erre hazai büntetőtörvénykönyvünk 92. §-a módot nyújt, különös törvényi rendelkezést e részben nem tartunk szükségesnek. Sőt uzsoratórvényünkben is törlendőnek véljük a fent ismertetett 14. §-t,<sup>2)</sup> s ha azt az új uzsorajavaslatok nyomán a törvényhozó nem mellőzné, úgy legalább ott ne tegye a büntetés kiszabását vagy elengedését magánegyezkedés tárgyává, hol a magánérdek sérelme mellett oly annyira előtérbe

<sup>1)</sup> Meg lehet kívánni pl. az elévülésnél, a feltételes elítélésnél a kártérítést mint az elévülesi idő megrövidítésének, a büntetés végrehajtása felfüggesztésének feltételét; a pénzbüntetésekből s az elkobzott tárgyak értékesítéséből befolyt összeg is felhasználható a sértettek kártalanítására stb. V. ö. *Anygal*, A sértett fél és az anyagi büntetőjog. Jogt. Közlöny 1904. évf. 413—414. l.

<sup>2)</sup> Az újabb osztrák javaslatok is mellőzik már e rendelkezést.



nyomul a közérdek sérelme, azaz a mikor üzletszerűen vagy visszaesésben elkövetett uzsora forog szóban.

---

Visszatekintve e különböző intézményekre, valamennyiben azt a közös alapgondolatot ismerjük fel, hogy az állam bizonyos körülmények között hatályosabban védi az egyéni és társadalmi javakat a büntetendő cselekményekből eredő jogsértésekkel szemben a büntetésnek teljes vagy részleges *elengedésével*, mint annak kiszabásával és végrehajtásával. A specziális prevenczió céljai természetesen legtökéletesebben az egyéniesítés elvei szerint végrehajtott büntetés folyamán érhetők el; a bűnösség területén otthonos büntettest csak társadalmi megjavítás után szabad, vagy legalább is volna szabad a jogtisztelő polgárok közé visszabocsájtani; már a félúton levő büntettes előtt sokszor elég a visszavonulás ajtaját nyitva hagyni, melyen ha visszatér, nemcsak ő menekül meg a büntetett előélet súlyos és legtöbbször eltörölhetetlen bélyegétől, hanem midőn a veszélyeztetett jog alanyát meghagyja annak háborítatlan birtokában, a társadalmat is megkiméli a büntetendő cselekmény elkövetésével járó rázkódattástól. A büntetés elengedése tehát valóban gyakran mint jogvédelmi eszköz illeszkedik be a büntetőjogba.

---

## TARTALOM.

	Lap
Bevezetés .....	3
Visszalépés a kísérlettől .....	8
I. Általában .....	8
II. Az elállás .....	25
III. Az eredményelhárítás .....	31
IV. Az önkéntesség .....	37
A felfedezés előtti elhárítás .....	48
Eredményelhárítás és jóvátétel .....	55
I. Eredményelhárítás .....	55
II. Jóvátétel .....	71
Befejezés .....	78

---